

НИЗОМИЙ ГАНЖАВИЙ ҲАФТ ПАЙҚАР

ОГАҲИЙ ТАРЖИМАСИ

«ҲАФТ ПАЙКАР» ДОСТОНИ ТАРЖИМАСИГА ОҒАҲИИ ДЕБОЧАСИ

...Ва охир ҳамд жавоҳири ул қодир подшоҳнинг ҳазратига нисордурким, жаҳон султонлари онинг азамати даргоҳининг ҳақир бандаси ва мутақосир (яъни кўпданкўп) санозухри ул зоҳир шаҳаншоҳнинг маоли даргоҳиға сазовордурким, даврон хоқонлари онинг иззати остонининг ожиз сарафкандасидурлар... ва онинг чоқари хайлидурлар.

Аммо баъд бу беҳжатафзо нусхани ўқиғувчи доно хосларнинг донишоро хотирлариға равшан ва ҳувайдо бўлсунким, ҳазрати хилофат паноҳ, салтанат дастгоҳ... Сайид Муҳаммад Раҳим Баҳодирхон... бу бандаи ҳақир ва ихлоси тахмир Муҳаммад Ризо миробал-мутахаллиси бил Огаҳийга ҳазрати шайх Низомийнинг «Ҳафт пайкар» отлиғ китобин, Баҳром шоҳнинг ҳолоти воқеоти қиссаси турур, наср тариқаси бирла таржима қилиб, туркий таснифиға киргузмак хизматин буюрдилар. Мундоқ иноят била маҳзуннинг тим амомасин фалак гунбазининг бошидин ошурдилар. Фақир бағоят масрур бўлуб, дарҳол бу хизмат тараддудиға иштиғол кўргузуб, қудратим етканича авроқи устида кўшеш қаламин ҳаракатға киргуздум. Умид улким, ҳақ субҳона таоло ўз карами бирла бу ишимни итмомиға еткургай...

«ҲАФТ ПАЙКАР» ДОСТОНИНИНГ ИБТИДОСИ

Мусанниф алайҳурраҳма айтурким, қадим замонда Эрон вилоятининг пойтахти Мадойин * шаҳри эрди. Ул шаҳарда Сосоний табақасидин Яздижурд бинни Шопур** подшоҳ эрди. Ул бағоят қувватлиғ, золим, ситамкор киши эрди. Андин кўп фарзанд мавжуд бўлур эрди, аммо ҳеч

бири турмас эрди. Охир саодатлиғ замонда ҳақ таоло анга бир давлатлиғ ўғул бердиким, ниҳоятсиз масрур ва шодмон бўлиб, ул ўғулға Баҳром от қўйди.*

Мадойин мулки бағоят бадҳаво эрди. Яздижурд Баҳромнинг тарбияти учун, жаҳондидалардин, қайси вилоят хушҳаво эркан, деб сўради. Ҳама иттифоқ бирла жавоб бердиларким, барча вилоятларнинг хушҳавороғи Яман вилоятидир. Ул вақт Яманнинг ҳокими Нуъмон шоҳ эрдиким, Яздижурд они ўз тарафидин ҳоким қилиб қўймиш эрди. Киши юбориб они Ямандин келтуриб, Баҳромни анго топширдиким, Яман томониға элтиб, хушҳаво ерда парвариш қилғай ва барча илму ҳунарни ўргатқай. Нуъмон шоҳ шодмон бўлиб, ул хизматни қабул қилиб, Баҳромни жон пардасида асраб, иззат ва икром бирла Яманга олиб борди. Донишманд дояларға топширди. Булар кўп саъйи кўшеш бирла парваришға машғул бўлдилар.

ХАВАРНАҚ ҚАСРИНИНГ БИНО ТОПҒОНИ

Баҳром тўрт ёшға киргандин сўнг Нуъмон онинг учун бир баланд ва мунаққаш кўшк иморат этмакни тақозо қилиб, ўзининг ўғли Мунзирнинг иттифоқи бирла бир муносиб жой ахтариб, бир мусаффо, хушҳаво, кенг сабззорнинг ўртасида бир баланд ер кўруб, қасрни анда бино қилмоқни ихтиёр қилди. Яман вилоятининг барча наққош устозларин йиғнаб аларға буюрди, токим, ул жойда бир мусаффою дилкушо, мунаққашу муалло кўшк бино қилғайлар. Алар Нуъмоннинг кўнглига мувофиқ тушқудек иш қила олмадилар. Охир Нуъмонга айтдиларким, Рум вилоятида Сом наслидин Симнор** отлиғ ҳунарманд уста бор турурким, етти иқлимни сайр этибдур ва жамеъ касб-ҳунарда, хусусан, баннолиқ ва наққошлиқда даражаи камолға етубдур ва ҳунари борча оламға машҳурдур. Мисрда ва Шомда кўп олий ва дилкаш иморатлар қилибдур, иморат ишида жаҳон ҳунармандларининг устози турур, онинг бино қилғон иморатин ҳар ким тамошо қилса, албатта, ҳайратда қолур, сенинг кўнглунг хоҳлагон кўшкнинг иморатин ул бино қилур, дедилар. Эрса, Нуъмон бу сўзни эшитиб, дарҳол Румға киши юборди. Бир оз вақтдин сўнг Симнорни келтуруб кўп лутфу навозишлар қилиб, кўшк биноти ишин анго буюрди. Симнор дарҳол иморат ишига даркор асбобни муҳайё қилиб, ғайрат бирла тош ва лойдин бир олий қаср бино қилурға машғул бўлди ва беш

Йил муддатида андоқ бир баланд кўшк бино этдиким, кунгира ва гумбазининг боши фалак ҳисорининг буржиға етти ва ичининг тилло нақшларин ва зебо сувратларин ҳар киши кўрса ошуфта, ҳайрон бўлур эрди. Мусаффо деворлари ойинадек жило берур эрди ва ёвуқ борғон кишининг акси кўрунур эрди. Бир алония кеча кундузда уч турлук рангга айланур эрди. Андоқки, тонг отқондин сўнг офтоб чиққунча кўк ранг, офтоб чиққондин сўнг то кун ботқунча сариг ранг ва намозшомдин то саҳаргача оқ ранг пайдо қилур эрди. Ул қаср иморатининг иши тамом бўлғондин сўнг анго Хаварнақ от қўйдилар. Нуъмон ул беҳиштнишон кўшкнинг дилкаш намудорин ва турлук нақшнингорин кўнгли тилогондин зиёдроқ кўруб, ниҳоятсиз муҳаррам ва хушқол бўлуб, Симнорға неча тева зар, гавҳар бериб, кўп ваъдалар қилди. Симнор ул гавҳарларни кўруб, бул ваъдаларни эшитиб андоқ вақтлари хуш бўлди, андин сўнг шодмон юзидин деди: «Агар бу кўшкнинг иморатиға қўл урмасдин бурун шоҳнинг мундоқ инъом ва илтифот қилурин билсам эрди, мундин юз ҳисса яхшироқ кўшк бино қилур эрдим». Нуъмон деди: «Мундин ҳам яхшироқ иморат қилабилурмусен?» Анда Симнор деди: «Агар фурсат бўлса андоқ хушнамо ва дилкушо кўшк бино қилурманким, бул кўшк онинг ёнида бир вайрон катакчалиқ эътибор топмағай. Агар бул кўшк уч турлук ранг пайдо қилса, ул юз турлук ранг пайдо қилғай ва бул тош ва лойдин бино бўлса, ул лаъл ва ёқутдин бино бўлғай ва бу катак шаклидек бир гумбаз бўлса, ул фалак қасридек олий гумбаз бўлғай», деди. Эrsa, Нуъмон шоҳ Симнорнинг бу сўзин эшитиб дарғазаб бўлди ва яна бошқа вилоятда мундин яхшироқ кўшк бино қилмасун, деб дарқаҳр бўлуб буюрди: Симнорни бул кўшкнинг устидан ерга ташлаб ўлтурдилар. Ул дилкаш гумбазни бино қилдурғондин Нуъмон шоҳнинг оти барча оламда машҳур ва иззати баланд бўлди.

ХАВАРНАҚ ИМОРАТИНИНГ ИТМОМИ, НУЪМОН АҲВОЛИНИНГ АНЖОМИ ВА МУНЗИРНИНГ САЛТАНАТИ ВА ОНИНГ БАҲРОМҒА ТАРБИЯТИ

Хаварнақ қасрининг биноси кўп саъйи ва ҳаракат била тамом бўлғондин сўнг овозаси барча оламға тушуб халойиқ атроф ва акнофдин гуруҳ-гуруҳ келиб ва анинг гунбази ҳайъатининг намудорин ва ичининг нақшу нигорин

тамошо қилиб таажжуб юзидин ҳайрат тиши бирла таҳсин ва офарин бармоқин тишлар эрдилар. Ва ул кўшкни андоқ баланд ва хушҳаво мавзёда бино қилмиш эрдиким, атрофи васеъ улуғ майдон ва майдонининг бошдин-оёқи тўла гул эрди, ҳар тарафда Фирот дарёсининг суви оби ҳаётдек жонбахшлиқ бирла равон эрди. Нуъмон ул биҳиштнишон қаср ичинда Баҳромға баланд мақом тайин этиб, субҳу шом итмом бирла парваришға қиём кўргузур эрди. Бир кун Нуъмон Баҳром бирла ул кўшк устида ўлтуруб, гули дарёи Чинларни тамом бирла тамоша қилиб деди: «Жаҳонда мундин яхшироқ жой йўқтур ва бу биёбонда ҳамиша айшу ишрат қилиб умр сурмак керакдур». Бу сўзни айтур чоғида Нуъмон шоҳнинг вазири олдида ҳозир эрди ва ул вазир ҳазрат Исо алайҳиссаломнинг ёнида эрди ва кўп диёнатлиғ киши эрди. Нуъмоннинг юзига қараб деди: «Эй шоҳ, агар ҳақ таолони топсанг ва бир билсанг санга ул вилоятингдаги жамеъ мулку молдин ва зару гавҳардин ва подшолиқингдин яхшироқдур. Агар сан парвардигор маърифатидин хабардор бўлсанг эрди, барча амвол ва авлод ва анжомдин қўл кўторур эрдинг». Вазирнинг мундоғ ўтлиғ сўзи Нуъмонға таъсир этиб, қаттиқ кўнгли мумдек эриди. Кеч бўлгондин сўнг кўшкдин тушуб, мулк ва подшоҳлиқни ташлаб дин талаби бирла биёбонға сарсаридек шитоб бирла юз уруб, ғойиб бўлди. Ондин сўнг ҳеч киши они кўрмади. Мунзир кўп ахтариб, кўп кишидин сўроғ этиб, отасидин ҳеч ному нишон топмади. Неча кун ғам ва мотам бирла ўлтурди. Охир улуғ ва кичикнинг иттифоқи бирла отаси ўрниға подшоҳлиқ тахтиға миниб, адл ва карам бирла сипоҳ ва раиятнинг кўнгуллари олиб ишиға бурунғидин яхшироқ низом ва саранжом берди. Баҳромға отасидин яхшироқ парвариш қилиб, жонидин азизроқ тутди.

Мунзирнинг Нуъмон отлиғ бир ўгли бор эрди. Баҳром анинг бирла бир доянинг сутин эмишиб эрди. Икковининг ёши баровар эрди. Бир мактабда, бир тахтада сабоқдош эрди; бирга ўқур эрдилар ва ҳеч вақт бир-биридин жудо бўлмас эрдилар. Мунзир борча илму ҳунарда кўп моҳир ва устод эрди. Шаҳзода Баҳром бир неча йил ул кўшкда Мунзирдин илм ва ҳунар ўрганди; араби, форси ва юнони лафзлариға, алқисса жамеъ илмға маҳорат топиб, фазлу донишда якто, беназир бўлиб, ондин сўнг сипоҳийлик ишиға машғул бўлди. Уқ отмоқ, қилич урмоқ русумида ва найзабозлиқ ва сайдандозлиқ фунунида ул

мартабаға етишдиким, агар ўқин тошға отса ҳарирдин ўткондек ўтар эрди ва агар қилични темурга урса сувни кескондек кесар эрди. Агар найзасин тариф донасиға урса ҳалқадек тешар эрди ва бир ҳамлада юз шерни ожиз қилиб ва бир зарбда минг филни забун қилур эрди. Ва ҳамиша сарсар сифотлиғ ашқи отға миниб, Яманнинг чобук йигитлари бирла шикорға чиқиб, турлук жониворларни сайд этар эрдилар. Аммо кўпроқ кузонларни, яъни қулонни шикор қилур эрди. Бир қулонни тирик тутса, ул қулон тўрт ёшидин ўтмагон бўлса онинг сонига ўзининг тамғасини босиб халос қилиб юборур эрди. Андоқ тамғали қулонлар кўп эрди. Ўзга андозлар аларнинг бирин тирик тутсалар Баҳромнинг тамғасин кўриб, оёқдин бандин олиб, озов қилиб, саҳроға юборур эрдилар.

БАҲРОМНИНГ БАРС БИРЛА ҚУЛОННИ БИР УҚ БИРЛА УРУБ УЛТУРГОНИ

Бир кун Баҳром Яманнинг йигитлари бирла шикорға чиқти. Шикорда кўрдиким, узоқдин бир ғубор пайдо бўлуб осмонға чиқатурур. Дарҳол чобуклик бирла отиға тозёна уруб, барқдек суруб ул ғуборға етти. Кўрдиким, бир йўлбарс бир қулоннинг бўйнидин тишлаб, орқасиға миниб ерга йиқмоқ учун зўр қиладур. Ул вақтда Баҳром садоқдин ўқ олиб ёйға гўзлаб андоқ шаст бердиким, барс ва қулоннинг ичидин ўтуб ерга ғарқ бўлди. Халойиқ бу ишни кўруб ҳама таҳсин ва офаринлар қилиб, Баҳром гўр от қўйдилар. Баҳром қайтиб Хаварнаққа келгандин сўнг Мунзир ул ишни — йўлбарс қулонни тишлаб устига миниб турғонин ва Баҳромнинг алар устига келиб бир ўқ бирла иковин ўлтургонин сувратин наққошларға буюрди. Хаварнақ кўшкин девориға зар ҳал бирла нақш этарлар.

БАҲРОМНИНГ АЖДАРҲОНИ УЛТУРУБ ГАНЖ ТОПҚОНИ

Баҳром бир кун Хаварнақ қасридин чиқиб ашқи отға миниб, Яман сипоҳи бирла шикоргоҳға бориб, ҳисобсиз қулонни сайд қилди. Охир бир семуз урғочи қулонким, хўбсуврат ва хушандом эрди, Баҳромнинг олдида пайдо бўлуб, дилкаш рафтор бирла хиром кўргузди. Баҳром они кўруб отиға қамчи уруб то кун ўртағача они қувди. Барча лашкари бу ерда қолиб Баҳромнинг ёлғуз ўзи қувиб борур эрди, токим, бир улуғ ғорға борди. Ҳеч одамизоднинг

қадами анда етмамиш эрди. Баҳром ғор оғзиға бориб кўрдиким, бир улуг аждарҳо ҳалқа уруб ётибдур ва икки кўзи машғалдек ёнадур. Дарҳол садоқдин икки айри ва икки пайконли бир ўқ чиқариб, ёйға солиб андоқ зўр бирла отдиким, ўқнинг икки пайкони аждарҳонинг икки кўзиға ботди ва аждарға жаҳон танг бўлди. Жон ҳавли бирла бир наъра урдиким, ер-осмонға зилзила еткурди. Баҳром кўнглиға хавотир келтурмай отдин тушуб, белидин ойболтасин олиб, аждарҳоға ҳавола қилиб, бошин пора-пора қилди ва қорнин ханжар бирла ёриб ишин тамом қилди. Ондин сўнг отиға миниб яна қулон қасдиға равона бўлди. Қулон қочиб ғорнинг ичига кириб пинҳон бўлди. Баҳром қулоннинг изидин ғорнинг ичига кириб, бир ганж кўрдиким, неча хумлар тўлғон, зар қуёшдек барқ уруб турубдур. Баҳром зарни кўруб худоға шукур қилиб, ғордин ташқари чиқди. Бир оз соатдин сўнг изида қолғон чоқари ва лашқари бир-бир ва икки-икки Баҳромни талаб қилиб изидин келиб, Баҳромнинг атрофида жамъ бўлур эрдилар. Баҳром буюрди, то лашқари Румға ва камарбанд паҳлавонларға, бу ғорға кириб борча зарларни ташиб, ғордин ташқари чиқариб уч юз қутлуғ теваларға юклаб, Хаварнақ қасриға келтурдилар. Ун тева юки зарни ўзининг отоси Яздижурдға туҳфа юборди, яна ўн тева юки зарни Мунзирнинг ўғли Нуъмонға берди ва ўзгасин ўз ҳавойижиға сарф қилди. Мунзир зарни сувратчиларға бериб, аларға буюрди, то Баҳромнинг сувратин ва аждарҳонинг сувратин Хаварнақ қасрининг девориға нақш этдилар.

БАҲРОМНИНГ ХАВАРНАҚ ҚАСРИНИНГ ҲУЖРАСИҒА КИРГОНИ ВА ОНДА ЕТТИ ЗЕБО ПАЙКАР СУВРАТЛАРИН КЎРГОНИ

Баҳром бир саҳро сайридин келиб Хаварнақ қасрини сайру тамошо қилур эрди. Ул қасрда бир хос ҳужра бор эрдиким, эшики қуфл эрди. Баҳромнинг кўзи анго тушди. Хозиндин калидин олиб қуфлни очиб ичкари кирди. Кўрдиким, они ичи биҳишт қасридек минг турлук нақш бирла мунаққашдур. Бир тарафдағи девориға етти иқлимнинг етти подшоҳининг етти қизининг зебо сувратларин чекибдурлар. Андоқким, бири ройи Ҳиндунинг қизи Фуракнинг суврати, бири Хоқони Чиннинг қизи Яғмонознинг суврати, бири Хоразм шоҳининг қизи Нозпарининг суврати, бири Сақлоб* шоҳининг қизи Насринпўшининг суврати, бири

Мағриб шоҳининг қизи Озариюннинг суврати, бири Қайсарнинг қизи Ҳумойнинг суврати ва бири Кисронинг қизи Дуристийнинг суврати. Бул сувратнинг ўртасида Баҳромнинг суврати чокилмиш эрдиким, гўё алар бирла кулушиб ва мулоқат қилишуб туриб турур. Ҳар сувратнинг устида ўзининг исми ёзилиб турур. Ва яна бир хат ёзилибдурким, ҳақ таолонинг қудрати бирла етти юлдузнинг гардишидин Баҳром шоҳ етти иқлимнинг подшоҳларининг ушбу сувратлиғ етти қизлари бирла ҳамсуҳбат бўлуб, кўнгли комича, айшу ишрат қилғусидур. Баҳром ул хатларни ўқуб, фалакнинг фусунсозлиқиға таажжуб кўргузди. Ул гулчеҳра қизларнинг суҳбатини ул кўнглида жой тутуб, ишқ ўти жонига ўт солди. Аммо вақтиға мунтазир бўлиб сабр қилди. Ва ул ҳужранинг эшикин илиб, калидин яна хозинға топшируб деди: «Бу эшикни асло очмағил». Ўзи ҳар вақт келиб, эшикни очиб, ул сувратларни тамошо қилиб, вақтин хуш этиб, ишқи ўтиға таскин берур эрди.

ЯЗДИЖУРДНИНГ ВАФОТ ТОПҒОНИ ВА БАҲРОМНИНГ ОТАСИ УЛҒОНИН ЭШИТИБ МОТАМ ТУТҒОНИ

Ул замонда Яздижурд Форс вилоятида Мадойин шаҳрида вафот топди. Борча ақобир ва сипоҳи шабранглар жамъ бўлуб, салтанат бобида маслаҳат қилдилар. Бовужудким, Баҳром зўрмандлигин ва салтанатға лойиқлиқин эшитур эрдилар. Аммо отасининг зулм ва тааддисидин ниҳоятсиз танг бўлмиш эрдилар. Бу жиҳатдин Баҳромдин ҳам безор бўлуб, ҳеч киши онинг салтанатиға рози бўлмади. Жуз ўзга табақа подшоҳлар наслидин Кисро отлиғ бир қари кишиким, бағоят оқил, доно ва диёнатлиғ эрди ва подшоҳлиқға асло рағбати йўқ эрди, они келтуруб ўз ихтиёриға қўймай зўр қилиб, кўп аҳду паймонлар бирла ўзларига подшоҳ қилдилар. Кисро подшоҳлиқ тахтиға ўлтуруб вилоят ишиға янгидин саранжом берди. Ва халойиқни ораста қилиб, ҳамиша доду адлаға машғул бўлди.

Баҳром бул воқеанинги хабарин эшитиб, бир неча кун отасин мотамин тутди. Они қабул қилмай, Ажам вилоятидин бир бегона кишини келтуруб, отаси ўрниға, салтанат тахтиға миндурганлари Баҳромнинг кўнглиға бағоят оғир келди.

БАҲРОМНИНГ АРАБ ДИЕРИДИН АЖАМ ВИЛОЯТИГА КЕЛГОНИ

Баҳром отаси ўлганин ва тахт-тожга бегона эга бўлганин эшиткондин сўнг Ажам мулкин талаб қилмоқ учун ғайрат камарин ҳиммат белига боғлади. Мунизир ва Нўмонким, Баҳромни ўзларига подшоҳ, бошлариға паноҳ билур эрдилар, мамлакат талабида ёрлиқ кўргузуб ихлос бирла хизматкорлиқ қилиб, ҳисобсиз зар бериб, лашкар жамъ этарга машғул бўдилар. Ямандин то Аданғача лашкар олиб юз минг отлиғ жамъ этдиларким, борчаси жавшанпўш, салоҳдор ва шеркирдор эрдилар. Ҳар бири шижоат ва муборизат майдонида Рустами дoston ва шери гурронни бир мўрча эътибор қилмас эрдилар.

Шоҳ Баҳром мундоқ ҳисобсиз лашкар бирла Яман диёридан чиқиб, балойи ногихоний янглиғ Форс вилоятининг жонибиға юз қўйди. Манзил-баманзил йўл юруб, Мадойин шаҳриға яқин етканда Кисро, Ажам акобири Баҳромнинг улуғ дастгоҳ ва сонсиз сипоҳ бирла аларнинг қасдиға озим бўлгонин эшитиб, хавф ва ҳарос била бир ерга жамъ бўлуб, сулҳ бирла они қайтармоқ бобида маслаҳат қилдилар ва ул бобда бир нома ёзиб Кисронинг муҳрини босиб, доно ва тавонолардин бир неча одамни анга элчи қилиб, номани топшуруб, Баҳром олдиға йибордилар. Элчилар Баҳромнинг қароргоҳиға бориб, одоб ва эҳтиром бирла мажлисиға кириб, номани чиқариб бердилар. Баҳром номани очиб кўргондин сўнг ул мажлисда кўп савол бирла бир неча сўзлар бўлди ва охир элчилар мулзам бўлиб, Баҳромнинг олдида узрхўлиқ қилиб, қилгон ишларига пушаймонлар қилиб дедиларким: «Мулку молнинг эгаси сандурсан ва тахт-тож санингдур. Қаюмарсдан бери обо ва жаддинг тождор, тахтнишиндурлар, сандин бошқа киши подшоҳлиққа лойиқ эмасдур. Бизлар сенинг фармонбардоринг турурмиз ва хизматкорингдурмиз. Санинг салтанатингни жону дил бирлан қабул қилурмиз ва ҳарна қилсанг рози бўлурмиз. Аммо бизлар фақир ва жамаъ улуғ ва кичикнинг хотири ризосин тилаб Кисрониким, салтанатға рағбати йўқ эрди, они ўз ихтиёриға қўймай кўтардик ва онинг олдида аҳду паймон қилиб онт ичдуккум, они подшоҳлиқдин азл этмагаймиз ва тоатидин бўйин бўлмағоймиз. Энди сен бизларга меҳрон бўлуб, подшоҳлиқға бир шарт бирла маршрута этгил ва ул шартни бажой келтуруб салтанат тахтида ўлтирғил, токим, бизлар азл

ши бирла, нофармонлик бирла аҳду паймонимизни синдуруб, онтимизга хиёнат қилуб, Кисронинг олдида шармисор ва форс халқининг олдида беътибор бўлмағаймиз».

Эрса Баҳром аларнинг сўзин қабул этиб деди: «Агарчи қилич зарби бирла бир лаҳзада тахту тожни олурман, Форс ва Ажам халқининг оросига юз қиёмат ошубин солурман, лекин Форс вилояти ва Ажам халқи манинг мулким ва мурувватли лашкарим турурсизлар. Манинг бободилхоқ чокаримдурсизлар, мулкни вайрон ва ўз чокаримни бехонумон этмакни мурувват мазҳабида раво кўрмай, сўзларингизни қабул қилдим. Эмди шарт улдуким, икки оч, одамхўр шерни бир улуғ майдоннинг ўртасида бир жойга боғласунлар, Каёний тожнини икки шернинг орасида ерга санчиб қўйсунлар, агар Кисро мардлик билакини зўри бирла шерга голиб бўлуб, ўлтуруб тожни олса ул тождор бўлсун, ман анга хизматкор бўлай ва агар шерларни ўлтуриб, тожни ман олсам, ман тахту тожнинг эгаси бўлай, Кисро ва Ажам халқи манинг даргоҳимнинг бандаси бўлсунлар».

Ҳамул мазмун бирла бир нома ёзиб, элчи бўлуб келган донишманд ақобирнинг қўлларига топшуруб шаҳарга қайтарди. Алар Кисронинг олдига келиб, номани чиқариб бердилар. Мазкур бўлгон шартларни этдилар. Кисро деди: «Ман шер чангалида жон бериб тож олмоқдин безорманким, икки шернинг ўртасида тиш ва чангол захмидин ўлғонимдин тахтнинг остида бандалик мақомида тирик бўлғоним яхшироқ турур. Мол ва мулкнинг ва тахту тожнинг ураси* Баҳромдур, ондин ўзга киши подшоҳлиққа сазовор, лойиқ эрмастурур. Салтанатни тарк этдим ва бандаликка рози бўлдим. Эмди сизлар мамлакатни Баҳромга топшурунлар».

Ақобир ва одамлар анга дедилар: «Бизларнинг хоҳишимиз бирла тахтга ўлтурдинг, яна хоҳишимиз бўлмағунча тахтдин тушмагил. Хабар қилғил, Баҳром икки шернинг орасидин тож олмоқни подшоҳлиққа шарт қилубдур. Бу ўюн иш эрмасдур, Баҳромнинг қўлидан андоқ иш келмасдур. Агар Баҳром шерлардан қўрқуб, тожни ола олмаса, тожнинг эгаси сен бўлурсен. Агар қўрқмай шернинг чангалида ўлса ҳам тахт устида ўлтурурсен. Агар Баҳром шерни ўлтуруб, тожни олса, тожу тахт эгаси ул бўлур. Воқеан подшоҳлиққа муносиб андоқ кишидур, аммо мундоқ ишни қилмоқлиқ муҳол ва бекор хаёлдур».

Алқисса, ҳамул муқаррар бўлгон шартга ҳама иттифоқ бирла рози бўлдилар.

БАҲРОМНИНГ ИККИ ШЕРНИНГ ОРАСИДАН ЧИҚИБ, ТОЖНИ ОЛИБ ТАХТГА МИНГОНИ

Сўнги кун тонг отиб қуёш анвори жаҳон юзин мунав-
вар қилғонидин сўнг Арабу Ажам тавойифининг борча
акобиру аён ва доною кордонлари, балки Эрон мамлака-
тининг жамеъ улуғ ва кичик улуси ҳар тарафдин равон
бўлуб, бир улуғ майдонга йиғнолдиларким, қиёмат ғавго-
син қилиб ер аъзосига ларза солдилар. Ва Ажам сарҳанг-
ларининг бири икки оч ва одамхўр, ғазабнок шерни ул
маърака ўртасига келтуруб, иковин бир ерда қўйдилар.
Ва подшоҳлиқ тожин икки шернинг ўртасида сончиб қўй-
дилар. Ва ҳама иттифоқ бирла дедиларким, аввал Баҳром
тож талаби бирла шернинг орасига борсунлар. Эrsa Баҳ-
ром қабул этиб, ҳиммат камарин белига боғлаб, бир наъра
уруб барқдек чобуклук бирла югуруб икки шернинг ора-
сига кириб тожни олди. Шерлар Баҳромнинг далирлигин
кўруб, ғазабнок бўлуб оғизларин ва чанголларин очиб,
балойи ноғиҳондек ҳамла қилдилар. Баҳром мардлик била
шерларнинг ҳамласига жавоб бериб, панжаларига шикаст
еткурди. Иковин ҳам оёқи остига солди. Бахту иқбол
мададидин, улчаким, коми эрди, олди. Ажам акобири бул
ҳол мушоҳидасидин сўнг тарабнок бўлуб, подшоҳлиқ то-
жин Баҳромнинг бошига қўюб, салтанат тахтига етурди-
лар. Кисро бошлиқ ҳама улуғ ва кичик байъат қилиб, хиз-
мат мақоминда турдилар.

Баҳром Каёний тахт устида ўлтуруб, инъом ва эҳсон
ваъдалар бирла Ажам умарасин кўнгулларин олиб, улар-
ни хуррам ва шодмон қилди. Ақл ва инсоф қондасин ил-
гари тутуб, Ажам диёрин обод қилди. Анинг адли осори-
дин Ажам диёрида нарх арзон ва неъмат фаровон бўлди.
Халойиқ кўнгулларида заррадек ғам ва меҳнат асари қол-
мади. Ҳама хушвақт ва фориғбол бўлдилар. Баҳромнинг
соф кўнглидаким, пок ишқ жой тутмиш эрди. Ҳафтанинг
бир кунда мамлакат ва салтанат умурининг саронжомига
машғул бўлуб, ўзга кунларида ошиқлар, дуру мандурлар
бирла суҳбат тузиб, ишқбозлиқга ва айшу ишратга истиқ-
бол кўргузур эрди. Ва онинг адлу инсофи баракатидин
халойиқнинг молу неъматлари зиёда бўлди. Бу жиҳатдин
ҳама айшу ишрат ва байъатга мувофиқ бўлдилар. Аммо
ҳақ таолонинг лутфу карами ва неъматларининг шукрин
бажой келтурмадилар ва балки сипосдорлиқ ва тоатгузор-
лиқ русумин билкулл кўнгулларидин чиқардилар. Охир

мундоқ исъён ва нофармонлиқ шумлиқидин ороларида қаҳат балоси зоҳир бўлди. Тўрт йилгача ҳама очлиқ шиддатидин заиф ва нотавон бўлдилар ва нон ҳасратидин жонларига еттилар. Баҳром бу ҳолдин хабар топиб, карам ва мурувват юзидин барча хазона ва анборхоналар эшикин очиб, тўрт йил муддатгача фақиру мискинларга ва муҳтожларга нафақа бериб, жонларин ҳалокатдин қутқарур эрди. Ва тўрт йилдин сўнг ҳақ таоло Баҳромнинг соф ниятининг фазилати баракатидин халойиқнинг тавба истиғфорин, дод ва узрин қабул этиб, қаҳат балосин орадин кўтарди. Зироатлариға ва касблариға баракот бериб, оз фурсатда халқ андоқ фаровон, мамлакат обод бўлдиким, бир харвор ғалла бир тангага келди. Ҳеч кишининг ҳеч нимарсаға эҳтиёжи қолмади. Кўнгулларидин ғам ва меҳнат асари кўтарилиб айш ва роҳатға машғул бўлдилар. Баҳром камоли ҳимматдин жамеъ фуқаро ва раиятдин етти йилгача хирож олмоқни ўтди. Ғоят хушқоллиқдин ҳар шаҳар ва ҳар диёрға киши йибориб, муғанний, созанда, достонсоз, лўбатбоз, раққос, хушовозлардин уч минг нафарин келтуруб буюрдиларким, ушбу вилоят ичинда ҳар маҳаллада ва ҳар мажмаъда созандалиқ, гўяндалиқ қилиб, дилкаш наъма ва наволар бирла халойиқ кўнгулларин хуш қилсунлар. Узлари доғи хуррам ва хушқол бўлсунлар. Халойиқ Баҳромнинг илтифотларин кўргондин сўнг шоҳона мажлислар тузуб, андоқ ишратға машғул бўлдиларким, суҳбат ва ишрат додин бердилар. Фалак ҳаводисидин билкулл имин бўлуб, тиг, тийр, жавшан ва ханжар истегмол этмакни рад этдилар, балки ёдларидин чиқардилар.

БАҲРОМ БИРЛА ДИЛОРОМНИНГ ДОСТОНИ*

Бир кун Баҳром шоҳ шикорға чиқиб, тоғ ва дараларни сайр этиб юрмиш эрди. Бир хуршид манзар, қамар пайкар, чангнавоз, хушовоз канизаки ҳамроҳ эрдиким, они бағоят суяр эрди. Ҳар вақтда анга чангнавозлик қилдуруб, жамолиға хуш бўлуб, ишқбозлиқ қилур эрди. Онинг назарида чуст ва чобуклик кўргузуб, ҳайрат афзо шевалариға кўраб, йилзони этиб, кўн қулонни сайд этди. Умид улдурдики, ҳазола илтифотининг ул ишиға таҳсин ва офарин кўргузуруб, кўн қулонни қилди. Аммо ул канизак ноз ва истиғно кўргузуб, Баҳромнинг бу ишиға таҳсин ва офарин демасди. Ул нозга бундан узоқдин кўрунди. Баҳромни кўрүб қониб қоратуруб эрди. Баҳром канизакка дедиким:

«Эй нозанин, вэй ноз офарин, айтғил бу қулоннинг қайси аъзосига ўқ урай? Кўнглинг начук тиласа анга андоқ захм еткурай». Канизак ноз бирла дедиким: «Бир ўқ бирла қулоннинг боши бирла оёқин тиккил». Баҳром қабул этиб камонандозлиқ била бир ғўлак оттиким, ул ғўлак қулоннинг қулоқига кирди. Қулон оғриққа чидай олмай, ғўлакни қулоқдан чиқармоқ учун туёқин қулоқига еткурди. Ул вақтда Баҳром бир ўқ отиб ул қулоннинг оёқи бирлан бошин тикди. Қулон ҳалқадек букланиб ерга йиқилди. Баҳром талаб қилиб, канизга боқиб дедиким: «Кўрдингму, начук урдим ва не янглиғ нодир иш зуҳурға келтурдим?» Ул канизак яна таҳсин кўргузмай, деди: «Подшоҳ бу ишни кўп варзиш қилубдур, ҳар киши бир мушкул ишни кўп варзиш қилса, ул иш анга осон бўлғусидир. Подшоҳнинг бул иши машаққатдур, аммо варзиш кўплиги натижасидур, таҳсин ва офарин жой эрмастурур». Подшоҳ канизакнинг бу сўзидин ғазабноқ бўлуб тиладиким, уқубат тиғининг зарби бирла ҳалок қилғай, яна ўз кўнглида дедиким, ситеза бирла бир хотунни ўлтурмак мардларнинг иши эрмастурур. Ложарам канизакни сарҳанггаким, бағоят золим ва бераҳм эрди, топшурди ва деди: «Бу канизакни ўз уйингга олиб борғил ва кўзумга кўргузмай ишин тамом қилғил». Сарҳанг канизакни уйига олиб бориб тиладиким, тиғ бирла бошин баданидан жудо қилғай. Ул ҳолда канизак зор йиғлаб, «ман бегуноҳни ўлтурмагилким, ман подшоҳнинг хос маҳбуби, хотирининг марғуби, жонининг коми ва кўнглининг оромидурман. Агарчи ҳоло бир густоҳлиқим сабаби бирла қаҳри келиб, сиёсатға буюрди, аммо бу ишдин сўнгроқ пушаймон бўлур. Сен бир неча кун сабр қил ва мени ўлтурмагил ва подшоҳға бориб, ўлтурдим дегилким, агар подшоҳ сенинг сўзингни эшитиб шод бўлса, дарҳол келиб мени ўлтурғил. Мен қонимни сенга беҳил қилдим. Ва агар сўзингни эшитгач, дилтанг бўлса, мен ўлумдин қутулуурмен. Сен подшоҳнинг иноятидин шодмон бўлурсен». Бу сўзни этиб, киссасидин етти пора лаъл чиқариб сарҳангнинг олдиға қўйдиким, ҳар бирининг баҳоси бир иқлимнинг хирожи эрди. Ондин сўнг сарҳанг онинг ўлимидин қўл чекиб дедиким: «Эмди мундин буён подшоҳнинг отин тутмағойсен ва ҳар кимни кўрсанг, мен бунинг хизматкори турурмен, десанг, мен сенинг бул ишинга чорасозлиқ қилурмен!» Аҳду паймондин бир ҳафта ўткандин сўнг бир кун сарҳанг подшоҳнинг эшикиға борди. Подшоҳ ондин канизакни ҳолидин хабар сўрди. Сарҳанг

дедиким: «Канизакни ўлтурдим». Эrsa подшоҳ бу сўзларни эшиткач, кўзидин ёш равон бўлуб, бир оҳи сарди чекти. Ондин сўнг сарҳангни кўнгли ором топди.

Сарҳангнинг узоқ ерда бир яхши боғи бор эрди. Ул боғда бир баланд ва фалақ монанд бир кўшки бор эрдиким, етмиш зина бирла ул кўшк айвониға чиқар эрдилар. Сарҳангнинг бир бўғоз сиғири бор эрди, бир бижақ туғурдиким, бағоят хушсуврат эрди. Канизак ул бижақни бир кун бир маротаба кўтариб кўшкнинг устига чиқариб, алаф бермак одат қилди. Ва ул одатни ҳеч бир кун тарк этмас эрди. Бижақ, улуғ ва оғир бўлгон сари канизакнинг ҳам куч ва қуввати кўпаяр эрди. Токим бижақ олти ёшиға кириб, бағоят улуғ бўлди, анда ҳам ул ўкузни канизак ҳар кун етмиш зинадан осонлиқ бирла кўшкнинг устиға чиқарар эрди. Бир кун канизак сарҳанг бирла кўшк устида ўлтургон чоғда қулоқидаги осилгон гавҳарлардин тўрт гавҳарни олиб, сарҳангни қўлиға берди ва деди: «Бу гавҳарларни сотиб зиёфат асбобиға харж этгил, подшоҳ шикорға чиқиб бул кўшкка яқин етқон вақтда отининг жиловидин тутиб, бу жойға киргузуб, кўшкка тушмакни илтимос этгил. Шоҳ Баҳром кўп бир хушхулқ кишидур. Санинг бу ажзу ниёзингни кўрсалар, албатта, илтимосингни қабул қилиб, бу кўшкка тушгойлар. Агар подшоҳ илтифот бирла бу кўшкка тушса, халқ ичида иковимизнинг қадримиз ва иззатимиз баланд бўлур эрди».

Эrsa сарҳанг бу гавҳарларни олмай яна жойинда қўйдурди ва ўз хазинасидаги нафақалардин харж қилиб, подшоҳона зиёфат асбобин муҳайё қилдурди. Эrsa онинг йўлиға мунтазир бўлуб турди.

САРҲАНГНИНГ БАҲРОМ ШАРАФИҒА ЗИЁФАТ ТУЗГОНИ

Бир кун шоҳ Баҳром шикор тариқаси бирла саҳро жонибиға азм бўлиб йўли сарҳангнинг боғи ва қасри устидин тушди. Ул боқға ёвуқ етканда кўрдиким, бағоят хушсафо, дилкушо ва табиаторо жойдур. Маҳрамларидин сўрдиким, бу кимнинг боғидур. Ул чоғда сарҳанг Баҳромнинг жиловида шотир эрди. Подшоҳнинг хитобин эшиткондин сўнг, таъзим бирла ер ўпуб дедиким: «Бу боғ банданинг боғидурким, ҳазрат подшоҳнинг давлатидин муяссар бўлди, ниҳоятда хушҳаводур, жаннаторо жойдур. Бандаи камина умид қилурким, ҳазрат бир соат кўшкка тушуб, меҳмон бўлуб, муборак қадами файзидин биҳишт тароватин

еткурса ва фақирнинг бошин фалак гумбазидин ошурса». Сарҳанг бу бобда кўп муболага қилуб зору тазарру» кўргузди. Баҳром банданавозлиқ юзидин сарҳангнинг илтимосин қабул қилиб, деди: «Шикордин қайтиб келиб сенинг қасрингга тушуб меҳмон бўлурмиз, биз келгунча сен зиёфат асбобин тузғил!»— деб шикоргоҳ тарафиға равон бўдилар.

Сарҳанг қасрни ораста қилиб, зиёфат асбобин тайёр қилди. Эrsa Баҳром шоҳ кеч шикордин қайтиб келиб ул кўшкка тушуб, етмиш зинадин ул кўшк устидаги айвонға чиқиб, тахт устида ўлтуруб хушвақт бўлди. Таому шаробдин фориг бўлгондин сўнг, сарҳангга деди: «Қасринг бағоят олий ва мусалффо эркан, аммо сенинг ёшинг олтмишдин ўтубдур ва қарибдурсен. Бу баланд кўшк устига етмиш зинадин начук чиқарсен?» Сарҳанг дуо қилиб деди: «Бул иш мандин таажжуб эрмастурур, мундин ҳам таажжуброқ ишни кўргилким, бир қамар пайкарлик ва сарв қоматлик, бағоят нозик андом қиз бордурким, бир тоғ ҳайбатлиғ улуғ ўкузни ҳар кун бир маротаба бўйниға кўтариб, бу етмиш зинаға қадам қўюб, ҳеч бир ерда таваққуф қилмай, осонлиқ бирла кўшкнинг устиға чиқиб алаф беродур. Ва яна тўйдуруб бўйниға кўтаруб кўшкдин ошоқға тушуродур. Ўкуз ниҳоятсиз семириб, ўзининг ёғин ўзи кўтаролмайдур. Бу диёрда ҳеч киши зўр уруб они асло еридин тебратта олмоғудек бўлгондур. Ул қизнинг бул иши менинг бу етмиш зинадин қаср учокига чиққонимдин ажаброқдур».

Эrsa Баҳром бу сўзни эшитиб, таажжуб кўргузуб: «Бир қиз мундоқ ишни начук қилур? Мен ўзим то ўз кўзим бирла кўрмагунча бовар қилмоғумдур», деди. Эrsa сарҳанг дарҳол еридин туруб бу сўзларнинг даъвосин рост қилмоқ учун ошоқға тушуб, канизакига ул ҳикоятни айди. Эrsa канизак вақтни ғанимат топиб, зару зеварлар бирла ўзин ораста қилиб, кўзларига сурма чекиб, юзига оқ ҳарирдин ниқоб тортиб, юз нозу карашма бирла ўкузни кўтариб, зиналардин осонлиқ бирла юруб, кўшк устиға чиқариб, Баҳромнинг тахти олдиға қўйди ва деди: «Эй шоҳи олам, бу ўкузни сизга пешкаш қилдим», яна деди: «Мен худ ўкузни осонлиғ бирла ошоқдин кўтариб қасринг устиға чиқардим, эмди жаҳонда ким бордурким, минг зўр бирла бу ўкузни кўтариб кўшкдан ошоқға тушургой». Баҳром деди: «Бу иш сенинг кучинг, қувватинг кўплигидин эрмастур. Балки бул ишни кўп муддатдин бери варзиш қилибдур-

сен. Машаққат ва таълим бирла бу иш санга осон бўлб-дур. Шунинг учун бу ўкузни кўтариб, ҳеч ранж ва машаққатсиз кўшк устига чиқарурсен». Ул чоғда канизак Баҳромнинг олдида таъзим бирла дуо қилиб, деди: «Подшоҳнинг бу сўзиға таҳсин ва таажжуб жойиздурким, ўкузни кўтариб ошоқдин кўшк устига чиқармоқ машаққат ва таълим бирла бўлғай ва қулонни бир ўқ бирла бошиға оёқин тикмак нечук машаққатсиз ва таълимсиз бўлғай. Не учун мен бу ўкузни кўшк устига чиқарғонимға таълим от қўёрлар ва не сабабдин қулоннинг бош-оёқин бир ўқ бирла тикмоққа таълим от қўймаслар?» Эрса Баҳром бу сўзни өшиткач, тахтдин тушуб, югуриб канизакнинг олдиға бориб, юзидин пардани кўтариб, таниб, кўзин юзига суртуб, йиғлаб қучоқлади, қилғон ишиға узлар айтиб: «Агарчи мастлик ҳолида худройлиқ бирла сенга сиёсат буюрдим ва лекин сенинг фироқингда меҳнат ва ситам тигин ўз жонимға урдим», деди. Эрса канизак деди: «Шоҳнинг бир ўқ бирла қулоннинг бош-оёқин тиккони ҳайрат мақоли ва таҳсин жойи эрди. Аммо менким, анго таҳсин кўргузмоқда сабр этдим, ғаразим бу эрдиким, подшоҳнинг давлати ёмон кўз захматидин йироқ ва умри муддати узоқ бўлғой, дедим». Эрса канизакнинг бу сўзи Баҳромға андоқ таъсир этдиким, шавқ бирла они қучоқға қисиб, жонидин азиз тутди. Сарҳангга ҳам канизакни ўлтурмай сақлағони учун кўп илтифот қилиб, Рай* вилоятин ҳукуматин анга берди. Андин сўнг кўшкдин тушуб, шаҳарға келиб, улуғ тўй қилиб, канизакни ақди никоҳиға киргузуб, шәроб базмин тузуб, кўп йиллар кўнгли комича айшу ишрат қилурға машғул бўлди. Эрса, жаҳондин парвойи бўлмади.

ШОҲ БАҲРОМНИНГ ҲОҚОНИ ЧИННИНГ ЛАШКАРГОҲИГА БОРИБ ЗАҒАР ТОПҒОНИ

Баҳром шоҳнинг даргоҳида бир қари доно вазир бор эрдиким, оти Нарсо эрди. Доро шоҳнинг наслидан эрди ва Баҳромға кўп муқарриб эрди.* Онинг уч ўғли бор эрди. Улуғининг оти Зарвонд эрди. Баҳром они амирул-умаро қилди. Яна бирин жамеъ мулкка мушриф ва божбон этти. Яна бирин ўзига хос нойиб қилиб, шаҳр ва сипоҳ ишин анга топшурди. Бу учовига ва бошқа хосларға мамлакат ва салтанат амволининг қулли ва жузвий ихтиёрин топшуруб, ўзи кечаю кундуз ошиқ шиорлик билан айшу ишратға машғул ва рағбат кўргузди. Охир Баҳромнинг маст ва

бехудлиғи, оламдин беҳабарлиғи жаҳон чор атрофиға машхур бўлуб, ҳар бир подшоҳнинг кўнглиға Эрон тасхири тамағи тушуб, ҳар тарафдин қўзғолдилар. Ул жумладин Хоқони Чин уч юз минг шижоатпарвар лашкар бирлан Мовароуннаҳрға келиб, ул вилоятнинг барча шаҳарларин Баҳромнинг қўйғон ҳокимлари қўлидан зўр бирла олди ва Жайхун дарёсидан ўтуб, балойи осмоний ёнглиғ Хуросонға дохил бўлди. Ул вилоятға охир замон ғавғосин солди. Баҳромнинг умаролари ва сарҳанглари ул ҳолдин хабар топиб ўзларининг мулку молу аёлу атфолларининг эмин ва омони чораси учун Баҳромдин безор бўлуб, ҳар бири Хоқони Чиннинг олдиға хат ва киши юбориб арз этдиларким, «Эй подшоҳи олам, тез келгилким, бизлар ҳама хизматқору жонсипорингмиз ва сен бизларнинг подшоҳу шаҳриёримиз турурсен, Баҳром подшоҳлиққа лойиқ эрмастурур, агар они ўлтур десанг, ўлтурурмиз, йўқ эрса, банд этиб хизматингға еткурурмиз», дедилар.

Эрса Баҳром бу сўзларни эшитиб Эрон халқидин умидин узди. Мамлакатни ноибларға топшуруб, ўзи шаҳардин чиқиб саҳро жонибиға юз уруб, халойиқнинг кўзидин пинҳон бўлди. Ва халқ орасида машхур бўлдимки, Баҳром Хоқон лашкариға муқобил бўлмоқдин қўрқуб, юртидан чиқиб қочиб кетибдур. Хоқон бу сўзни эшитиб, шодмон бўлуб, қўлидин уруш яроғларин ташлаб, шароб ичмакка хуруж қилди; душманнинг фикрин қилмай айшу ишратға машғул бўлди. Шароб мастлигидин асло ўзин билмади.

Баҳромшоҳким, вилоятнинг ҳар тарафинда ҳар кун шикор қилур эрди ва чобук жосуслар юбориб, ҳар кун Хоқоннинг ҳолидан хабар олур эрди, токим бир кун жосуслар келиб Хоқоннинг маст ва бепарволиғин Баҳромға айдилар. Ул вақтда Баҳромнинг хизматидаги лашкари уч юз киши эрди. Аммо ҳар бири уруш-талашни кўп кўрган, уруш ишини кўп тажриба қилғон ва шери ғуррондек сафшикан ва ҳар бири юзга баробар эрди.

Баҳром бир кеча ул уч юз отлиғ бирла балойи мубрим ва қазойи муқам янглиғ Хоқоннинг лашкаргоҳиға шабохун уруб, душманлариға қиёмат ошубин намоён этди. Хасим қонининг селидин ҳар тарафға неча дарёлар равон бўлди. Лашкарлари уйқусиндин уйғониб, саросима бўлуб, кўп машаққатлар бирлан ўзларин тўхтатиб, саваш ва талашға машғул бўлдилар. Баҳром не тирандозлиқ ва найзабозлиқ ишиға чобуклик бирла ўюнлар кўргузуб, тонг отгунча неча душманни ерга яксон қилиб юборди. Эрса

тонг отгондин сўнг, ёнидағи уч юз сипосдорларнинг иттифоқи бирлан душман сафининг ўртасидин барқдек ҳамла қилиб, шикаст еткурди. Хоқони Чин бошлиқ Чин лашкарларининг баъзилари, душман қиличидин омон қолгонлари, қочиб ўз вилоятига суръат бирла равон бўлдилар. Баҳром аларнинг борча амвол-ашёсига мугасарриф бўлдилар, қайтиб ўзларининг вилоятига келиб, тахт устинда ўлтуруб, адлу додга ва фуқаропарварликка машғул бўлди. Араб ва Ажам шоирлари Баҳромнинг шижоати ва улуғ душманга зафар топғони бобида неча турлук шеърлар айдилар. Баҳром аларнинг ҳар бирига юз минг хазиналардин этак-этак инъом этиб, борчасин шодмон қилди.

ШОҲ БАҲРОМНИНГ УМАРО ВА АКОБИРГА ИТОБ ҚИЛҒОНИ

Баҳром иқбол бозусининг зўри бирла Хоқони Чинга ғолиб бўлуб, қайтиб келиб ўз тахтинда фароғат ўлтургондин сўнг борча шаҳриёр ва тождорлар, умаролар ва вазирлар атроф жавонибдин келиб Баҳромнинг тахти поясида ўлтурдилар ва яна подшоҳлиқ расми бирла саф чектилар. Баҳром аларга қараб итоб юзидин деди: «Эй умаролар, эй ёронлар, эй сарҳанглар! Подшоҳга лашкар уруш вақтида керакдур, ўзга вақтда хизматкорнинг бори-йўқи баробардур. Сизларнинг барчангиз уруш вақтида мендин қочдингизлар ва иззатларингиз бошига беадаблик туфроғин сочдингизлар. Менинг давлатимдин вофир давлатга етдингизлар ва тузимни еб улуғ мартаба ҳосил этдингизлар. Нон-намак ҳаққидин кўз юмуб, менинг ҳаққимда шиква ва шикоятга тил очиб, дедингизларким, «оқшом, кундуз май ичадур ва хизматкордин қочадур ва мамлакат амволидин хабари ва ранят аҳволидин хавфи йўқтурур. Ондин ҳеч киши баҳра топиб, шод бўлмоғусидур». Ори, мен май ичормен. Аммо жаҳондин беҳабар эрмасмен, илкимга соғар тутормен, аммо ҳеч вақт қилични қўлдин бермасмен. Эллар май ичсалар беҳуд, маст бўлурлар. Аммо ҳушёрларнинг майи бошқадурким, ичсалар зўр ва забардаст бўлурлар. Аммо манинг шаробим душманларнинг қонидур, аёқим бошининг косасидур».

Баҳром бу сўзларни айтқондин сўнг, барча умаро ва акобирлар бу сўзларга дедиларким: «Ҳазрат подшоҳнинг айтқон барча сўзлари ростдур. Бизлар ҳама густоҳлиқимизга иқрор турурмиз, имону иқболимизга тавба-истиғфор

кўргузурмиз. Подшоҳда ҳеч айб йўқтурур ва барча нуқсон бизлардадур». Эrsa Баҳром аларнинг густоҳлиқин афу этиб, дилжўйлиқлар кўргузуб, кўнгуллари шодмон қилди. Аммо акобирлар ихлосмандлик бирла дуолар қилиб, эътиқод бирла хизмат камарин беллариға боғлаб, ўз мақомларида барқарор бўлдилар. Ондин сўнг Яман вилоятининг ҳокими Мунзир ва Нуъмон Баҳромнинг олдинда одоб бирлан туруб, арз этдиларким: «Кўп муддатдин бери ҳазрат подшоҳнинг давлатлиғ рикобида хизматдадурмиз. Алҳамдулиллоҳ, ҳоло ҳазратнинг давлатлари устивор ва мамлакатлари барқарордур. Ҳисобсиз тождор ва шаҳриёрлар хизматда ҳозирдурлар. Эмди бизларга меҳрибон бўлиб ва маъзур тутиб, рухсат берсалар, то бизлар доғи уйларимизға бориб аёл ва атфолларимизға қўшулсок ва мамлакат ва райят ҳолидан хабардор бўлсок. Яна агар ҳар вақт хизматлари бўлса, фармон етушқач бошдин қадам қилиб мулозиматға етушурмиз. Бизлар то ўлгунча фармонбардор, жонсипор хизматкорларидурмиз, ҳарнаким буюрсалар жон-дил билан қабул қилурмиз», дедилар.

Баҳром аларнинг бу сўзларин эшитгач, ондин сўнг буюрди, то аларға неча тева зар ва заррин хилъатлар ва араби отлар ва турлук ғуломлар ва канизаклар топшурдилар. Мунзир ва Нуъмон ниҳоятсиз шодмон бўлиб, мазкур инъом ва неъматларни олиб ўз вилоятлариға равон бўлдилар.

БАҲРОМНИНГ МУЛК АМВОЛИНИНГ САРОНЖОМИДИН ФОРИҒ БУЛИБ, ДИЛЖАМЪЛИК БИРЛА АЙШИ-ИШРАТЛАР ТУЗГОНИ

Ул чоғда Хаварнақ қасрининг ҳужрасида кўрган паричеҳра қизларнинг сувратлари ва хилъатлари қошида ёзилгон хатларнинг мазмуни Баҳром ёдиға тушуб, ўтининг тоби кўнглини бетоқат қилди. Охир етти иқлим подшоҳларининг етти пари сувратлиғ қизларин суҳбатиға келтурмак тилаб, аввал кайёнийлардин Кисронинг қизин талаб қилиб олди. Ондин сўнг Хоқони Чинға лутфомиз ва қаҳрангиз сўзлар бирла киши юбориб, қизин етти йиллик хирож бирла талаб қилди. Хоқон ҳаросманд бўлуб, дарҳол айтқон хирож бирла қизини бериб юборди. Ондин сўнг Баҳромнинг ўзи устиға отланиб бориб, Қайсарнинг қизин олди. Ондин Мағриб шоҳға киши юбориб, онинг қизин ҳам олди. Ондин сўнг ўзи Румдин Ҳиндис-

тонга бориб, Ройи ҳиндуниг қизин хилват саройиға келтурди. Ондин сўнг Хоразмға киши юборди. Хоразмшоҳнинг қизин шабистониға еткурди. Ондин сўнг Сақлоб шоҳға нома юбориб, онинг қизин ҳам келтируб ҳарам сариға дохил қилди. Етти иқлим подшоҳларин гулчеҳра қизларин жаннат нишон мажлисга жамъ этиб, давлат ғурури ва йигитлик зўри бирла андоқ базморолиқ бўлди, кеча-кундуз тинмай айш-ишрат қилиб ўлтурди.

БАҲРОМНИНГ ЕТТИ ГУМБАЗ БИНО ҚИЛҒОНИ

Бир кун Баҳромгўр подшоҳона базм, мулукона зиёфат тартиб бериб, ақобир ва умарони, жамеъ ҳунармандларни ул мажлисга жамъ этмиш эрди. Улар ўзларида турлук ҳикоят ва яхши қиссалар айтиб ўтирар эрдилар. Ҳар ким эшиткон ва кўргонин айтар ва ўзлари билгон фазл ва ҳунарларин таъриф этар эдилар. Ораларида Шайдо отлиғ бир ширин меъмор бор эрдиким, иморат ишида ягонаи рўзгор эрди. Ва ҳайъат ва нужум ва нақшбандлик ва суратгарлик ва кўп бошқа яхши ҳунарлари бор эрди. Хаварнақ қасрини бино қилгон устод Симнорнинг шогирди эрди. Хаварнақ иморатида устодиға кўп муддат кўмак бериш эрди.

Шайдо ул базмда Баҳромни хушқол ва шодком кўруб, олдида ер ўпуб, таъзим шартин бажо келтириб арз эттиким: «Ман баннолиқ ва наққошлиқ илмида бағоят моҳир ва нодирдурман. Агар рухсат бўлса подшоҳнинг хос базми учун етти фалак янглиғ етти гумбази олий бино қилурман ва ҳар бирига бир турлук ранг бирла зийнат берурманким, етти иқлимда аларнинг бирин мисли топилмағай, то подшоҳ ҳар кун ул гумбазларнинг рангига мувофиқ либослар кийиб, ҳамул ранглик май ичиб, айшу тарабиға фаригболлиқ ва осуда ҳоллик бирла машғул бўлғай».

Баҳромгўр Шайдонинг сўзин қабул қилиб, иморат этарга рухсат берди. Кўп ганжлар иморат ишининг харажати учун омода қилиб илкига топшурди. Шайдо хушқол бўлуб, ниҳоятсиз чобуклик бирла саодатлик соатда иморат ишиға иштиғол кўргузди. То икки йил муддатда саккиз биҳишт мисиллик етти дилкушо гумбаз бино қилиб, иморат ишин ороқалиқ бирла итмомиға еткурди. Баҳромға гумбазлар боқий бағоят маъқул тушуб, Шайдоға кўп иноятлар қилиб, Омил шаҳрининг ҳукуматин онинг ихтиёриға топшурди. Эrsa ул хушвақт ва шодком бўлди.

УЛ ЕТТИ ГУМБАЗНИНГ СИФАТИ

Ул етти гумбазни етти фалак ҳайъатинда бино топиб, бошларин етти гардундин ошурмиш эрдилар. Ҳар бирининг ранги етти фалакдаги етти юлдузнинг, яъни Сабъан сайёранинг мизожиға мувофиқ эрди. Андоқким, ул гумбазким, Кайвон мароҳилида эрди—ранги қаро эрди. Ул гумбазким, Муштарий таъбида эрди—ранги сандал ранг эрди. Ул гумбазким, Миррих навоҳида эрди—ранги қизил эрди. Ва ул гумбазким, Офтоб тобида эрди—ранги сариг эрди. Ул гумбазким, Зуҳра мизожида эрди—ранги оқ эрди. Ул гумбазким, Уторуд таъбида эрди—ранги феруза ранг эрди. Ул гумбазким, Қамар мароҳилида эрди—ранги яшил эрди.

Эрса Баҳром бу гумбазларни рангин бисотлар бирла ва заррин асбоблар бирла ораста қилиб, ҳар бирин паричеҳра қизнинг бирига макон этди. Анго ҳамул гумбазнинг рангига мувофиқ ҳуллалардин либос кийдурди ва ҳафтанинг ҳар куни навбат бирла ҳар гумбазда бир кун, бир кеча улар билан суҳбат қилур эрди. Ўзининг либосларин ҳам ул гумбаз рангига ҳамранг этар эрди. То эртадин кечгача ул гумбаздаги нозанин қизлар бирла май ичиб, айшишрат қилур эрди. Кеч бўлгондин сўнг ул қизлар Баҳромнинг кўнглин олмоқ учун юз навъ ғамза ва ишвалар бирла муҳаббатомиз қиссалар ва шаҳватангиз афсоналар айтур эрдилар.

Бирланчи боб

БАҲРОМ ШАНБА КУНИ ҚАРО ГУМБАЗГА БОРГАНИ; РОЙИ ҲИНДУ ҚИЗИНИНГ АФСОНА АЙТҚОНИ

Шанба куни қуёш тулуидин сўнг Баҳром шоҳ қаро гумбазға кириб, Ройи ҳинду қизининг суҳбатиға дохил бўлди. То кечгача созу суҳбат, айшу ишрат бирла ўлтуруб, кеч бўлгондин сўнг Ройи ҳинду қизига афсона айтмоқ буюрди. Ул қиз ширин лабин такаллумға очиб, ҳар сўзда гавҳар сочиб, ул Баҳромға таъзим қилиб, сўнгра дедиким:

Ҳикоят. Ёшлигимда қариндошларимнинг биридин эшитгимким, бир тақводор ва парҳезкор хотун бор эрдиким, либослари бошдин оёқ қаро эрди. Ул хотун ҳар ой менинг уюмга келур эрди. Ман андин қаро либос кийгонин

сўрадим. Ул хотун рост сўзламоқдин ўзга чора топмади: «Ман фалон подшоҳнинг маҳрами канизи эрдим. Фалак анга зулм ва ситам бирла қаро кийдуруб, «Шоҳи сиёҳ» от қўйди.

Ул бениҳоят меҳмондўст ва сахий подшоҳ эрди. Ҳамиша меҳмонхонасининг эшиги очилғон, дастурхони ғариб ва мусофирлар олдиға ёзилғон эрди. Эшикиға ҳар ким келса отининг жиловидин тутиб, уйига тушурур эрди. Олдиға турлук таомлар келтурур ва ҳар мусофирнинг ҳол-аҳволин сўрар эрди. Ул мусофирнинг вақти хуш бўлур эрди. Алар борча бўлғон сўзларин айтур эрдилар. Ул подшоҳнинг умри бу тариқада ўтар эрди.

Бир кун ул подшоҳ уйидин чиқиб кетиб, ғойиб бўлди ва қайси ерга борғонин ҳеч ким билмади. Бир неча муддатдин сўнг бош-оёқ қаро либос кийиб келиб тахтада ўлтурди. Ҳеч киши ондин қаро жома кийгонин сўрмадилар. Менким онинг хизматида эрдим, менга меҳрибонлиқ қилиб, илгин қучоғимға текуруб, фалакдин шикоят қилиб, оқ чекиб, дедиким: «Мени фалак фироқ ханжари бирла тилди, бошимға бу қаро кун тушуб, эгнимға бул қаро либосни кийгонимнинг сабабидин ҳеч кимнинг хабари йўқ». Ул чоғда мен оёқига кўзумни суртуб, зори тазарруъ бирла сўрадим-ким: «Эй шоҳи олам, бул қаро либос кийганинг сабаби не турур?» Подшоҳ мани ўзига мухлис ва маҳрам кўруб, деди: «Ман подшоҳликдин меҳмондорлиқни яхши кўрар эрдим. Бир кун узоқ йўлдин бир мусофир келди. Борча либоси — кафшу дасторигача қаро эрди. Анча кун иззат ва ҳурмат қилиб, қаро либос кийганининг сабабин сўрдим. Ул деди: «Бу сўзни қўйғилким, семруғдин ҳеч киши хабар бермасдур. Мени маъзур тутғилким, бул қаро либос киймакнинг сабабин то кўрмагунча айтмоқ бирла ҳеч киши билмасдур». Мен они ўз ҳолиға қўймай баҳоналар бирла сўрдим. Охир манинг сўзимни ерга қўймай ноилож бошидин ўтконларин ҳикоя қилиб, деди:

Чин вилоятида бир биҳиштосо шаҳар бордур. Отиға «Шаҳри Мадҳушон» дерлар. Уйларининг пайкари кумушдек мусаффордур. Аммо кийган либослари бошдин-оёқ қародур. Ҳар киши ул шаҳарга борса ўз ҳолиға мотам тутиб, қаро киймакдин ўзга чораси йўқтурур. Эмди агар мани ўлтурсанг ҳам шундин зиёда сўз айтмасман», деб эшакиға юкин юклаб йўлга тушиб бадар кетди. Ва ул кеткондин сўнг менга ул шаҳарни кўрмак орзуси тушуб, кўп бетоқат бўлдим ва неча муддат ҳар кишидин ул шаҳарнинг қайси

ерда эрконин сўрдим, асло хабар топмадим. Охир ўз ўр-
нимга бир қариндошимни подшоҳ қилиб қўйдим. Кўтара
олгунча гавҳарларни олиб, вилоятимни ташлаб чиқиб кет-
дим. Кўп йўлларни юриб ва кўп элдин сўраб, охир ул
шаҳарга етдим. Кўрдимким, боғи эрамдек хуррам шаҳар-
дур. Халқининг бадани сутдек оқ, либослари сурмадек қа-
родур, тиллари хомушдур.

Ул шаҳарга кириб бир саройга туштум. То бир йилга-
ча шаҳарни аҳволин сўрдим. Ҳеч киши аҳволидин хабар
бермади. Охири бир қассобни кўрдимким, бағоят инсофу
вафолиғ ва диёнатлиғ ва хушфевълиқ ва мулойим одам
эрди. Онинг бирла ошно бўлуб, бир неча вақт ҳамсуҳбат
бўлдим. Анго кўп зар ва гавҳар бердим, то онинг қўри
кун-кундин зиёда, вақти хуш бўлуб, манинг эҳсоним до-
мига сайд бўлди. Бир кун мени уйига олиб бориб, турлук
лазиз таомлар билан зиёфат қилди. Эрса таом ва шароб-
дин фориғ бўлгондин сўнг менга кўп нимарсалар пешкаш
қилди. Мендин олгон зар-гавҳарларни олдимга қўйиб,
узрлар айтиб, дедиким: «Мен худ оз нимарсага қонев эр-
дим. Менга шунча зар-гавҳар берганингдаин ғараз не
турур, айтғил то қудратим еткунча хизмат қилайин». Эрса
мен дедим: «Эй хожа, ҳимматлиқ дононинг олдинда зар
бирла тош баробардур, мол-дунёнинг ҳеч қадрү манзалати
йўқтурур». Бу сўзни деб ўзим ғуломларимга кўз остиндин
ишорат қилдим. Бориб хазинадин кўп нақдиналарни кўта-
риб келдилар. Мен ул нақдиналардин аввал бергондин
зиёдроқ нақдина яна қассобга бердим. Қассоб менинг мун-
доқ эҳсонимни кўруб хижил ва ҳайрон бўлуб, деди: «Мен
бурунги инъомингдаин хижолатманд бўлмиш эрдим. Мени
аввалғидин кўпроқ хижолат қилдинг. Эмди менга сенинг
ҳожатинг бўлса айтғил, то қудратим еткунча қилурмен.
Йўқ эрса бу нақдиналарингни менинг олдимдин кўтарғил,
то мен хижолатдин чиқайин».

Анинг бу сўзидин умидвор бўлиб дедимким: «Мен
фалон вилоятнинг подшоҳидурмен. Ушбу шаҳар халқининг
ҳеч нимарса бирлан ҳолин билмадим ва бебаҳра эрконла-
рин, қаро кийгонларин эшитиб онинг сабабин билмоқ орзу
қилдим. Борча мулку молимни ва подшоҳлиқимни ташлаб
бу шаҳарга келдим. Эмди сен бул аҳволдин бизга хабар
берғил».

Эрса қассоб бу сўзин эшиткач ҳайрон бўлуб, бошин
ошоққа солиб, бир оз вақт ўткондин сўнг ўзига андиша
қилди, ондин бошин кўтариб ноилож бўлуб, деди:

«Ушбу кеча бул ишдин сени хабардор қилайин. Ярим кеча боргондин сўнг юргил, менинг изимга тушгил, то сени бу сирдин ва ҳақиқатдин огоҳ қилайин». Мен ярим кечада онинг изига тушдим. Ул мени бир биёбон ўртасида бир харобахонага олиб борди. Ул вайронада бир сабат турмушдурким, тарозудек атрофида уч еридин иплар боғланмишдур. Ва ул ерда бир узун мийл барпо бўлмишким, учи осмон овжиға етишмишдур ва учида тилсим бирла ғарғара банд бўлмиш. Ул сабатға боғланган ипнинг яна бир учи ул ғарғарадин ўтиб, ерга осилмишдур. Қассоб онинг олдиға келтуруб қўйди: «Бул сабатға мингил, то бу халойиқнинг хомуш ва сиёҳпўш бўлғонларининг ҳақиқатидин сени бул сабат огоҳ қилғай».

Мен ул сабатға миндим, қассоб ипнинг учидин чекти, сабат мийлнинг устиға чиқти. Қассоб ипни банд этиб, бадар кетди. Манинг кўзимга жаҳон қоронғу кўринди. Ер, осмон назарга кўринмади, жон хавфидин йиғлаб ва афғонлар чекиб, қассобнинг қилғон ишидин шикоят қилиб, ўз ишимга пушаймон бўлуб ўлтуриб эрдим, токим бадани тоғдек, оёқлари чинордек бўлуб бир улуғ қуш ҳаводин учиб келиб, ул мийлнинг устиға қўнди ва бир замон ўлтуруб уйқуға кетди. Эrsa ман ўз-ўзимга маъқул этдим: эмди менга бул жойдин омон қутулмоқим гумондурким, бу қушнинг оёқидин маҳкам тутсам, мени бул мийлдин холос қилиб ер юзига тушуруб қўйғай. Ул қуш уйқудин уйғониб учиб кетар чоғида оёқиға маҳкам ёпушдим. Ул қуш қанот қоқиб эртадин кун ўртағача учди. Кун қизигондин сўнг соя истаб андак-андак ошоқға майл этди. То ерга бир найза бўйи етканда қушнинг оёқин қўлумдин юбориб бир сабззорлиқнинг ўртасиға тушдим. Атроф жавонибға қараб кўрдимким, ҳар тарафға сувлар оқиб, юз минг алвон гуллар очилиб, булбуллар чаҳ-чаҳ уруб, турлук мевалар пишиб турубдур. Бошдин-оёқ биҳишт боғидек сабзаю хуррам ва оти «Боғи эрам»дур. Мен бағоят хушвақт бўлуб, ҳақ таолоға шукрлар қилдим. Ул бўстоннинг бошдин-оёқин сайр этиб, турлук мевалардин еб, тўйиб шукрин бажо келтирдим. Охир бир тарафда бир нимарсаннинг сояси кўрдим. Ул сояда ўлтуруб то кеч бўлғунча роҳат қилдим. Кеч бўлуб қоронғу тушкандин сўнг бир жонивор келиб йўлнинг гарду ғуборин супурди. Бир булут келиб саққоълар янглиғ ул бўстоннинг қасабасиға сув сепди. Йўл мусаффо бўлуб, гулистон зеб ва оро топгондин сўнг, ногоҳ узоқдин кўрдимким, бир жамға ҳур сувратлиғ ва пари талъатлиғ но-

занин қизлар юз минг ноз бирла хиромон-хиромон бў-
луб келурлар. Баъзисининг қўлида равшан шамълар ва
баъзисининг қўлида мулавван тўшаклар ва бирининг ил-
кинда олтундин тузалган мурассаъ тахт. Тахтни келтируб
қўйиб, бисотларни тўшадилар. Бир оз вақтдан сўнг хур-
шиди тобондек бир қиз келдиким, юзининг нури оламини
мунаввар қилур эрди. Ўзга қизлар онинг қошида қуёш
соясида ушоқ юлдузлардек кўзга кўринур эрди. Юз ишва
ва карашма бирла келиб ул тахтга чиқиб ўлтурди. Ўзга
қизлар саф тузуб хизмат мақомида турдилар. Ул нозанин-
ларнинг шоҳи бир оз вақтдан сўнг юзидин пардани кўта-
риб, оёқидин музани чиқариб, бошин ошоққа солиб анди-
ша бирла ўлтурди. Бир оз вақтдан сўнг бошин кўтариб
қошидаги маҳрамларнинг бирига дедиким: «Бу бўстонда
бани одам зумрасидин бир номаҳрам киши бордур. Охта-
риб топиб, менинг ёнимга олиб кел». Ул нозанин дарҳол
еридин туруб чобуклик бирла ҳар тарафга юз уруб, ногоҳ
менинг маконимга келиб, ҳайрон бўлуб, менинг қўлимдин
тортиб, дедиким: «Турғил, сени ул нозанинлар шоҳи ча-
қирадур!» Эrsa мен ул сўзни эшиткач, ҳушим бошимдин
учуб, дарҳол жойимдин туруб, чобуклик бирла тахтнинг
олдига бориб етдим, юзумни туфроққа ташладим. Ул но-
занин илтифот қилиб, дедиким: «Турғилким, туфроқдин
маскан қилмоқ бандаларнинг жойидур, сенинг эрмасдур.
биз меҳмондўстмиз, меҳмонни жондин азизроқ тутармиз.
Хусусанким, сен ошно манзар, муҳаббатпарвардурсен,
келгил, бул тахт устида менинг қошимда ўлтурғил». Анда
мен дедим: «Эй нозанин, Билқиснинг* ҳамнишини Сулай-
мон бўлғусидур. Менингдек ғули биёбоннинг ҳадди эр-
мастурур». Анда ул нозанин деди: «Эй йигит, баҳона қил-
мағил ва мундоқ афсонани қўйғилким, бул жойлар ҳаммаси
сенинг жойингдур, сен ҳоқимдурсен. Лекин бул тахт устида
менинг бирла ўлтурмоқ керакдур, то менинг пинҳон розим-
ни билгайсен ва меҳрибонлиқимни не чоғли эрканин мушо-
ҳада қилгайсен». Анда мен дедим: «Менинг жойим тахт-
нинг пояси ва қасрнинг сояси турур. Бул тахтнинг устинда
ўлтурмоқ менга лойиқ эрмастурур.» Анда ул дедиким:
«Бул жой ўзимнинг жойим ва бошим ҳаққи мен меҳмонни
жондин азиз тутармен. Кел, тахт устига чиқиб роҳат
қилғил». Эrsa бошимни туфроқдин кўтариб, бандалик ма-
қомида оёқ устида турдим. Канизакларин бири келиб қў-
лумни тутуб тахт устига чиқорди. Ул нозанин кўп меҳри-
бонлиқ ва ширин забонликлар кўргузди. Эrsa канизак-

ларга буюрди, то неча алвон хонлар ёйиб ва неча турлук таомлар, шарбатлар келтурдилар. Таом емакдин фориг бўлгондин сўнг муғаннийлар соз тутиб, мутриблар тараннум кўргузуб, ҳофизлар ғазалхонлиқ ва ўюнчилар раққослиқ қилиб базмни қиздурдилар. Соқийлар соғар тутуб, думоғларни гарм қилдилар ва юзлардин ҳаё ва шарм пардасин кўтардилар. Мен нозанинни ўзимга бағоят меҳрибон кўруб, зулфдек оёқиға тушдим ва камар янглиғ нозик белидин қучдим ва кўзимни юзига суртдим, ширин лабидан бўсалар олдим. Дедим: «Эй нозанин, сенинг отинг недур?» Ул нозанин ноз бирла кулуб, дедиким: «Отим Туркноздур». Мен шароб мастлиқи бирла ондин мақсад ҳосил қилур бўлдим. Ул дедиким: «Бул кеча бўса бирла қучоқға қонё бўлғил, сабр қил, то манинг ҳакимим ҳоло тиламайдур.» Онда мен: «Бизнинг мулло якназарбой турмаса мен начук қилайин», дедим. Ул қиз айтди: «Сен менинг дўстим турурсен. Дўст дўстға бевафолиқ қилмас», деб, паризод ёлбормоқ бирлан бўлдилар. «Агар дўст бўлсанг бул ишни раво кўрмайсен. Агар шаҳват ғалаба қилса ва бетоқат бўлсанг, бул канизакларнинг бирин хушлаб, ҳар кеча бири бирла ҳамсухбат бўлғилким, ҳар кеча буларнинг бирин сенга бағишладим.» Менга бу сўзни деб покиза канизакларнинг биринин чақириб, менинг қўлумға топшуруб, деди: «Турғил, кўнглинг тилаганча мунинг бирлан комингни сургил!» Ул канизак дарҳол юз нозу карашма бирла илкимдин тутуб бир олий қасрга олиб борди. Кўрдимким, шамъ ёниб йипак тўшаклар солиниб, оросталиқ бирлан бўлуб турубдур. Канизак бирла ул тўшак устида тонг отғунча айш-ишрат қилиб, гавҳари ҳуққасин муҳрини кўтариб, кўнглум комин ҳосил қилдим. Тонг вақтда ул канизак туруб иссиқ сув келтурди. Мен ғул қилиб, гулдек покиза бўлуб, қасрдин чиқиб ул сабззорнинг бир тарафида пинҳон бўлуб ўлтурдим. Ул нозанин қизлар ул бўстондин чиқиб кетдилар. Ул бўстон ичида ҳеч киши қолмади. Мен ул сабззорда бир сарчашманинг канорида ётиб, эртадин то кечгача уйқулудим ва кеч бўлгондин сўнг уйқудин туруб, сув канорида ўлтурдим. Яна ўткан кечадек бод фаррошлиқ ва булут саққоълиқ қилиб, бўстон қасабасиға зеб ва оро бердилар. Яна ул паричеҳра канизаклар заррин тахтни келтуруб раёҳин ўртасида қўйдилар. Устига мулавван тахтпўшлар солиб зеб ва оройиш еткурдилар. Яна ул нозанин қизлар шоҳи келиб тахт устида подшоҳона русум бирла ўлтуруб, ишрат базмин мажидона қиздурдилар. Ул нозанин меҳрибон бў-

луб, яна менинг ёнимга канизакларнинг бирин буюрди. Мени кўтариб ул тахт устига миндирдилар. Турлук таомларни чочтилар. Ҳар ким иштаҳаси борича алвон-алвон неъматларни тановул қилди. Овқатдин фориг бўлгондин сўнг соқийлар май тутиб, ҳамма сармаст бўлдиқ. Ул чоғда менга лутф-карам қилмоққа рағбат кўргузуб, борча қизларга ва канизакларга ғамза бирла ишорат қилди, аларнинг борчаси ул базмгоҳдин йироқ бўлдилар. Мажлис холи бўлгондин сўнг маъдад якназар ғалаба қилиб, дарҳол туруб бориб, нозук белин тутуб, жон мисиллик қучоғимга чекдим ва қўлумни ул пойжомасиға еткурдим. Ул чоғда ул ишдин холи бўлуб, яна деди: «Беқарорлиқ қилмағил. Бул кеча ҳам бўса олмоққа қаноат қилғил. Ҳар киши қаноат бирла мақсадға еткусидур.» Эrsa мен дедим: «Менинг ҳолимға бир чора қилғилким, тоқатим тоқ ва жигарим су бўлди, оқшом ўтуб тонг яқин етди. Ё мени ўлтурғил, ё мақсадимға еткурғилким, жон фарғарага келди.» Эrsa ул деди. «Бу кеча сабр қилғил, агар бу кеча бу хаёлни қилсанг, қўйғил, йўқ эrsa ондин бебахра қолурсен. Эмди ихтиёринг. Бир чашмани бир қатраға сотмағил ва бир зарра учун бутун қуёшдин кечмағил. Бир кечалик орзуни тарк этғил, те неча йиллар даврон сурсанг туганмас ишратға етғил. Ва агар ўзунгни тўхтатолмасанг бу канизакларнинг бири бирла бул кеча ҳам кўнглунг тилаганча комингни сурғил. Эrsa они бу ҳолда кўруб, ўзимни куч бирла тўхтатиб, қўлимни изоридин чекиб, шакардек лабидин сўруб бўса олмоққа машғул бўлдим. Яна шаҳват ғалаба қилиб рағбатим зиёда бўлди. Нозанин менинг бетоқат бўлгонимни билиб канизакларга буюрди, муниг иложин кўргил, деб ишорат қилди. Эrsa ул канизак бирла бир тарафға бориб ул кечадан зиёдроқ айш-ишрат қилиб, мурод ҳосил этдим. Саҳар вақти ғусл қилиб, яна бир гўшада ўлтурдим. Тонг отқондин сўнг ул париваш нозанинлар ҳаммаси мажлисди туруб, бўстондин чиқиб кетдилар. Мен саройнинг соясиганжнинг интизорин тортиб ўлтурдим. Токим ушбу кел ул нозаниннинг шакаридин ком олиб, муродимни ҳоқил қилғаймен. Аммо ул нозанин ҳар кеча мени базмиға қилиб, минг ноз-карашмалар бирла беҳузур қилур эди. Аммо аввалги кечалардек фириб бериб муродимни ҳоқил қилмас эрди. Бул тариқа бирла ул нозаниннинг ваъда ўттуз кечаға етди. Уттузланчи кеча ҳам аввалги кечалардебод фаррошлиқ ва булут саққоълиқ қилиб бўстон саҳниг оро бердилар. Канизаклар тахтни келтуруб қўйдилар. У.

нозанинлар шоҳи келиб тахтнинг устида ўлтурди. Мутриблар наво тортиб, соқийлар олтун соғарларни киргуздилар. Ул чоғда нозанин буюрди, эрса мени топиб онинг ёнига олиб бордилар. Ул нозанин еридин туруб, тахт устида ўзининг қошидин жой берди. Яна дастурхон ёйиб, турлук таом тортдилар. Гул шарбат устидин соқийлар жом тутуб, мажлисни қиздурдилар. Мен яна маст бўлуб, шавқим ғалаба қилиб, ул нозаниннинг ширин лабидин бўса қилиб, қўлум ганжисининг қуфлига еткурдим. То бандини очиб абдуллабойни юборойин деб. Яна ул нозанин меҳрибонлиқ бирла илкин илкимга уруб, қўлумни ганжидин олиб, деди: «Ганжинага ҳоло қўл улмағилким, ганжина бандининг очилур вақти эрмастурур. Сабр қилким, бу ганжина санинг насибинг бўлур. Бир вақтга мавқуф турурман.» Мен дедим: «Эй ҳусну жамол гулшанининг гули, мен шайдо булбул қачонгача интизор бўлуб юрурмен ва менга қачонгача фириб бериб, бу сўзлар бирла таскин берурсен? Эмди бир замон турмоққа тоқатим қолмади», деб дарҳол жойимдин туруб, ул зулфлариға ёпушдим, оллоберганбой ҳам туриб, юборгил, ман кирарман, мунинг ичинда бир нимарса бор, деб қаллоос урди. Яна ул нозанин деди: «Меҳмоннинг нозини ўлтонлар кўтарур. Мен сенинг бу айтқон сўзларингни жон бирла чекормен ва ҳарна амр қилсанг, фармонбардор турурмен. Лекин бу орзу қилурсанким, сенга сўнгроқ муяссар бўлур, қистамай сабр қил. Андин ўзгаким, ҳарна ком истасанг яна гулдек юзимдин, шакардек лабимдин, кумушдек сийнамдин ўпгил ва кучгил, ҳарна қилсанг ихтиёр илкингдадур. Бу бирла тасалли топмасанг, бу қизларнинг бири бирла хилват қилиб, абдуллабойга таскин бергил ва менинг таскимдин қўл кўтаргил.» Мен онинг бу сўзларини қабул қилмадим ва юзумдин шарму ҳаё пардасин кўтариб, дедим: «Эмди сенинг этакингдин қўл кўтармасмен, ё бул тахт устида абдуллабойни жойлағил, йўқ эрса ўзимга бир ханжир уруб ўлтургил, бу сўзни қўйгил, дарҳол ичистонни кўтаргил», деб қалтираб юбормадим; ул ганжинаси бандиға кўтарурдум, дарҳол солғайман деб. Эрса ул кўп ёлбориб, қаллоос тилар эрди. Мен унга қулоқ солмас эрдим. Охир қаллоос ичиб, деди: «Ушбу кеча сабр қилгил, тонглағача бу ганжина ихтиёрин калидини сенинг муродинг қўлиға берурмен.» Ул ҳар нечаким мундоқ сўзлар айтур эрди, менинг абдуллабойим қулоқ солмас эрди. Эрса дурған сари қотар қаллоосди юбор деб. То иш ул ерга етдиким, чустлик бирла қаллоосийжомасини бўшатдим. Ул нозанин менинг беқарорлиқ

бўлғонимни кўруб, дедиким: «Эмдиким қўймадинг, бир замон кўзунг юмуб турғил, то мен ганжина бандин ўз қўлум бирлан очойин, сен муродингни ҳосил қилғил», деди. Мен ғариб онинг баҳонасиға ишониб, ул вақт ганжинасидин кўзумни юмдум. Бир замондин сўнг деди: «Эмди кўзунгни очғил!» Дарҳол кўзумни очдим: на ул нозанин, на ул боғ бор. Ўзумни ул миноранинг устинда, сабад ичинда кўрдим.

Фалакнинг гардишидин ўз ҳолимға ҳайрон ва ул нозаниннинг фироқида нолон ва гирён бўлиб ўлтурмуш эрдиким, ногоҳ ул минора тебранди, ошоққа қараб кўрдиким, ул қассобким сабад бирла минора устиға чиқариб, учин банд этиб кетмиш эрди, ипни бўшатиб мени минора устиндин ошоққа тушурди ва мани қучоқиға қисиб, узр этиб, деди: «Агар бу қиссани юз йил айтсам ҳам бовар қилмас эрдинг. Ҳоло ҳақиқатдин хабардор бўлмас эрдинг. Эмдиким, ўзунг бориб кўрдунг, не воқеа бўлғонин билдинг. Мундоқ қиссани кишиға айтиб начук ишонтурурмиз. Бизлар фалакдин шундоқ зулми кўруб, тазаллум бирла сиёҳпўш ва хомуш бўлмишмиз.» Мен анга дедим: «Эй ёри ситамдида, менга сенинг ишинг писандида тушти. Мен ҳам хомушлик бирла сиёҳпўшлиқни ихтиёр қилурмен.» Ул қассоб бориб менинг учун қаро ҳулла келтурди. Мен они эғнимға солиб, ул кеча йўлга тушдим ва кўп масофани юруб, малуллиқ ва дилтанглиқ бирла ўз шаҳримға келдим ва қаро киймакни ўзимға шиор қилдим.

Вақтиким ул подшоҳ бу ҳикоятни эшитти, қиссахон деди: «Менким онинг сотқун олғон ва маҳрам бўлғон ва кўп яхшилиқ кўрган канизи эрдим, анга мувофиқат қилиб, мен ҳам қаро кийдим. Менинг қаро либос кийганимнинг сабаби будур.»

Ҳинд подшоҳининг қизи Баҳромгўр олдинда бу шаҳвангиз афсонани айтиб тамом қилғондин сўнг Баҳром анга офарин деб, они жондек қучоғиға қисиб айш-ишрат ва роҳат бирла ётдилар.

Иккиланчи ҳикоя

**ЯКШАНБА КУНИ ШОҲ БАҲРОМГҶРНИНГ САРИҒ ГУМ-
БАЗҒА БОРИБ ҚАЙСАРНИНГ ҚИЗИҒА ҚИССА АЙТТУР-
ҒОНИ**

Якшанба куни субҳи содиқ аён ва бош, илги зарафшон бўлиб, ер юзи каҳрабо бўлғондин сўнг, Баҳром сариғ либос кийиб, бошиға заррин тож санчиб сариғ гумбазға кириб,

сариф май ичиб, Қайсар қизи бирла айш-ишрат қилурға иштиғол кўргузди. Кеч бўлгондин сўнг ул раъно суврат нозанинга афсонахонлиқ хизматин буюрди. Ул нозанин шакардин ширин лабин дуоға очиб, сўнгра такаллум гавҳарин мажлис ичра сочиб мундоқ дедиким:

Бир ҳикоят ибтидоси. Ироқ мулкидан бир шаҳарда бир подшоҳ бор эрдиким, барча ҳунарда ягонае офоқ эрди. Ўзининг толеи дафтариде ўқумуш эрдиким, анго хотунлардин хусумат етгусидур. Ул сабабдин асло хотин олмас эрди. Аммо хушрўй канизаклар олиб алар бирла ҳамсухбат бўлур эрди. Аларнинг ҳар бири бир ҳафтага етмасдин бурун ўз ҳаддидин ташқари қадам қўюб, хотунлиқ даъво қилиб, ганжларни истаб саркашлик кўргузур эрди. Подшоҳнинг уйинда қадди ҳам бўлгон бир маккора хотун бор эрди. Подшоҳ бир канизакни сотқун олса ул маккора юз макр-ҳийла бирла фириб бериб, дер эрдиким: «Сен эмди подшоҳнинг хотуни бўлдинг, борчанинг банди бека-сидурсен, бекалардек иш қил!» Канизак анинг сўзи бирла кибру ғурур пайдо қилиб, ўзининг расму одатин тарк қилиб, ҳаддидин ўтуб, ёқмас иш зоҳир қилур эрди. Подшоҳ ҳар нечаким, сайъ этар эрди, ул канизакларнинг ҳеч бири ўз ҳаддида турмас эрди. Охир подшоҳ аларни бадхўйлик кўруб, яна сотар эрди. Алқисса, кўп канизак олиб сотғони учун «канизакфуруш»лиқға машҳур бўлиб эрди. Ҳамиша подшоҳ ўз ишиға мувофиқ тушқудек соҳибжамол ахтарур эрди. Аммо асло тополмас эрди. То бир кун бир асирфуруш подшоҳнинг хизматида арз этдиким: «Бир хожа Чин вилоятидин минг паричеҳра канизак келтурубдурким, бағоят соҳибжамолдурлар. Хусусан аларнинг орасинда бири бордурким, юлдузларнинг орасинда қуёшдек дурафшон ва беназирдир. Менким, неча йилдурким бу ишға, яъни асирфурушлиқға машғулдурмен, онинг монандин кўрмамишдурмен. Ул гўзал кўнглумға бағоят маъқул тушубдур. Агар кўрсанг санға ҳам писанд тушқусидир». Подшоҳ деди: «Бориб хожани канизаклар бирла менинг олдимға келтургил». Ул бориб келтурди. Подшоҳ канизакларни кўруб онинг таъриф этган канизакин хоҳлади ва хожадин сўрадиким: «Бу канизакнинг хулқу хўйи начукдур?» Хожа жавоб бердиким: «Бу канизак ҳусну жамол ва жамеъ ахлоқда ниҳоятсиз хўб, яхшидур. Аммо бир ёмон хулқи ва айби бордурким, ҳар киши они юз орзу бирла сотқун олса, бир кеча ўткондин сўнг менга қайтариб берур. Айби улдурким, агар онинг бирла ётиб, му-

род ҳосил қилмоқни истаса ул асло қабул қилмас ва агар зўриқ кўрса ўзини ўлтурмоқни қасд этар. Эй подшоҳ, муни олмағил. Агар бошқа канизақларни ҳар бирин хоҳласанг ҳеч баҳо олмай ҳарамсаройингга юборурман.»

Подшоҳ ул канизақларнинг барчасига харидорлиқ кўзи била назар қилди. Аммо ул канизақнинг жамоли ишқи кўнглига жой бўлмуш эрди. Ондин ўзгасин назарига илмади ва кўнгли ондин бошқани қабул қилмади. Подшоҳ журм баҳосига кўп нақд бериб они сотқун олди. Ул канизақ ихлос бирла хизматга машғул бўлуб, ҳарам аҳлига кўп иззатлар ва ҳурматлар кўргузди.

Подшоҳнинг олдинда ҳам бир тўшакда ётмоқдин ўзга ҳар турлук хизмат бўлса жону дил бирла қилур эрди. Ҳар нечаким подшоҳ анинг қадрин сарвдан баланд қилур эрди, ул ўзин соядек пастликка солур эрди. Ул чоғда ул маккора зан келиб, анга сўз бериб, такаббурликка солиб, ҳаддидин ўткирмак тилади. Ул канизақ анга бонг уруб ва эътироз қилиб, деди: «Кетгил, мени ўз ҳаддимдин ўткармағил ва отимни канизақдин юқори чиқармағил!»

Подшо ул канизақнинг ул маккоррадин ихтироз қилғонин кўруб, бурунги канизақларнинг саркашлиқ қилмоқларига сабаб ул маккоранинг иқдоси эрконин билиб они уйдин чиқариб, қувуб юборди. Ул канизақ подшоҳ олдида андоқ азиз бўлдиким, подшоҳ ўзин анга банда қилди.

Бир кеча подшоҳ канизага кўп меҳрибонлиқ кўргузуб, муболаға бирла ёлбориб, дедиким: «Сендин бир сўз сўрайин. Агар сен анго ростлиқ бирла жавоб берсанг, менинг ишим ростлиқ бирла кушойиш топар ва муродим, осонлиқ бирла ҳосил бўлур.» Ул ҳолда канизақ подшоҳнинг бу сўзига қувват бермак учун, дедиким: «Бир вақт Сулаймон бирла Билқис бир ерда ўлтурмуш эрдилар. Уларнинг бир фарзандлари бор эрдиким, онинг икки қўли ва икки оёқи ланг эрди. Билқис Сулаймонга дедиким: «Сен худонинг расулидурсен, сенинг ва менинг қўл-оёқларимиз соғдур. Бизларнинг фарзандимиз мундоқ касалга мубтало бўлмоқи бағоят ёмон кўринур. Эмди онинг дардиға даво ахтармоқ ва илож қилмоқ керакдур. Агар бул ҳолни Жабраил келса анга айтғил, то ул бориб лавҳул-маҳфузға қараб, қайси нимарса онинг дардиға чора ва илож бўлса келиб сенга хабар берсун, то бу ўғлоннинг қўл-оёқлари сиҳат топсун». Эрса Сулаймон бу сўзларни қабул қилиб бир неча кун Жабраил келуриға мунтазир бўлди. Эрса бир кун Жабраил келди. Ҳазрат Сулаймон алайҳиссалом

Жабраилга анинг сўзин баён қилдилар. Бориб ҳазрат кирдикордин ваҳий келтуруб сўрдиким: «Бу ўғлон қўлоёқи яхши бўлурга давое борму?» Эrsa айдилар: «Яхши бўлурга икки нимарса даводур. Бири сен савол сўрсанг, Билқис анга ростлиқ бирла жавоб берса, яна бири Билқис сендин бир сўз сўрса, сен ҳам анга ростлиқ бирла жавоб берсанг, ҳеч шак йўқтурким, бу ўғлоннинг дардига бу икки жавобдин даво бўлғусидир.» Билқис бу сўздин хуш бўлуб Сулаймонга деди: «Қайси сўзни сўрмоқ истасанг сўрғил, то мен ростлиғ бирла жавоб берайин.» Сулаймон деди: «Бу жаҳонда мендин ўзга кишини суҳбатин орзу қилурмусен?» Билқис деди: «Сен ҳам пайғамбардурсен ва ҳам подшоҳдурсен. Барча инсу жинс, деуу пари сенинг ҳукми фармонингда ва давлатингни ниҳояти йўқтурур. Сенинг давлатингдин мен ҳамиша иззат ва ҳурматда ва айшу ишратдадурмен, ҳеч нимарсага аҳтиёжим йўқтурур. Бовужуд шундоқ эrsa ҳам агар бир йигит кўзимга кўрунса, онинг суҳбатин орзу қилурман.» Бу сўзни ул ўғлон эшитиб кож қўлин узатиб, ҳар тарафга тебратиб дедиким: «Эй ота, қўлум соғланди!» Ондин сўнг Билқис Сулаймонга дедиким: «Мен ҳам бир сўз сўрармен, сен ҳам ростлиқ бирла жавоб бергил, то бул ўғлоннинг қўли менинг рост жавобим бирла соғойди, оёқи сенинг рост жавобинг бирла сиҳат бўлсин!» Сулаймон деди: «Сўрғил.» Билқис деди: «Мунчаким молу ганжингни худ ниҳояти йўқтурур, шунинг бирла ҳам кўнглунг кишининг молини орзу қилурму?» Сулаймон деди: «Мен бовужудким, ер юзининг подшоҳидурмен, мулку молимнинг ҳадди ва ҳисоби йўқтурур. Шунинг бирла ҳам агар бир киши эшикдин кириб салом берса, менга не туҳфа келтурди экан, деб кўз остидин онинг қўлига қарармен.»

Ул ўғлон бу сўзни эшиткоч, еридин сачраб оёқ устида туриб, деди: «Эй ота, оёқим соғлонди!»

Ондин сўнг подшоҳ канизакка дедиким: «Рост сўзнинг баракатидин худойи таоло ул ўғлоннинг мушқул дардига шифо берди. Керакдурким, бизлар доғи ростлиқ қилғоймиз, то ҳақ таоло бизларнинг борча ишимизни осон қилғой. Эй меҳрибон ёр. айғилким, не сабабдин менга сенинг меҳринг суюкдур? Бовужудким, сенинг бирла ҳамбистар бўлмоқ орзусида жоним чиқмоқга яқиндур.» Канизак деди: «Менинг наслимда бир ёмон хислат бордурким, агар хотун эрга бориб ҳомила бўлса, фарзанд туғар вақтида ўладур. Бас, мен нечук ўлумга ўз ихтиёрим бирла ризо-

лик берурмен. Мен жон дўстидурмен, жонон дўсти эрмасмен, бу ишга ўлмагунча розилиқ бермасмен. Худ айбла-римни санго ошкор этдим. Эмди мени хоҳ сотғин, хоҳ қўйғил, ўзинг бил. Мен пинҳон сирримни ростлиқ бирла аён қилдим. Эмди умид этарменким, сен доғи менинг саволимға ростлиқ бирла жавоб бергайсен: «Не сабабдин соҳибжамол канизакларни олиб ноз-неъмат ва иззат бирла фалакка чиқариб, оз вақтда тавобеъларға узатарсен?» Подшоҳ деди: «Ҳаргизким, уюмга келиб, менга саркашлик қилиб, хизматкорлиқ ранжин бўйниға олмай иззат ва роҳатға кўнгул қўяр, ҳар кимнинг мақоми ўз мартабасиға лойиқ ва ҳар кишининг номи ўз қадриға мувофиқ бўлмоғи керақдур. Густох киши ҳеч ерда йўл ва ривож топмасдур. Хотуннинг тавозуи эрнинг муҳаббатин зиёда қилур. Ман ҳар канизакниким олдим, ондин ўзига оро бермакдин ва такаббурлик қилмоқдин ўзга иш кўрмадим. Бу жиҳатдин алар бирла ҳамсуҳбат бўлуб, ҳеч бирига кўнгул бермадим. Аммо сен хизматимни бажой келтурдинг. Шунинг учун кун-кундин сени зиёдроқ яхши кўрармен. Анинг учун дилу жоним сенга гирифтор бўлуб, сенсиз бир дам ҳам орому қарорим йўқтурур.»

Подшоҳ мундоқ яхши сўзларни кўп айтди. Аммо канизакнинг кўнглига асло таъсир этмади. Орзуси бул ишда эрмастур. Эрса бир неча кун дилтанглик бирла сабр қилди. Ул вақтда пирзанким, канизак они қувуб уйидин чиқармиш эрди, рашк қилдирмоқ учун подшоҳни бошқа бир канизакка қўшиб қўйди. Подшоҳ онинг бирла шўхлиқлар қилиб ўйнар эрди ва юз муаллақлар уруб бир неча вақтларни хуш қилиб юрур эрди. Подшоҳ кеча-кундуз ётсатурса онинг бирла машғул бўлди. Канизак бундай аҳволни кўруб, рашкдин мутағаййир бўлур эрди. Аммо бандалик одобин асло қўлдин бермас эрди ва заррача ўз ҳаддидин ошиб, тажовуз қилмас эрди. Бу ишни пирзаннинг тадбиридин эрконин билиб, канизак бир неча кун дилтанглик бирла сабр қилур эрди. Токим, канизак бир кеча хилват фурсат топиб деди: «Эй подшоҳи олам, агар ростгўй бўлсанг менга ростлиқ бирла хабар берким, не учун аввал менга меҳрибон, хушгўй бўлуб, андин сўнг мени ёмон кўрдинг, ўзга бирла ўйнаб, мени рашкка солмоқни сенга ким ўргатди? Агар бу саволимға ростлиқ бирла жавоб берсанг, худо ҳаққиким, гавҳарим ганжинасининг қулфин очмоқ ихтиёрин сенга берур эрдим ва мен муродингни ҳосил қилур эрдим». Подшоҳ ростлик бирла деди:

«Чун сенинг суҳбатинг орзуси жонимга ўт урди ва сабрим хирмонин бошдин-оёқ куйдурди, сабрим бағоят муҳлик эрди. Охир ул пиризан бу дардимга даво қилмоқни таълим берди, то сен бу ишлар билан менга ром бўлғайсен ва мен сендин осонлиқ бирлан ком олғаймен. Йўқ эрса, мен сенга заррача маломатни раво кўрмасмен.»

Эрса подшоҳ бу сўзларни ростгўйлик билан баён қилғондан сўнг, канизак тавсанлиқни тарк этиб, ўзин подшоҳга таслим қилди.

Подшоҳ канизак бирла айш-ишрат суруб, ганжинаси қуфлин очиб, ётиб муродин ҳосил қилди.

Эрса Баҳром бу дostonни эшиткондин сўнг ул нозанинни қучоғига олиб, заррин тахт устинда уйқуға мойил бўлди.

Учланчи ҳикоя

ДУШАНБА КУНИ БАҲРОМ ЯШИЛ ГУМБАЗГА КИРГОНИ ВА УЛ ГУМБАЗДАҒИ НОЗАНИНГА АФСОНА БУЮРҒОНИ

Шоҳ Баҳромгўр душанба роҳат уйқусидин уйғониб, яна ишрат базмига ирода қилиб, яшил ҳулладин жомалар кийиб, яшил гумбазга кирди. Ул гумбаз ичидаги нозанин бону бирла май ичиб, то кечгача мастонавор айшу ишрат додин бердилар. Кеч бўлғандин сўнг ул нозаниннинг ширин тилидан бўсалар олиб, ҳикоят эшитмак тилади. Нозанин Баҳромга таъзим этиб, сўнгра мундоқ ҳикоят бошлади:

Ҳикоят. Рум вилоятида бир азиз ҳунаркор киши бор эрдиким, фазлу ҳунармандликда ягонаи рўзгор эрди, оти Башир эрди. Ногоҳ кўнглига уйланмак хаёли тушуб бир соҳибжамол нозаниннинг изинда эрди.

Бир кун йўлга тушуб бир тарафга борур эрдиким, бир сарви қомат, паричеҳра нозанин юзига ҳулладин ниқоб чекиб, қаршисидин келиб ўта берди. Эрса ул нозанин Баширга пардани кўтарди, юзининг бир тарафи очилди. Башир они кўруб, ҳайрон бўлуб, ишқ ўтининг ҳарорати кўнглига тушуб тавбасига шикаст етушди ва шавқ ғалабаси илкидин ихтиёрин олди. Сабру тоқати қолмай, қаттиқ овоз бирла шул ерда бир оҳ чекди. Ул нозанин они эшитиб, юзидин пардани кўтариб, Баширнинг тарафига бир қараб, таваққуф қилмай ноз бирла кета берди. Башир ул нозаниннинг зебо жамолин кўруб, беҳуш бўлуб йиқилди. Бир оз муддатдин сўнг ҳушига келиб, ул нозанинни ахта-

риб топмак тилади. Яна сабр қилмоқдин ўзга чора топмади ва ўз-ўзига деди: «Бу иш расволиғ аломатидур. Эмди яхши иш улдурким, Байтул-муқаддас зиёратига борай ва ҳожатларимни худойи таолодин тилаб, сидқ ва ихлос бирла ёлборай, то манинг бул ишимни осон қилғой.» Бул андиша бирла йўлдин қайтиб, уйига бориб сафар асбобин тузди ва биёбонларни сайр этиб, Байтул-муқаддасга бориб, ажзу ниёз бирла тоат ва ибодатга машғуллуқ кўргузди. Бир неча кундин сўнг Байтул-муқаддасдин мурожаат қилди. Ул сафарда бир худбин ва бадгўй ёмон киши анинг бирла йўлдош эрди. Башир агар бир сўз деса, ул киши анга коҳиш қилиб, дер эрдиким: «Сўзни қоида бирла сўзла, беҳуда сўзни айтмаслар.» Бир кун ул киши дедиким: «Сенинг отинг надур? Таниб, сени мундин сўнг ўз отинг бирла айтай.» Башир деди: «Менинг отим Баширдур, сен на от қўярсен?» Ул деди: «Сен Башардурсен, одам наслининг ёмонидурсен. Мен олам аҳлининг пешво-си ва имомидурмен. Мен андоқ донодурменким, ерда ва осмонда ҳар нимарса бўлса ўз ақлим бирла билурмен. Бу оламда менинг олдимда асли маълум бўлмаган ҳеч нимарса йўқтурур. Агар бир подшоҳнинг давлатига завоқ етар бўлса, они эллик йил бурун билурмен. Агар бир дона ердин кўкарур бўлса, мен бир йил бурун андин хабар берурмен. Агар афсун бирла ўтга дам солсам, қаҳрабони лаъл ва гавҳар қилурмен. Қасд этсам, қўлум бирла туфроқни зар қилурмен. Агар ҳар ерда худ ганж тортғон бўлса, мен анинг тилсимин оча олуурмен. Агар ҳар ерда осмондин аҳвол сўрсалар, мен, халлоқазо, ондин огоҳ қила олуурмен. Ҳар илм ва ҳунарда мендин донороқ киши ер юзида йўқтурур.»

Эрса мундоқ сўзларни ул киши ҳаддин ошурди. Башир дилтанг бўлуб, ноилож сабр қилиб ўлтурди. Ул вақтда ҳаво юзидин бир қаро булут келди. Они кўруб ул киши Баширға қараб деди: «Не учун баъзи булут қаро ва баъзи булут оқ бўлур?» Башир деди: «Худонинг ҳукми бирла мундоғ нимарсалар кўп бўлур, ани сен ҳам билурсен.» Ул деди: «Мундоқ баҳонани қўйғил, ўқни нишонига отмоқ керакдур. Мунинг аслин мендин эшитгилким, қаро булут бир тутундурким, табъида ҳарорати бордур ва оқ булут бир тутундурким, мизожида рутубати бордур». Ул чоғда бир қаттиқ шамол эсди. Ул Баширға қараб дедиким: «Айтғил, бу елга ҳаракат берадурғон недур? Ўкуздек хира бўлуб ўлтурмагил, бу саволнинг жавобин бергил!» Башир

деди: «Бу ҳам худонинг тақдири бирла ҳаракат қилур.» Ул киши деди: «Ҳикмат бирла сўз айтғил, қачонгача хотунларнинг сўзидин айтурсен? Елнинг асли ҳаводур, они ернинг бухороти тебрантурадур.» Андин сўнг бир баланд тоғни кўруб, Баширға қараб дедиким: «Бу тоғ не учун ўзга тоғлардин баланддур?» Башир деди: «Худонинг қудратидиндур, бири баланд, бири пастдур». Малиҳо деди: «Яна мени муҳаббатға солдинг, эмди мендин эшитгилким, булутдин ҳар вақт қаттиқ сел келиб, тоғни пастға тушурур. Ҳар тоғнинг тепаси баланд бўлса, селнинг йўлидан узоқ бўлур.»

• Ул ҳолда Башир бетоқат бўлуб, қаттиқ овоз билан Малиҳоға деди:

«Барча нимарсани тангри таолонинг ҳукмидин билгил ва ўз ақлинг бирла сўз демагилким, мен иш сирридин беҳабар эрмастурмен ва ҳар илмда сендин донороқдурмен. Лекин ҳар киши ўз ройи бирла ғалат баён этмак ва гумон бирла ҳақ таолонинг ҳукми баробарида сўз айтмоқ яхши эрмастур. Бизлар парда ичиндадурмиз, рост йўл қайси тарафда эрконин билмасмиз. Пардадин ташқаридаги нақшни нечук эрконин не билурмиз. Ҳақиқатни билмай йўлга каж қадам қўймоқ ва хатни ғалат ўқумоқ доно кишининг иши эрмастурур. Қўрқарманким, ҳар вақт ородин парда кўтарилса бевақт йўлга тушкан киши шармисор бўлғай. Бас худонинг қудратига ҳар важҳ бирла қўл урмагон яхшироқдур.»

Башир мундоқ сўзларни ҳар нечаким айтди, Малиҳоға таъсир этмади. Бир неча кун иккови ҳамроҳ бўлуб, биёбонларни қатъ этиб, иссиғ ҳавода сувсиз чўлнинг ўртасинда бир йўғон баланд дарахтнинг остиға етдиларким, атрофи бағоят мусаффо бўлуб, сабза ва райҳон кўкариб турубдур. Ул дарахтнинг остида бир хум ерга кўмулубдур. Совуқ сув анга тўлуб, оғзи очуқ турубдур. Хум ичидаги сувни кўриб Малиҳо Баширға деди: «Не учун бу хум ичига сув тўлуб ерга кўмилгандур?» Башир деди: «Бу чўлда ташна бўлғон халқ келиб ичсин, деб хайр учун сув тўлдуруб кўмиб қўюбдурлар. Андоқким, баъзи жойларда бу тариқа хайрли ишлар бордур». Малиҳо деди: «Бу сўзинг маҳз ғалатдур. Ҳеч бир киши бошқа киши учун сув ташиб юрмас. Хусусан мундоқ ҳароратлиғ чўлда хаёл эрмастурур. Билгилким, бу сайёҳларнинг камингоҳидур. Сувни хум бирла ваҳший жониворларни сайд этмоқ учун кўмуб қўймишлар, то кийик ва қулон ва ўзга ваҳший жониворлар бу биёбонда ташна бўлуб, сув ич-

макка келганларида сайёдлар камингоҳдин ўқ отиб аларни сайд қилурлар. Эй Башир, мушкулни шундоқ ҳал қилмоқ керакдур.» Андин сўнг Башир деди: «Эй Малиҳо, ҳар кишининг ўз эътиқоди ўзига ҳўб ва ўз иши ўзига маъқулдур. Оқибат андишали киши хайр жонибиға ва бад киши шар тарафиға майл, рағбат қилур».

Ул икови хумнинг лабида ўлтуруб, суфра тўшаб, нон еб хумдин сув олиб ичдилар. Эrsa сув бағоят мусаффо ва хушбўй эрди. Нон еб бўлгондин сўнг Малиҳо Баширға қаттиқ қичқируб, хоҳиш бирлан деди: «Турғил, бу ердин йироқ бориб ўлтирғил. Мен сувға тушуб баданимнинг чирк ва ғуборин ювуб покиза қилурмен. Андин сўнг бу хумни синдурурмен, то жониворлар сайёдларнинг қўлиндин қутулсунлар.» Башир деди: «Эй Малиҳо, сен бу сувға аъзойингнинг чиркин ювиб мурдор қилмағилким, мундин неча ташна бўлгон мусулмонлар келиб сув ичарлар ва роҳат топарлар.»

Малиҳо Баширнинг сўзиға қулоқ солмай, либосларин чиқариб қўйиб хумға кирди. Хумнинг ости бир қудуқ эрдиким, ниҳоятсиз чуқур эрди, оғзиға бир хумни синдириб ярмин қўймиш эрдилар. Малиҳо ул сувға тушкач, остида чўкуб ғарқ бўлди ва кўп уруниб чиқа олмади. Турлук азобларға қолиб охир жон берди. Баширким, бир тарафда онинг бул ишиға кўп танг бўлуб ўлтурмиш эрди. Эrsa кўн вақтлар ўтди, Малиҳо хумдин чиқмади. Охир хумнинг устиға бориб Малиҳодин асар топмади. Ҳайрон бўлди. Охир ул дарахтнинг бир шохасинким, узунлиги найза миқдори бор эди, кесиб олиб хумнинг ичиға суқди. Кўрдиким, бағоят улуг ва чуқур қудуқдур ва ярим хумни онинг оғзиға қўймушлар. Баширким, сувда юзмоқда зиёда уста эрди, ҳақ таолонинг мадади бирла Малиҳодин асар топмақ учун сувға чўмди. Қудуқнинг остидин Малиҳонинг ўлукин топиб олиб чиқди ва ерга дафн қилиб устида малолат бирла ўлтурди ва деди: «Қани ул доно ва бийнолиқингким, борча улум ва фунунға моҳирмен дер эдинг. Етти қат ернинг ва етти қат осмоннинг аҳволи авсофи менға маълум, дер эдинг. Оёқинг остидағи қудуқ ва ё хум эрконин билмадинг. Ўз ихтиёринг бирла қудуқни хум гумон этиб, ичиға кириб, сувға ғарқ бўлуб, жондин ва хону мондин айрилдинг. Худроойлик ва бадкорлиқнинг оқибати будур. Ҳар киши ўз кирдорининг жазосиға еткусидур.»

Бу сўзлардин сўнг онинг амома ва жомаларин қараб киссасидан минг қизил топди. Тиллони яна киссасига

қўйиб, оғзини боғлаб барча либосларин бир-бирига чўлғади ва ўзига айди: «Омонатнинг шарти улдурким, онинг тиллосини ва либосларин сақлаб ўзим бирла олиб юргоймен ва онинг уйин сўроб, топиб, ворислариға топширғоймен». Ондин сўнг йўлга тушуб, бир неча кунлар йўл юруб биёбондин чиқиб шаҳарга етди. Бир-икки таом ва шаробдин баҳра олиб, осудалик топғондин сўнг Малиҳонинг амома ва жомаларин бир кишига кўргузуб сўрадиким: «Буларнинг эгасин танирмусизлар?» Эrsa улар бу амомани таниб деди: «Фалон йўлдин юриб, фалон кўчаға борғил, ул кўчанинг фалон тарафидағи уйларни санаб қадам урғил, еттилончи уйнингким, бир баланд қаср айвони бордур, ул уй эгаси бу дасторнинг эгасидур. Бориб ул уйининг эшикин қоқсанг очиб чиқорлар ва сенинг бирла хабарлашурлар».

Башир ул соат ул уйга бориб, уй эшикин қоқди. Бир шакарлаб нозанин юзига парда солиб чиқиб, эшикни очиб, деди: «Не ҳожатинг бордур?» Башир деди: «Ҳеч ҳожатим йўқтурур. Аммо Малиҳо дасторин ва нақдин хотуниға топширмоқ учун келтурубмен. Малиҳонинг аҳволини айтиб воқеасидан хабар берурмен».

Эrsa хотун Баширни уйга киргузуб, бисотни устида ўлтургузуб, Малиҳо воқеасидин хабар сўрди. Башир Малиҳонинг ўзига ҳамсуҳбат бўлғонин ва барча улум ва ҳунарда лоф урғонин ва ранж ва озор еткурғонин, ул қудуқнинг воқеасини ва Малиҳонинг анга тушуб, фарқ бўлиб ўлганин, ҳамма бўлғон қиссасин бир-бир баён қилди. Эrsa ул бағоят кордон ва доно хотун эрди. Бир лаҳза йиғлаб ва паришон бўлуб ўлтурди. Сўнгра Баширға қараб мундоқ жавоб бердиким: «Агар Малиҳо ўлган бўлса, сен соғ бўлғил, бағоят ҳалолзода ва озода киши эрконсенким, бизлардек бекас ва бечораларнинг ҳақида узр қилмай, мундоқ мурувват ва жувонмардлик кўргуздунг. Малиҳо сенинг айтгонингдин юз ҳисса зиёдроқ беҳудагўй ва турушрўй ва ситамкор киши эрди. Анинг жовридин озор топқон киши кўп эрди. Мен неча йилдин бери онинг ҳамхоналиқидин қутула олмай кўп ранж ва меҳнат чекар эрдим. Ҳақ таолонинг меҳрибонлиқи била ул жазосиға етибдур ва анинг ғавғо ва балоси бошимдин кетубдур. Эмди ҳар тариқа бўлса ўлғоннинг изидин ёмон сўз айтмоқ яхши эрмастурур ва анинг жойи худоға ҳаволадур. Эй пок тийнат ва соғ ният йигит, қабул этиб қулоқинг бирла эшитгилким, мен сени эрликка қабул этиб, сенга хотунлиққа ихтиёр қилдим. Менинг мулку жоним ва ҳусну жамолим бағоят кўпдур. Менингдек ҳалол ва жуфти

бемалол сенга кам топилур. Эмди тез бўлғил, мени никоҳингга киргузғил. Сенинг мардлигингни кўруб, хизматкорлиқни қабул қилдим.»

Бу сўзларни айтиб, юзидин пардасин кўтарди. Башир они кўруб танидиким, ул йўл устида парда остидин жамолин кўрсатиб, онинг ҳушин олгон нозаниндур. Дарҳол бир наъра уруб, беҳуш бўлуб йиқилди. Ул нозанин бу ҳолни кўргач, ҳуш доруни келтуруб ўтга солиб, онинг думоғига дуд қилиб, ҳушига келтурди. Эрса Башир деди: «Эй паричеҳра, мен неча муддатдин бери сенинг ишқингда девона эрдим. Андоққим, фалон кун, фалон йўлда сен менга йўлуқдинг. Ул чоғда бир ел келиб юзингдин неқобингни кўтарди. Мен сенинг бу жамолингни кўруб, ошиқи зор бўлуб юрур эрдим. Эрса бу сирларни кишига ошкора қилмадим ва Байтул-муқаддасга бориб висолингни тилаб зору тазарруъ бирла худога нолишлар қилдим. Эмди худойи таолонинг фазлу раҳмати бирлан менинг ишимга кушойиш берди. Чун бул ҳаваслардин ҳеч бошқа кишининг молу жамолига тамаъ қўлин узатмадим. Бу сабабдин мундоқ ҳалол мол менга муяссар бўлди».

Ул нозанин Баширнинг мундоғ рағбатидин вақти хуш бўлгондин сўнг онинг рағбати ўн ҳисса зиёда бўлди.

Эрса Башир они никоҳига киргузуб, бир неча вақтлар айш-ишрат тузуб, икови ҳам мурод ва мақсадига етдилар.

Ул нозанин базм аро бу қиссани тамом қилгондин сўнг Баҳром онинг шавқи бирла тамом оғушига олиб, тахт устида ётиб ором қилдилар.

Тўртланчи ҳикоя

СЕШАНБА КУНИ БАҲРОМНИНГ ҚИЗИЛ ГУМБАЗГА КЕЛГОНИ ВА УЛ ГУМБАЗДАҒИ НОЗАНИНГА ҚИССАҲОНЛИК ҚИЛДУРҒОНИ

Шоҳ Баҳромгўр сешанба сабоҳ қизил жомалар кийиб, қизил гумбазга келган қизил юзлик нозанин бирла суҳбат тузди. Кечгача жоми майни пайдар-пай ичиб, айш-ишратга майл ва рағбат кўргузди. Кеч бўлгондин сўнг ул нозаниннинг чучук тилидин ширин афсона эшитмак тилади. Ул нозанин шоҳ Баҳромга таъзим этиб, сўнгра фасоҳатбаён тилидин мундоқ афсонахонлик қилди.

Афсона оғози. Урус вилоятинда бир яхши шаҳар бор эрди. Ул шаҳарнинг подшоҳи иморат солурга машғул бўлди. Ул подшоҳнинг бир қизи бор эрдиким, соҳибни жамол,

бутун вилоятда анингдек қиз йўқ эрди. Ҳуснига ой, қуёш ҳайрон бўлур эрди. Жаҳон халқи ани кўрсалар гирёна нолон бўлур эрдилар. Ул қиз борча илм ва ҳунарни касб этмиш эрди ва ҳар бобинда даражаи камолга еткон эрди. Бу ваҳҳдин асло эрга борурга майли ва жуфт қабул этарга рағбати йўқ эрди. Аммо ҳар тарафдин номдор шахри-ёрлар ва соҳиби иқтидор тождорлар анинг жуфтлигига рахт кўргузуб ва баъзилар зўрлиқ ва баъзилар зар бирла ҳаваскорлиқ қилур эрдилар. Отаси қизининг эрга борурга ризолики йўқлиги сабабдин саросима ва ҳайрон эрдиким, хосткорларга не жавоб берурмен ва не сўзни аларга маъқул қилғоймен, дер эрди. Охири қиз хосткорларнинг сўзларин эшитиб ва отасининг норизолигин кўруб, онинг ғавғосидин фароғат бўлмоқ учун ул вилоятда бир баланд тоғнинг устинда бир маҳкам қалъа солдурди ва отасидин рухсат олиб, ўзин ул қалъага еткурди ва ул ҳисорда фароғат топди. Бу жиҳатдин онинг оти Бону Ҳисорий қолди.

Ул нозанин борча илм ва ҳунарга доно, хусусан фалакиёт илмида якто эрди. Камоли ва донолиқидин бир неча тилсимлар боғлади ва ҳар тилсимда тош ва темирдин ҳар турлук суврат тузаткон эрди. Ул сувратларнинг ҳар бири қўлида пўлот тиг маҳкам эрди. Ҳар киши ул йўлга қадам қўйса, ул тиглар зарбидин баданлари пора бўлур, боши кесилур эрди. Ул қалъанинг дарбонларидин ўзга кишининг ул йўлдин юрмаки мумкин эрмас эрди. Алар ҳам юрсалар қадамларин санаб юрар эрдилар. Агар юз қадам ғалат қўйсалар, аларнинг ҳам бошлари ул тилсим тигларнинг зарбидин кесилур эрди. Ул ҳисорнинг йўлин ажал риштасидек фавж-фавж дарвозаси фалак ҳисори дарвозасидек пинҳон қилмиш эрдилар.

Ул нозанинким, наққошлиқда ва сувратгарликда беназир эрди, ул ҳисор буржида ойдек баландлиғ топиб, санадорой бўлгондин сўнг ўзининг сувратин қоғозга камоли зеболиқ бирла бошдин-оёқ нақш этди ва ул сувратнинг устида мундоқ хат битдиким, «сувратни кўруб ҳар киши менинг ишқим камандиға гирифтор бўлса, ишратға талабгор бўлса, тўрт шартни қабул қилмоқ ва бажо келтурмоқ керакдур. Аввалғи шарт будурким, покдоман ва некном бўлғай. Иккинчи шарт улким, ҳикмат бирла бу тилсимларни очғай. Учинчи шарт улким, тилсимларни очгондин сўнг бул ҳисорнинг дарвозасин топғай. Тўртинчи шарт булдурким, дарвозани топгондин сўнг бу ҳисордин қайтиб шаҳарга борғай,

то мен ҳам бу ҳисордин шаҳарга бориб, отамнинг олдида ондин бир неча савол қилурмен. Агар борча сўзимга мувофиқ жавоб берса, мен онинг жуфтлигига рози бўлурмен ва борча комин кўнгли тилаганча раво қилурмен. Агар бу шартларни қабул қилмай, бу йўлга қадам қўйса, қони ўз бўйнигадур».

Нозанин бу хатларни ул сувратнинг остига ёзгондин сўнг ул қоғозни бир маҳрамнинг қўлига бериб деди: «Бу варақни олиб бориб шаҳарнинг дарвозаси олдида бир баланд жойга банд этгил, то бул сувратни кўриб ҳар киши мениндек нозаниннинг васли ишратидан ҳавас қилса, ушбу шартлар бирла бу йўлга тушсун, мақсадиға етушсун. Ул маҳрам вақти етиб, печ-печ йўлдин юруб, шаҳар жонибиға кетди. Шаҳарга етиб, дарвозанинг юқорисига ул қоғозни банд этди.

Бул ҳикоятнинг хабари атрофга ёйилди. Ва яна бир шаҳар бор эрди. Жамеъ аҳли иқтидор ва соҳиб эътибор эрдилар. Борча халойиқлар они кўрмакка майл этдилар. Ул сувратни кўрган киши ошиқ бўлуб, ул нозаниннинг талабиға майл этдилар. Ҳар ким бу йўлга қадам қўйса тиг зарбиндин боши кесилиб охиратга қараб кетар эрди. Ҳар кунда ададсиз киши зоеъ бўлур эрди. Аммо қалъа тилсими ҳеч тадбир бирла очилмас эрди. Баъзи киши чора ва афсун бирла бир неча тилсимни очар эрди. Ўзгасин очарға қудрати етмас, расволик бирла ўлар эрди. Ҳар кишиким ул тарафга борур бўлса, албатта, онинг боши тиг зарби бирла кесилур эрди. Ҳар бошким кесилур эрди, они шаҳарнинг дарвозасига келтурур эрдилар. Алқисса шаҳарнинг деворида, кўча ва бозорида кесилган бошдин тўлмаган ер қолмади. Тумон минг киши бу ком талабида ўлди.

Ногоҳ шаҳар улуғзодаларидин бир йигит шикор иродаси била шаҳардин чиқиб дарвозадағи сувратга кўзи тушди ва кўнглиға ишқ ўти ҳароратидин беқарорлиқ етушди ва ўзиға деди: «Агарчи бу суврат соҳибининг висоли талабида мунча бошлар кесилубдур ва лекин менга эмди ондин қўрқуб, ишқ таркин қилмоқ мушкулдур. Бошим кесилгунча талаб қилмоқ керакдур». Ва яна деди: «Бу сувратни парилар афсун била нақш этиб, одам қасди учун қўюбдур. То афсунгарлик ҳунарин камолға еткурғунча бу йўлга қадам қўймоқ ўз жониға ўзи қасд қилмоқдур. Ҳар киши бу ишни саҳл тутса, албатта, ишига халал етар, балки бадандин боши кетар. Бас, ишни маҳкам тутиб чорасозлиқ қилмоқ керакдур.» Бу андиша бирла бир неча муддат иш чорасин

истаб жусту-жў қилур эрди. Бир чорасоз киши ахтариб, кеча-кундуз сўроғ этар эрди. Токим бир кун жаҳонгашталарнинг бири анга деди: «Фалон тоғнинг ғорида бир ҳаким бордурким, ҳунармандлик ва афсунгарликда андоқ киши йўқтурур ва ҳар турлук мушкул иш бўлса онинг олдида кушойиш топар. Магар сенинг ишингга ул ҳаким чора қилур ва ҳар эшик берк бўлса онинг райи тирноғи бирла очилур.»

Ул йигит бу хабарни эшиткондин сўнг ул ҳакимни ахтариб топди ва бир неча муддат ихлос бирла хизмат қилиб, ул ҳакимнинг ҳунаридин баҳраманд бўлди.

Бир кун ул ҳакимнинг хизматларида ул нозанин сувратининг, ул ҳисорнинг, ул тилсимнинг ва кесилган бошларнинг, ул нозанин ишқиға ўзининг гирифторлиқи воқеасин бир-бир тақрир қилиб, ишга ондин чора тилади. Ҳаким онинг иши кушойиши учун бир неча пинҳон асфунларни анга ўргатди. Ул йигит ҳакимдин таъзим бирла рухсат олиб қайтди. Бир неча кун тилсимкушолик асбобин тузатиб, соҳибҳунарлардин мадад тилаб фотиҳалар олди. Ондин сўнг иш шуури учун шаҳар подшоҳидин рухсат олиб, ҳисор жонибиға юз қўйди. Тилсимларнинг устиға етиб, афсун ўқуб, дам солиб йўлдағи барча тилсимларни очди ва дарҳол ҳисорнинг олдиға бориб бир кўс қоқди. Кўс овози баланд чиққач, бир раҳна пайдо бўлуб, ҳисор дарвозаси очилди. Ҳисорнишин нозанин бул хабар ва воқеани эшитиб, ул йигит олдиға киши юборуб, деди:

«Эй соҳибн иқбол, вақтиким, тилсимлар бандин очдинг, муродинг ганжиға эга бўлдинг. Эмди шаҳар тарафиға қайтғил, мен ҳам бул ҳисордин тушуб шаҳарға, отамнинг олдиға борурмен. Отамнинг рухсати бирла савол қилурмен. Агар сен доғи ул саволларға имо бирла мувофиқ жавоб берсанг, мен сенга бебаҳона ва жондин жуфт бўлурмен ва муродингни ҳосил қилурмен.»

Ул йигит бу сўзни эшиткондин сўнг камоли шодмонлиқ бирла ҳисордин чиқиб шаҳар тарафиға равона бўлди. Шаҳарға келиб дарвозадин ул сувратни олиб, қоғоз бирла чўлғаб бир чокариға топширди. Барча бошларни шаҳар дарвозасидин олдуруб, бир ерга дафн қилдурди. Ондин сўнг ўзининг уйиға боруб, шодмонлиқ бирла ўлтурди. Шаҳар халқи йигитнинг бошиға зар нисор қилиб, онт ичдиларким, агар подшо анга қизин бермаса иттифоқ бирла подшоҳни ўлтурурмиз ва они ўзимизга подшоҳ қилурмиз. Нединким, ул бизларнинг бошимизға кўп бало келтур-

ди. Бу йигит эса бошимизни ўлумдин қутқариб, осудалиққа еткурди.

Ул тарафда эса ҳисорнишин нозанин доғи жуфтликка шодмон бўлуб, кеч бўлгондин сўнг отиға миниб, ул ҳисордин чиқиб шаҳарга келди. Отаси онинг келгонин эшитиб хушвақт бўлди. Эрас қиз отасиға ул йигитнинг аҳволин ва авсофин айтиб, деди: «Ман жуфтликни тўрт шартға маршрут қилмиш эрдим. Ул йигит тилсимларни очиб уч шартни бажо келтурди. Эмди тўртланчи шартни нечк қилурин билмасмен.»

Подшоҳ сўрдиким: «Тўртланчи шарт недур?» Қиз деди: «Сенинг ҳузурингда уч мушкулни савол қилурмен. Агар уч мушкулни билса, бошиға давлат тожин кўйсун. Агар они била олмаса, ўз бошиға кетиб овора бўлсун. Эмди керакдурким, эртонг келсун. Эрас сиз тахт устида ўлтуруб, ул йигитни меҳмон қилиб чақиринг, то мен ул вақтда парда ичинда ўлтуруб, ондин мушкул саволларни сўраб, имтиҳон қилай. Агар мувофиқ жавоб берса, сенинг рифаътинг бирла онинг никоҳиға кирай.»

Эрас подшоҳ қизин сўзин қабул этиб, тонгла мажлисни ораста қилиб, ўзи тахт устида ўлтуруб, зиёфат асбобларини муҳайё қилди. Ул йигитни чақириб бошиға дур ва гавҳар сочди. Олдига турлук таомдин кўйди. Тўлгон дастурхонларни очди ва мажлис аҳли таом емакдин фориг бўлгондин сўнг, подшоҳ тахтдин тушуб ул йигитни ўзи ўрнига тахтға миндурди. Ўзи уй ичига кириб ўлтурди.

Қиз йигитнинг олдинда парда ичинда ўлтуруб, қўлидаги дурни бир канизакка бериб, буюрдиким: «Дарҳол муни меҳмонға еткурғил ва жавобин тез келтурғил!»

Канизак дурларни ул йигитға еткурди. Йигит дурларни олиб, ўлчаб ўзининг жавҳаридин аларға баробар қилиб уч дурни қўшуб канизакка берди. Канизак ул беш дурни келтуруб қизға берди. Қиз ул беш дурни тош бирла ушатиб, ундек майда қилиб, анга бир овуч шакар қўшиб, аралаштуруб ул йигитга юборди. Йигит бир коса сут талаб қилиб, анга қўшиб қизға юборди. Эрас сутни олиб ичди, қолгонин хамир қилди. Хамир қилгондин сўнг ўлчади, аввалги оғиридин бир қил учидек кам бўлмади. Дарҳол бармоқидин юзукин чиқориб йигитга юборди. Йигит они олиб ўз бармоқиға солиб, қизға бир дур бериб юборди. Қиз ул дурри яктони олиб, ўзининг нақдидаги дурларнинг орасин ахтариб ул дурри яктоға баробар дур то-

пиб, иккавин бир риштага чекиб, йигитга юборди. Йигит аларга назар қилиб, ўзининг муборак дурри яктоси қайси эрконин фарқ этмади. Гуломларидин муҳраи азрақ олиб, они ул икки гавҳари яктонинг устига қўюб, қизнинг олди-га юборди. Қиз муҳрни дурларнинг устинда кўриб вақти хуш бўлди, муҳрни қўлига боғлаб, дурларни қулоқиға осди ва отасиға деди: «Турғил, тўй саронжомин қилғил-ким, бахтим мададкорлик қилиб ўзимга баробарни топдимким, бу рўзгорда онинг кўнглин топмоқ душвор турур. Онинг дониши менинг донишимдин юз ҳисса ортуқроқ-дур.» Эrsa отаси қизига деди: «Сенинг саволинг бирла онинг жавобиға мен асло тушунмадим. Пинхон зумрада ишоратларнинг аслин менга баён қилғил!» Қиз ул роз юзидин пардани кўтариб отасиға деди:

«Ул қулоқимдин икки дурниким олиб анго юбордим, бу умр икки кундур, тез ўтар, уни ғанимат тут, деганга ишорат эрди. Улким ул икки дурға уч дур қўшуб юборди, агар умр беш кун бўлса ҳам тез ўтади, дегани эрди. Дурларни ун этиб, майда қилиб шакар бирла аралаштириб юбордим, умр бирла шаҳват бу дур бирла шакардек аралашибдур, буларни ҳийла ва тадбир бирла ким жудо қилур, деганимдин иборат эрди. Ул ким, дур бирла шакарға сут қўшуб бир-биридин жудо қилиб юборди, агар шакар бирла дур бир-бириға аралашса, бир қатра сут бирла айрилур, дегандин ишорат эрди. Мен ким, дур бирла шакарға аралашган сутни ичдим, сенинг донишинг қошида бир сут эматурғон боладекмен, деганимдин ишорат эрди. Андин сўнг мен ким, анга юзукимни юбордим, сенинг никоҳингга ризолиқ бердим, деганим эрди. Ул ким, менга гавҳари яктони юборди, бу мендек гавҳари жуфт топмасан, дегани эрди. Мен ким, онинг юборган гавҳари яктоси бирла нақдимдан бир гавҳари якто олиб бир риштага тизиб юбордим, мен сенинг ҳақиқатингмен, деганим эрди. Ул ким, ул икки гавҳардек гавҳари қийр топмай, аларнинг устига бир муҳраи азрақ юборди, ул икки гавҳарга ёмон кўз тегмак дафъин қилғони эрди. Ман ул муҳрани қўлимға боғладим, онинг ризосидур. Дўстлиқ риштасин жон бўйниға маҳкам қилғоним эрди.»

Подшоҳ қизининг рағбатин, ул йигитни хоҳлаганин билгандин сўнг, эrsa подшоҳона тўйлар қилиб, йигитга никоҳ қилиб берди. Йигит бирла қиз неча кунлар ҳамсуҳбат бўлуб, кўп айш-ишратлар қилиб муродлариға ва мақсудлариға етдилар...

Ул гулчеҳра нозанин бул ҳикоятни ширин сўзлар бирла тамом қилғач, шоҳ Баҳром кўнгли гулдек очилиб, вақти хуш бўлуб, они қучоғиға олиб тахт устинда ётиб ором олдилар.

Бешланчи ҳикоя

ЧАҲОРШАНБА КУНИ ШОҲ БАҲРОМНИНГ КҶК ГУМБАЗ- ҒА БОРҒОНИ

Баҳром чаҳоршанба кунин тонг вақти қизил гумбаздин чиқиб, кўк ҳулладин тикилган либосларни эғнига кийиб, ферузагун гумбазға кириб, ферузафом жомни илқиға олиб, ферузаранг жомалиғ бонуйи маҳруь бирла айш-нишот бодасин нўш этди. Кеч бўлгондин сўнг ул бонунинг фасоҳат баён тилидин афсонахонлик қилдурди. Бонуйи нозанин одоб ва икром бирла шоҳ Баҳромға таъзим қилиб, бул афсонани бошлади.

Афсона оғози. Миср вилоятида Моҳон отлиғ бир хушрўй киши бор эркан. Кўп хушрафт, гўё Юсуфи мисрий онинг ҳусни моҳиға харидор эрди. Ул ўзи бирла баробар йигитлардин бир жамоа бирла дўст ва ҳамсуҳбат эрди. Ул жамоа бир кун бирининг боғида ва ё уйида жамъ бўлуб, айш-ишрат қилур эрдилар. Бир кун оларнинг бири барча дўст, ёрларини боғиға чақириб, меҳмон қилди. То кечгача ул боғда турлук мевалар еб ва рангин шароблар ичиб, айш нишотға машғул бўлдилар. Эrsa базмлари бағоят гарм бўлди. Иттифоқ бирла ул кеча ҳам боғдин кетмай базм этмак маслаҳатин қилиб, янгитдан айшу тараб асбобин туздилар; дилжамълик бирлан шароб ичарга рағбат кўргуздилар. Маҳтоб тобидин қоронғу кеча кундуздек равшан эрди. Моҳоннинг боши шароб тобидин қизиб, маҳтоби тобин кўруб, еридин туруб боғнинг сайриға кетди. Бўстонларни сайр этиб бир жойга еткан вақтда кўрдиким, узоқдин бир киши бу тарафға келадур. Яқин келгач танидиким, ўзининг мол шерикидур. Анга деди: «Бу вақтда бу ерга не сабаб бирла келдинг?» Ул деди: «Бу кеча узоқ йўлдин келдим ва беҳисоб кейиз, мол ва пўстун келтурдим. Қалъанинг дарвозаси боғлиғ эркан. Бул молларни муҳр босиб, ташқарида қўйдим. Ондин сўнг эшиттимким, сен бу боғда меҳмон эркансен. Сени кўрмакка келдим. Яна кетмак осондур. Агар сен менинг бирла шаҳарга молинг устига борсанг яхшироқ бўлур

эрди. Яна мумкиндурким, кеча қоронғусида судимизнинг ярмин божбонлардин пинҳон қилғоймиз.»

Моҳон бу сўзни эшиткандин сўнг кўнгли мол муждасидин хушвақт бўлуб, ёронлари бирла хабарлашмай шерикни изига тушуб, боғнинг эшикин очиб чиқиб кетдилар. Иккилари шамолдек бўлуб, шерикни олдинда, ул изинда бир неча йўл юргандин сўнг ўзига деди: «Шаҳар бирла боғнинг ораси бир милдин узоқ эрмас эрди. Ҳоло тўрт фарсахдин зиёда масофани қатъ этдук ва мақсад ҳаддин ўтдук,— яна ўзига-ўзи деди:— Мен мастмен. Ғалат хаёл этмиш бўлғоймен. Улким, раҳбар ҳушёрдир, мендин яхшироқ билур.»

Шу сўзлар билан Моҳон онинг изидин шитоб бирла юрди. Шерикни тезроқ юруб, уни чоқирур эрди. Эrsa тонг отди. Моҳоннинг шерикни кўздин ғойиб бўлди. Моҳон қайси тарафга юрарин билмади. Лоҷарам ўз ҳолига нолон ва гирён бўлуб, ул ерда уйқуға борди. То кун ўртағача етди. Охир қуёш ҳароратидин уйғониб, атрофиға қаради. Кўрдиким, тоғларнинг ичинда, ғорларнинг оғзинда ётибдур. Агарчи оёқида йўл юргудек қувват йўқ эрди, лекин ул диёрда турмоқни лозим кўрмай, бир тарафга азимат қилди ва кеч бўлғунча йўл юриб ва ҳориб, оч қолиб бир ғорнинг оғзида беҳуд бўлуб йиқилди. Андак ором олғондин сўнг қулоқиға бир овоз келди. Кўзин очиб кўрди. Узоқдин икки киши кўриндиким, бири эркак ва бири хотундур. Ҳар бири қучоқ ўтун орқасиға кўтариб келурлар. Эркакни яқинроқ келиб унга дедиким: «Не кишидурсан ва отинг недур?» Ул дедиким: «Одамзодман, отим Моҳондур». Ул киши деди: «Бул жойлар девларнинг жойидур. Бу ерга нечук келдинг?»

Эrsa Моҳон деди: «Эй меҳрибон, менга бир тараҳҳум кўргузгил ва мени саргузаштимни эшитгилким, мен бул жойга ўз ихтиёрим бирлан келганим йўқ. Уткан кеча бир боғда меҳмон эрдим. Бир киши менинг қошимга келиб: «Мен сенинг савдогар шерикинг бўлурман, кўп суд бирла узоқ йўлдин келдим, юргил, молларингни кўргил», деб мени ул боғдин чиқариб бул ёққа келтурди ва тонг отқандин сўнг ўзи ғойиб бўлди. Билмадимким не ерга кетди. Эмди, эй меҳрибон, худо учун мен гумроҳға бир йўл кўргазгил!» Эrsa ул киши: «Эй йигит, ул одамзод эрмас турур, Бобил Биёбоний отлиғ бир девдурким, сенингдек юз минг кишини алдаб, бу ерга келтурубдур ва ҳар бирин бир ғор ичинда кўп ситамлар бирла ўлтурубдур. Ман, бу хотун бу оқ-

шом сенинг ёнингда бўлурмиз, кўнглингни хуш тутуб, бизларнинг изимизга тушуб юргил», деди.

Эрса Моҳон аларнинг изига тушуб, тонг отгунча йўл юрдилар. Эрса тонг отгондин сўнг кўрдиким, ул кишилар ҳам кўздин ғойиб бўлди. Ондин сўнг Моҳон ул ерда ҳайрон ва саросима бўлуб, ҳориб ул ерда йиқилди. Офтоб чиққанидин сўнг ердин туруб, тоғистон ичинда ҳар тарафга югуруб, кўкорган гиёҳларнинг томурларин, баргларин еб, ул кун кечгача йўл юрди ва кеч бўлгондин сўнг ҳайрон ва саросима бўлуб, бир чуқурга кириб ётди. Бир замондин сўнг от беқининг овозин эшитиб, ердин туруб, йўл тарафга назар қилди. Кўрдиким, бир киши бир отни миниб ва бир отни етаклаб келадур. Моҳонга яқин келиб жиловин чокиб туруб, дедиким: «Не кишисен ва бу ерларда на ишлаб ётибсан? Бу жойлар санинг келатургон жойинг эрматур. Энди ростлиқ бирла бизга хабар бергил. Йўқ эрса бошингни фалакка учурурман.» Эрса Моҳон кўрқуб анга бошидин ўткан ишларни бир-бир баён қилиб берди. Ул отлиқ Моҳондин бу воқеаларни эшиткондин сўнг Моҳонга деди: «Ўзингга лаоҳавла ўқуб, худога шукур қилким, ўлимнинг хавфидан эмди омон бўлдинг. Нединким, ул иккави нар ва мода икки девдурким, сенингдек кўп одамизодни йўлдин озғуруб, ҳар бирин бир ғорга элтиб ўлтурурлар. Ҳар вақтким, тонг отса ташлаб қочарлар. Модасининг оди Ҳайло ва нарининг оди Ғайлодур*. Шукур қилким, эмди ўлумдин қутулдинг ва офатдин омон бўлдинг. Эмди ҳеч сўз демай бу етак отни мингил. Кўнглунга ҳеч нимарсани солмагил ва менинг изимдан қолмай юргил!»

Эрса Моҳон ожиз ва ҳайрон бўлуб, ул отга миниб ул кишининг изидин юрди. Ондоқ тез юрдиким, барқ аларга ҳамроҳ бўла олмади. Бир оз юргандин сўнг тоғистондан чиқиб бир улуг майдонга кириб юрдилар. Майдоннинг ҳар тарафидин Моҳоннинг қулогига юз минг турлик созларнинг овози келди. Андоқким, созанда ва гўяндалар, сурнайнинг садоси ва ўюнчилар алолоси, шароб ичиб маст бўлгон кишиларнинг ғавғоси жаҳонни тўлдуруб, узоқдан неча турлук ва ёмон сувратлиқ девлар ул майдонга қараб юрдилар. Эрса булар бир тарафдин кўрдиларким, ҳисобсиз машъаллар ёниб турубтур. Бир оз юргандин сўнг ул жамоанинг қошига келиб кўрдиким, аларнинг ҳар бири бир турлук ҳайбатлиғ ва салобатлиғ сувратлари бирла мусаввар бўлгон девдурким, баъзининг узун хартуми ва бир нечасини баланд шохи бордур. Ҳар бири қўлига ўт олиб ўй-

найду, оғзидин ўт сочаду. Бир нечаси байтлар ўқуб, турлук нолалар қиладур ва бир нечаси даф қоқиб, бир нечаси раққослиқ қиладурлар. Ул вақтда Моҳон кўрдиким, остидағи отнинг аъзосидин бири чиқиб бири ҳайбатлиқ аждаҳо сувратинда бўлдиким, оёқи ва ети боши ва икки қаноти бордур. Ул нағмаларға мувофиқ усул қилиб, қўл ва оёқларини ва бошларини тебратиб рақс ўйнашға машғул бўлди ва ҳайбатли ҳаракатлар зоҳир қилди. Моҳон онинг устида юраки ёрилиб, жон ҳовлидин онинг бўйиниға маҳкам ёпишиб йиглаб ўлтурди. Тонг отғондин сўнг ул девлар ва оларнинг гавғолари йўқ бўлди. Моҳоннинг остидағи дев ҳам Моҳонни бўйиндин ташлаб, кўздан ғойиб бўлди.

Моҳон ул ерда беҳуш бўлиб ётди. То офтоб чиқиб, куёшнинг ҳарорати баданиға иссиғ еткандин сўнг ҳушиға келиб, кўзин очиб ериндин туруб кўрдиким, бир улуғ биёбонда ётиб турурким, асло онинг учи ва қирғоғи йўқтур. Охир ул ерда турмоқни яхши кўрмай, шитоб бирла бир тарафға юриш қилди ва кеч бўлғондин сўнг бир сабзазорлиқға ва бир чашма ёниға етушдиким, бағоят кўп файзли жой эркан. Ул сувдин ичиб, барча аъзосини юшиб, ётиб уйқуға кетар бўлди. Жой ахтариб бир тарафға юрди. Эраса кўп юргандин сўнг бир ерга етдиким, онда бир узун нағиб қазилибдур. Ул нағибнинг ичинда уй сувратида бир чуқур қудуқ қазилибдур. Анга тушмак учун бир тарафида минг поялиқ зина турубтур. Моҳон зинадин ул қудуқ остиға тушуб кўрдиким, бағоят салқин жой эркан. Барча офатдин омон бўлуб они уйқуға муносиб жой кўруб, анда ётиб ухлади. Ва бир оз вақтдин сўнг уйғонди ва кўзин очиб ул қудуқнинг атрофиға қараб кўрдиким, бир тангадек тешиқдун бир озгина ёғду кўрунур. Ул тешукнинг оғзиға бориб кўрдиким, ул ёғду ойнинг ёғдусидир. Аммо ойнинг ўзи кўрунмайду. Эраса тирноғи бирла тирмалаб ул тешукни бир бош суққудек кенг қилиб, бош суқуб кўрдиким, ул тараф боғдур ва бўстондур. Ул тешукни яна зўр бирла ковлаб, одам ўтардек кенг қилиб ичкари кирди. Кўрдиким, биҳиштдек бир улуғ боғдур. Турлук мевалар пишиб ва гуллар очилиб, булбуллар чақчақ уруб турубтур. Моҳон бағоят хушвақт бўлуб, ҳар турлук мевалардин қоқиб, еб ўлтурмуш эрдиким, ногоҳ узоқдин кўп кишининг овози ҳар тарафдин ҳайбат бирла чиқдиким: «Боқға ўғри кирибдур, тутунлар!» Ул вақтда бир қари киши қўлиға бир узун таёқ олиб газаб бирла

унинг устига келди, дедиким: «На кишисан ва бул боғ ичинда не ишлаб юрибсан? Не йилдин бери бул боғ ичиндадурман, ҳануз бу боқға ўғри киргани йўқ эрди. Сен не учун бу боқға кирдинг? Кимдурсен, аслингни менга баён қилғил?»

Моҳон зору тазарруъ бирла ёлбориб, деди: «Мен ўз вилоятимдин айрилгон бир мусофирдурмен ва фалакдин кўп ситамлар кўрган ва бегона жойга келган бир ғарибдурмен. Менинг ҳолимга раҳм қилгайсиз ва менга жабру жафо кўргузмагайсиз!»

Эрса пир онинг сўзларини эшитиб, раҳми келиб, қаҳрин тарк этиб, таёқни илкидин ташлаб, омон берди ва деди: «Бошинга на иш тушкан бўлса барчасин менга баён қилғил!» Эрса Моҳон пирнинг мулоийм бўлгонин кўруб, бошидан ўткан ишларни пирга баён қилиб, бу боқға кирганларини айтди. Анда ул пир деди: «Кўп балолардин осонлиқ бирлан қутулубсан. Эмди шукур қилғилким, омонлик мақомига келибсен. Ул биёбонларким кўрубсен беҳад поёнсиз чўлдур ва мардумхўр девларнинг маконидур. Аларнинг иши ҳамиша одамизодни алдаб, йўлдин оздурмоқдур ва биёбонларда ғорға элтиб ўлтурмақдур. Аксар нодон ва аблаҳларни юз ранж бирла ҳалокатга еткурмақдур. Сенким, бағоят содда эркансен ва росткирдор эркансен, бу хислатнинг сенга дастгир бўлуб, ул навъ балолардин қутулубсен. Аммо соддаликдин кўнглунга бир неча хаёлни келтуруб, қўрқубсен. Бу сабабдин девлар сенга дахл қилмабдур. Агар ул ёмон девлар кўрунгон вақтда кўнглунга ҳеч ваҳм тушмай барқарор бўлсанг эрдинг, девлар сени озгура олмас эрди. Ҳар тариқа бўлса, тангри таоло сенга ёр бўлуб, ул балолардин қутулуб омон қолибсен. Сени адамдин янги вужудга келтурубдур ва онадин ушбу оқшом туғулубсен. Бу жаннатосор боғ менинг мулкумдур. Яна неча дилкушо саройларим ва неча харвор зар ва гавҳарларим бордур. Ўзга асбоб ва амволки, ҳисобин ҳам билмасмен. Аммо молу мулкка эга бўлғудек фарзандим йўқтурур. Сени оқил, доно, жўшкор кўруб, фарзанд ўқуб, сенга кўнгул боғлабдурмен. Агар сен ҳам фарзандлик қабули бирла менинг кўнглумни шод этсанг, сенга бу боғни ва ўзга амволимни бағишлаб, хат берурмен ва ҳар кимнинг қизин хоҳласанг они олиб берурмен. Ўзим хушҳоллиқ бирла олдингда хизмат қилурмен. Агар менинг бу сўзимни қабул этсанг вафо қилмоққа ҳам аҳду паймон этгил!» Анда Моҳон ул пирга деди: «Мундоқ сўзларни демагил-

ким, агар сен мени фарзандликка қабул қилсанг, мен сени банданг бўлурмен, балки хизматингда жонимни фидо қилурмен!»

Эрса бу сўзни Моҳон айтди, пир онинг қўлин ўпуб, ўз қўлин онинг қўлига текурди. Пир онинг қўлин тутуб аҳду паймонни мустақкам қилиб, деди: «Ерингдин тургил!» Моҳон турди. Пир они тутуб, сўл тарафдин ўнг тарафга юруб, бир улуғ боргоҳнинг олдига олиб бордиким, бошдан-оёқи заррин ва рангин бисотлар тўшолибдур. Ул боргоҳнинг олдинида бир улуғ суфа тузалибдурким, ҳар хишти лаълу зумурад ва рангин жавоҳирдандур. Ул суфанинг баромадинда бир улуғ баланд сандал дарахти кўкарибдурким, шохлари бағоят қалиндур. Шохлари орасида улуғ тахтлардек ўлтурғидек жой тузатмишлар ва анинг устида бир заррин тахт қуруб, устига тўшаклар тўшамишлар.

Эрса пир Моҳонга деди: «Бу дарахтнинг устига чиқиб, шул тахтнинг устида ўлтиргил. Дастурхонда неча турлик таом ва косалардан шарбат ва кўзаларда сув омода ва муҳайё бўлубтур. Агар иштаҳанг бўлса алардин егил ва ичгил, то мен ичкари кириб сенинг учун бир уй тўшатиб, ораста қилиб қайтиб келурмен. Сен то мен қайтиб келгунча сабр этиб, дарахт устидин ошоққа тушмагил, ҳеч кишининг сўзига қулоқ солмагил! Мен келгандин сўнг бул боғни, бул кўшкни аҳду паймон бирла сенга топширурмен. То сен анда хоҳлаган арус бирла туганмас айш-ишратга машғул бўлурсен. Кўнглунг муродинча ком сургайсен. Шарт улдурким, ушбу кеча сабр қилиб, ҳеч кишининг сўзига алданиб ва макрига фаромуш бўлуб, ҳеч важҳ бирла дарахтдин тушмағайсен, то ниҳоятсиз айш-ишратга дучор бўлуб, тамоми умрингда бир қадарча ғам ва маломат кўрмағайсен.»

Эрса пир Моҳонга мундоғ сўзлар бирла ул дарахтдин тушмасликка онт бериб, онинг учун бир уй ораста қилмоқ бўлуб, ул қасрнинг ичига кириб кетди.

Тасмадин тузалган бир узун зангу ул дарахт устидин осилиб ерга етиб турмуш эрди. Моҳон зангудин дарахт устига чиқиб, зангуни тортиб олиб, дарахтнинг бир шохига чўлғоб қўйди ва ўзи тахт устида қарор тутуб, дастурхонни очиб таом еди ва шарбат ичиб қорнини тўйдирди. Эрса вақти хуш бўлуб ул боғнинг атрофларига тамоша қилиб, улардин баҳра олиб ўлтурди. Ногоҳ узоқдин кўрдиким, сулув паризоддек қизлар, ҳар бири қўлида шамъ ёқиб келадурлар. Эрса орасинда бир париваш нозанин

бордурким, юзи гўё қўёшдек кўзларни хира қиладур. Бир гамзада бир жаҳон одамизодни минг турлук расволиқ бирла ўлтуродур. Ул қизлар боғдин ул суфа олдиға келиб, шамъларни равшан қилиб қатор турдилар. Ул паривашким, аларнинг подшоси-сарвари эрди, келиб суфа устида базмгоҳда ўлтурди. Ўзга паризодларни доғи апрофида ўлтургузди. Аларнинг баъзиси созанда, баъзиси гўянда, баъзиси раққослик ва баъзиси соқийлик қилиб, нағмагарлик базмин андоқ қиздурдиларким, ҳаводағи қушларни беҳуш қилиб ерга тушурур эрди.

Эрса Моҳон аларни кўруб неча мартаба қасд этдиким, ўзин дарахт устидин ерга ташлағай. Яна у пирнинг сўзлари ёдиға тушиб ўзин зўр бирла тўхтатиб, сабр қилди. Ул парилар бир соз қилгондин сўнг ўртага рангин дастурхонларни ёйиб, неча турлук ширин неъматлар ва лазиз таомлар чектиларким, таърифига рост келмас. Эрса таомга қўл узатмасдин аввал париваш айди: «Сандал дарахтидин одамизоднинг иси келадур, магарким менинг жуфтим келиб дарахт устида ўлтуруб, менинг соз суҳбатимни орзу қиладур. Эмди сен бориб анга айтғилким, ошоқға тушуб, бу мажлисга келиб, менинг бирла айш-ишрат қилсун. Агар келмасаким, мажлисда дастурхонлар ёйилиб неча алвон таомлар чекибтурлар, ул нозанинлар шоҳи то сенингдек меҳмони хос бўлмағунча таомга қўл урмоғусидур. Сенинг ҳузурингга ниҳоятсиз мунтазирдур, тезроқ ошоқға тушкил, дегил!» Ул паризод паризодлар шоҳининг фармонини қабул қилиб, дарҳол сандал яғочнинг остиға бориб, булбулдек хушгўйлик бирла Моҳонни гулдек дарахт устидан ерга тушурди ва қўлидин тутиб ул хўблар шоҳининг қошиға келтурди. Моҳон чун шавқ галабасидин пирнинг насиҳатларини ёдидан чиқарди, беҳудлик бирла дарахтдин тушуб, ўзин ул мажлисга еткурди. Ул паривашлар сарвари Моҳонни кўргач, ериндин туруб, таъзим қилиб тахт устида ўзининг қошинда жой берди. Ўзига табақдош қилиб, юз турлик ишва ва ноз бирлан ўз қўли бирла онинг оғзиға луқмалар солиб, шарбатлар ичурур эрди. Таомдин фориг ўлгондин сўнг соқийлар олту пиёлалар бирла шароб тутуб, ҳаммани мастлик мақомиға еткурди. Ул ҳолда Моҳоннинг юзидин шарм пардаси кўтарилиб ва шавқи галаба қилиб, паривашни жон мисиллик қучоғиға қисиб, лабларидан ўпди. Андин сўнг кўнгул муродин ҳосил қилмоқ учун лаълигун олмосни ёқут ранг ҳуққанинг оғзиға еткурди. Ул чоғда кўрдиким, қучоғидағи париваш

Ўзанин худонинг газабидин мавжуд бўлгон аждаҳо су-
латлиғ бир девдурким, кўзлари муғ ўтидек ёнадур ва бур-
ни танурдек шуъла, дуд чиқорадур. Юқори лаби осмонга
тубдур, ошоқ лаби ер сиюрур ва оғзи ғордек очилиб жа-
сонга бадбўйлиқ еткуродур. Оғзидин икки тиш чиқиб,
йири мағриб халқиға ва бири машриқ улусиға ниш уро-
тур. Оғзин йилон наҳангдек ҳайбат бирла очибдур. Мо-
шоннинг бошин ва кўзин ўпуб, дедиким: «Чанголимға ажаб
гушдинг ва ўз рағбатинг бирла қучоғимға яхши етушдинг.
Эмди юзимни ва лабимни бўса қилғил ва бурунги рағба-
гингни асло суст қилмоғилким, ўзингни рағбат бирла
менга еткурдинг. Эмди мени ўпуб, қучоғлагил ва ўзга му-
родингни ҳам ҳосил қилғил. Мен сенга танимни бағишла-
дим. Кел, кел, бир лаҳза сустлик қилмағил. Бул суҳбатим-
дин қолмай тонг отқунча кадхудолиқ ва шаҳватзорлиқ до-
дин бергил! Йўқ эрса сенга андоқ ишлар қилурманким,
гамом умрингда кўзунг кўрмаган ва қулоқинг эшитмаган
бўлғай.» Анда Моҳон ёмон бечора бўлуб, жон хавфидин
қўрқуб анинг юзин ва лабин ўпар эрди ва гоҳ қаттиқ ун
бирла ўз ҳолиға йиғлар эрди. Ва ул девнинг қучоқида
қўрқунчидин беҳуш бўлиб, гоҳо ўзидин кетар эрди. Тонг
отқунча ҳол бу эрди. Тонг отиб, тонг қуши нола қилгон-
дин сўнг ул хаёлот ўртадин кўтарилиб ва барча офат
булбод нопадид бўлуб, Моҳон ҳушидин кетиб йиқилди.
Чошт вақтида ҳушиға келиб ва кўзин очиб кўрдиким,
дўзах оташигоҳидек бир ҳавулнок дашт ичинда ётубдур.
Бог хаёл эткон ери сувсиз биёбон, бўстон деган жойи
гаронсиз хористон, сарву шамшод гумон қилғони ҳамма хас
ва хор, мева эътиқод этканлари борча мўру мор ва еган
таоми бадбўй ва мурдордур. Чанг ва рубоб дегани жони-
ворларнинг сассиғ терилари ва ҳавуз хаёл эткони чуқурлар-
нинг бадбўй бўлгон сувларидур. Райҳон деб эътиқод эт-
конлари ҳаммаси сасиғон најосатдур, гул гумон қилго-
ни борча меҳнат тигининг жароҳатидур.

Моҳон ўз ҳолиға саросима бўлуб, астағфуруллоҳ ўқуб,
ўзига дам солиб, дедиким: «Тавба, бу начук воқеадурким,
ўткан кеча андоқ дулкушо бўстонда эрдим, бу кун мун-
доқ меҳнатға гирифтордурмен. Бу нечук фосид хаёлдир-
ким, мен қилурмен ва ҳар кун бир турлик бало ва меҳ-
натға гирифтор бўлурмен.»

Эрса бу сўзларни айтиб, охир ўз ақлиға иш буюруб,
барча ботил андишани қўнглидин чиқариб, яхши ишлар-
ни ният қилиб, эткан ишларидин тавба ва истиғфор қилиб,

пок ният бирла ҳақ таоло даргоҳиға йиғлаб йўлга тушуб, бир тарафға азм қилди. Бир оқиб тургон сувнинг ёниға етиб, ул сувға тушуб, тоза таҳорат қилиб, бошин саждаға қўюб, ихлос бирла худоға нолиш қилиб, дедиким: «Эй дармондаларнинг мушкулкушоси ва эй гумроҳларнинг раҳнамоси, бул мушкулларимни ўзинг осон қилиб, менга йўл кўргазгил ва бузулгон аҳволимни ўзунг тузатгил. Қутулмас балоларға гирифтор рўсиёҳ ва гумроҳ банданг-дурман!»

Бир неча лаҳза мундоғ зору тазарруъ қилиб сўнгра бошин саждадин кўтариб кўрдиким, боши устида яшил либос кийган бир нуроний киши ўлтурубдур. Моҳон хушвақт бўлуб, дедиким: «Не муборак қадам кишисанким, бул ҳолда менинг сарви қаддимға етушдинг?» Эrsa ул киши дедиким: «Мен ҳазрати Хизр алайҳиссалом турурмен. Сенинг яхши ниятни илгари тутгонингни билиб, сенинг қошингға келдим. То сени омон-эсон уйингға еткурурмен. Эмди қўлингни менга бергил ва кўзунгни бир дам юмуб яна очгил!»

Эrsa Моҳон ҳазрати Хизр алайҳиссаломнинг сўзин эшитиб, хушвақт бўлуб, қўлин анинг қўлиға берди. Эrsa кўзин бир замондин сўнг очди ва ўзин ул боғда кўрдиким, ёронлари бирла Миср шаҳридин чиқиб, анда бориб айш-ишрат базмин тузмиш эрди. Дарҳол боғнинг эшикин очиб чиқиб шаҳарға келиб кўрдиким, ёронлари онинг мотамида бошдин-оёқ кўк либос кийиб, маломат бирлан ўлтурмишлар. Эrsa алар бирла кўрушуб, тамом бошидин ўткан саргузаштларини бир-бир баён қилиб берди. Ёронлари онинг ҳикоятин эшитиб ҳайрон бўлдилар.

Эrsa Моҳон оларға мувофақат кўргузуб, феруза либос кийиб, бир неча кун айш-ишрат қилиб, мурод ва мақсадаларига етди.

Афсонахон нозанин бу ҳикоятни тамом қилгандин сўнг шоҳ Баҳром они шавқ ва завқ бирла жон мисиллик қучоғиға олиб, шаҳватронлиқға машғул бўлди.

Олтилончи ҳикоя

ПАНЖШАНБА КУНИ ШОҲ БАҲРОМНИНГ САНДАЛ РАНГ ГУМБАЗҒА КЕЛГОНИ ВА ҲОҚОНИ ЧИННИНГ ҚИЗИҒА ҚИССАХОНЛИК ҚИЛДУРҒОНИ

Панжшанба куни қуёш баҳромни субҳ толибиға жабинсой фалак гумбазидин чехранамой бўлгондин сўнг, шоҳ

Баҳром ферузагун гумбаздин чиқиб борча либосин ва жому саҳбосин сандал ранг қилиб, подшоҳона дабдаба бирла сандали гумбазга кириб, Бонуи Чин бирлан нашот додин берди. Ва кеч бўлгондин сўнг Чин нозанинидин рангин ҳикоят эшитмак тилади. Бонуи Чин аввал Баҳромга таъзим қилиб, сўнгра гавҳарафшон тилидин мундоқ қиссаҳонлик қилдиким, нозаниннинг қисса қилғони:

Кунлардан бир кун икки ёш йигит бир-бирининг иттифоқи бирлан сафар қилиб, ҳар бири ўзининг хўржиниға керак нимарсаларин ва озуқасин солиб, ўз шаҳридин чиқиб ўзга шаҳар тарафиға равона бўлдилар. Бирининг оти Хайр ва бирининг оти Шарр эрди ва ҳар бирининг феъли ўзининг отиға мувофиқ эрди.

Уларнинг иккави бир неча кун йўл юрдилар. Хайр хуржинға солгон озуқин ер эрди. Ва Шарр емай сақлар эрди. Аммо бир чўли биёбонға етдиларким, иссиғлиқда томуғ ўтидин ёмонроқ эрди. Хайрнинг йўл сувсизлиқидин хабари йўқ эрди, кўтарган суйин бесарфа ичар эрди. Аммо Шарр биёбонда сув йўқлиқидин хабардор эрди. Бир меш суйин ичмай хуржинида пинҳон кўяр эрди. Яна неча кун биёбонда йўл юргандин сўнг, Хайрнинг суйи тамом бўлди. Бир оз йўл юргандин сўнг ташналик ғолиб бўлди. Хайр дедиким: «Эй ҳамроҳ, менга бир коса сув бергил!» Шарр деди: «Бермасмен, бақавли берурманким, менга икки кўзунгни берсанг.» Хайр деди: «Мен икки кўзимдин айрилгондин сўнг ҳаётимдин не баҳра топғаймен, андоқ тирикликдин ўлгоним яхшироқдур. Андоқ қилмағил, мурувват қилиб менга бир коса сув бергил, икки лаъли обдоримни ва ўзга бор заримни ва бор нимарсаларимни олғил ва мундоғ карам бирла мени хушхол қилғил, мен шодлиқ бирла барча амволимни сенга хат қилиб берурмен. Бу воқеаларни ҳеч ерда ва ҳеч кишига то ўлгунча айтмаслиққа онт ичармен.» Шарр деди: «Мундоқ афсоналарни қўйғилким, менга сенинг икки кўзунг керакдур. Андин ўзга ҳеч нимарса керакмас. Икки кўзунгни менга бермагунча сенга бир қатра сув бермасмен.» Хайр бу сўзни эшитиб, ўз жониға ҳайрон ва гирён бўлди. Кўрдиким, ташналик шиддати бирла баданидин қувват кетибдур, жони оғзиға етубдур. Охир ноилож бўлуб Шаррга деди: «Ина, кўзим керак бўлса, турғил, пичоқни чиқариб кўзимға урғил ва они ўюб олиб, манга бир коса ичгудек сув бергил ва ўлумга таскин еткурғил!» Хайрнинг умиди бу эрдиким, Шарр онинг мундоқ ризолиқини кўруб, раҳ-

ми келиб, кўзин ўюб олмай сув бергай. Шарр шарорат юзидин дарҳол пичоқин чиқариб Хайрнинг кўзуга урди. Эrsa они нобино қилиб, бошидин оёқгача қизил қондин осудалиқ еткурди ва онинг кўзин кўр қилиб, бир қатра сув бермай, икки гавҳарин ва ўзга асбобларни олиб, жомаларин ҳам олиб, биёбонга ёлғуз ташлаб, йўлга тушуб, бадар кетди.

Эrsa Хайр танҳо қолиб, бошдин оёқиға қон бўялиб ва туфроқға булғониб ва кўз дардиға, ташналик шиддатига чидолмай оқ-фиғон чекиб йиғлаб ётди.

Ул замонда чорва бойлариндан бир бой бор эрдиким, кўй ва тевада ўзга чорва бойидин кўп асбоблари бор эди. Ул ўзининг хеш ва ақрабасидин етти-саккиз уйлук бирла чаҳорпойлар учун биёбонларда ўтлуқ ва сувлиқ ерлар топиб, ҳар ерда бир ҳафта ва икки ҳафта бўлуб, ондин кўчуб, яна бир ўтлиқ ва сувлиқ жой ахтариб топиб, ашёсин анда олиб борур эрди. Иттифоқан Хайрнинг кўзи кўр бўлгон куни ул бой отланиб, ўшул тариқа бирла яхши жой ахтариб юрмиш эрди. Хайрнинг ётгон ери ёнида улуғ ҳавз андозасида бир улуғ чуқур бор эрдиким, ёмғур суйи атроф жавонибдин оқиб келиб, анда жамъ бўлур эрди ва ёнида улуғ дарахтлар кўкориб эрди. Атрофи кўп ергача сабззор ва ўтлоқ, яйлоқ эрди. Ул бой ул жойни кўруб молларини ва ўрдасини ул ўтлоқнинг ёниға келтирди. Эrsa ўрдасин анда қурди.

Ул бойнинг бир соҳибжамол қизи бор эрдиким, оқил ва доно эрди, андоқ хушрўй қиз атрофи жавонибда йўқ эрди. Ул қиз сув талаби бирла ул чуқурнинг ёниға бориб, кўзасин тўлдуруб уйға қайтди. Эrsa йўлнинг бир тарафида узоқдин бир кишининг йиғлогон овозин эшитди. Ул овоз тарафиға бориб кўрдиким, бир йигит қонға ва туфроқға булғониб ётибдур. Кўзи кўр бўлуб, узун ун бирла йиғлаб, худоға нолиш қиладур. Ул қиз анга дедиким: «Не кишидур сен, ўзингни бу биёбонга начук еткурдинг ва қайси кишидин мундоқ ситам кўрдинг?» Анда Хайр дедиким: «Сен фариштамусанким, бул ҳолда муборак қадамингни менинг бу шум бошимға еткурдинг? Бул сўз бирла ўлгон баданимға жон бердинг. Мендин бу вақтда сўрмоғилким, менинг сўзим кўпдур. Мен ташналикдин жоним чиқорға етибдур. Агар суйинг бўлса менга бир кқса бергил, йўқ эrsa ўз йўлингға кетгил!»

Эrsa ул нозанин онинг бул ҳолиға тараҳҳум қилиб, дарҳол бошиң кўтариб, қўли бирла анго дарҳол сув ичуруб

Ўлумдин халос қилди. Хайр сувни ичкондин сўнг оёқ устига турғудек бўлди. Эrsa ул нозанин бир эски бирла онинг кўзин боғлаб, жойидин турғузув ва қўлидин тутуб оҳиста-оҳиста ўз жойига еткурди. Эrsa ул ерга боргондин сўнг онинг қўлин чокарига тутқазиб, дедиким: «Бу кишини оҳиста юрутуб озор бермай бизнинг жойимизга еткургил!» ва ўзи таъжил бирла ичкарироқ бориб, отасига ул воқеани баён қилди. Отаси дедиким: «Они не учун уйга келтурмадинг, эrsa онинг дардига илож қилиб жониға роҳат еткургайсен.» Қиз деди: «Келтурдим, ҳоло қошингга келадур.» Ул вақтда чокар Хайрни келтурди. Эrsa они уйда ўлтурғузув, дарҳол шўрва ва кабоб пишуруб бердилар. Хайр таом еб, фориг бўлгондин сўнг, кўзи дардиға чидай олмай бошин ерга қўюб ётди. Кеч бўлгондин сўнг ул бой саҳродин келиб, уйига кириб, Хайрни бу ҳолда кўруб, ондин сўрдиким: «Бу на кишидур, недин мундоғ нотавон ва хаста бўлубтур? Муни на иш бирлан мундоқ бўлгонларин сўрдингизларму?» Эrsa алар дердилар: «Бизлар ҳоло келибдурмиз, на азоб кўрганларин бизлар билмадук.»

Эrsa булар сўрдилар, ул айдики, бир киши кўзига пичоқ бирла уруб кўр қилибдур, бу воқеанинг асли не эрконин билмасмиз, деди. Эrsa бой кўруб, дедиким: «Мунинг давоси сандал дарахтининг шохасидин бир-икки баргни олиб бонунға солиб, тугуб, сиқиб суйин тўкуб ташлаб, ўзин кўзига ёпса дарҳол сиҳат топар, нур ҳосил бўлур, муни ўшал даво бирла илож қилмоқ керакдур.»

Эrsa қиз ул сўзни эшитиб, отасидин ул дарахт маконин ва нишонин сўради. Отаси деди: «Ул чуқурким, бизлар ондин сув олурмиз ва манзилимизнинг чап тарафидадур, онинг канорида бир сандал ёғочи битибдурким, муридин юқорироққа ул икки шоҳа бўлуб турар, ҳар бири бир тарафга қараб ўсуб, камолға етубдур, фалон тарафга кетгон шохасининг ёпроғи кўр бўлгон кўзга нур берур, фалон жонибга мойил бўлгон шохасининг ёпроғи бош огриғига даво бўлур.»

Эrsa қиз отасидин ул дарахтнинг маконин ва нишонин эшитиб, дарҳол анга илож этмакка рағбат кўргузув, ул дарахтдин ёпроқ келтурмак учун отасидин рухсат олди. Эrsa бориб бир этак ёпроқ олиб келтурди ва ҳованға солиб, тугуб, сиқиб, суйин Хайрнинг кўзига суртди, дурдин марҳам қилиб, кўзига ёпиб бир эски бирла боғлади. Хайр бошин болишга қўюб ётди. Беш кундин сўнг эскини ешиб

мархамни олдилар. Эrsa кўрдиким, кўзи сиҳат бўлбтур. Эrsa кўзин очиб ҳар тарафга шодлиқ бирла қараб, ҳақ таолоға шукрлар қилди. Ул кўз дардидин, уй эгалари кўнгул ранжидин қутулдилар. Бойнинг қизи Хайрға кўп хизматларни қилиб, онинг пок сийрат йигит эрканин билиб, муҳаббат пайдо қилиб, меҳрибон бўлмиш эрди. Кўзи очилиб, меҳнатдин қутулиб бўлгондин сўнг, аларнинг муҳаббатлари зиёдароқ бўлди. Хайр доғи ўзининг ҳақида онинг меҳрибон эрконин билиб, анга меҳрибон бўлуб кўп муҳаббатлар пайдо қилди, имоомиз сўзларин эшитиб анга кўнгулин боғламиш эрди.

Хайр кўзининг жароҳати дардидин қутулгондин сўнг, бойнинг хизматига ихлос бирла камар боғлаб ҳар саҳар кўй ва теваларин ўтлиғ ва сувлиқ ерларга олиб бориб боқиб, офатлардин омон сақлаб, жон фидолиқ қилур эрди. Эrsa бой онинг ихлос ва эътиқодин кўруб жони осойиш топиб, они бағоят азиз тутди ва уй, жамеъ асбоб ва амволининг ихтиёри сарриштасин онинг қўлиға берди. Хайр бойнинг уйиға соҳиби ихтиёр бўлуб, барча иш ўз жойинда қарор топгондин сўнг бой ва аҳли хоша онинг кўзин ким ўйгонин ва не воқеа бўлгонин бир-бир сўрдилар. Хайр воқеанинг аввалидин то охириғача сўзлаб, Шарр бирла йўлдош бўлгонин, Шарр сув бермай, ваъда қилиб, жафо тиғи ажзи бирла онинг кўзин ўйгонин, сўнгра сув бермай шундоқ қилиб кетконин бир-бир баён қилди. Эrsa барча аҳли хонадон бул Хайрнинг сўзларин эшиткандин сўнг, сўзлари ишга мувофиқ эрконин билиб, ҳаммалари яна кўпроқ дилбанд бўлдилар ва меҳрибон бўлуб они бағоят азиз тутдилар. Хусусан ул нозаниннинг муҳаббати анча кун-кундин зиёда бўлуб, юзига парда солиб жону дил бирла олдида хизмат қилур эрди. Хайр ул қизнинг мундоқ ихлос ва меҳрибонлиқларин кўруб, ишқ ўти шуъла уруб, сабру тоқати жигарларин куйдирди. Онинг жуфтлигини орзу қилиб, кўп фикр-андишалар қилди. Эrsa бу мақсудиға ҳеч чора топмай ўз-ўзига дедиким: «Бой ниҳоятсиз соҳиби молдур ва қизи ғоятсиз соҳиби жамолдур. Они хосткорлиқ қилмоқға ва жуфтлигини тиламоққа улуг хазина ва кўп мол керакдур. Менким, муфлислик бирла онинг нонин еб овқат ўткорурмен, менга бу мақсуд мумкин эрмастур. Энди яхшиси улдурким, мундоқ хатарлиқ жойдин ҳазар қилиб, боридин руҳсат олиб, бир тарафға сафар қилгоймен.»

Бу андиша бирла бир кеча саҳродин уйиға келди. Ул уйдин айрилмоқға ва нозаниндин жудо бўлмоқға асло тоқа-

ти йўқ эрди. Бир лаҳза ўлтуруб, сабр қилиб, сукун этокига илик уруб, бойнинг олдида хафалиқ бирла зор-зор йиғлаб, деди: «Эй ғариб ва бечоралар ҳолига чорасоз, мен ўлар ҳолга етканда сенинг лутфунг бирла ўлумдин қутулдим. Кўзим нури кетканда сенинг караминг бирла равшан кўз-лук бўлдим ва сенинг турлук неъматинг бирла бу вақтгача ком сурдим. Ҳеч кишидин кўрмаган мурувват ва шафқатни сендин кўрдим. Агар минг йил сенинг шукрингга тил очсам, бу неъматинг адо қила олмасмен ва агар қиёматгача сенинг олдинда хизмат қилсам, бир мурувватинг мукофоти уҳдасидан кела олмасмен. Магар ҳақ субҳона таолонинг ўзи сенинг бу яхшиликларингга лойиқ ажри азим бергай ва ҳар турлук мақсудинг бўлса, анга сени осонлиқ билан еткургай. Кўп вақтдин бери сенинг уйингда меҳмон бўлуб, кўп нонингни еб, оз хизматингни қилибмен. Эмди менга рухсат бергилким, мен неча йилдин бери ўз вилоятимдин айрилибмен, эмди уйимга бормоқни ҳавас қилибмен. Агар мен ҳар ерда бўлсам ҳам сенинг банданг ва дуоғўйинг ва шукргузорингдурмен. Умидим шулдурким, сен доғи, ҳиммат бирла икки жаҳонда вайрон кўнглумни шод ва обод эткайсен. Гоҳ-гоҳ мени шафқат бирла ёд қилгайсен.»

Хайр сўзни бу ерга еткурғач, ул уй ичиндаги барча ҳозир халқ бетоқат булуб, ҳар тарафдин фарёд-фиғон тортиб, ул нозанин қиз ҳам кўпроқ беором ва беқарор бўлуб йиғлай-йиғлай малул ва тангдил бўлуб, бир лаҳза бошларин ошоққа солиб ғам ва андуҳ бирла ўлтурдилар. Бой кўп андишадин сўнг бошин кўтариб мажлис ҳозирларин ташқари чиқариб уйини холи қилди. Эrsa Хайрға қараб ёлбориб, деди: «Эй пок сийрат, уйинга бормоқдин мақсудинг недур? Агар мол даркор бўлса менинг молимнинг сони йўқтур. Агар ғаразинг аҳли аёл бўлса, бул оламда ҳеч бир қиз менинг қизимча йўқтурур. Барча мол асбобимға соҳиби ихтиёрдурсен. Қизим жону дил бирла ҳамиша олдинда хизматкордур. Менинг ондин бошқа фарзандим йўқдур. Агар мени ўзунгдан рози қилмоқ тиласанг, вилоятингга кетмакни тарк этгил ва менга меҳрибон бўлуб, қизимға кўнглунгни бергил. Агар мундоқ қилсанг, мен сени жонимдин азизроқ тутуб ўзимга куёв қилурмен. Қизимни улуғ тўй бирла сенинг никоҳингга киргизурмен ва барча мол-асбобимни сизларга топширурмен. Ўзим сизларнинг давлатингиз соясида ўлгунча роҳат ва фароғат бирла ўлтурурмен ва кеча-кундуз дуойи хайрингизға машғул бўлиб турурмен.»

Эрса Хайр бу сўзларни эшиткандин сўнг, бойнинг олинда ер ўпуб илтимосин қабул қилди ва бул ҳолдин ҳама хушҳол бўлуб ул кечани шодлиқ бирла ўткордилар. Эрса тонг отқондин сўнг бой улуғ тўй қилиб, қизин Хайрнинг никоҳига киргузди. Хайр ул нозанин бирла ҳамхона бўлуб, ташна қолгон киши оби ҳаётга балки ўлук бадан жонга еткондек, ширин лабидин ком олиб, муродин ҳосил қилди ва иккави шириу шакардек бир-бирига мувофиқ бўлуб, айшу ишратга машғул бўлдилар.

Эрса ул бой жамеъ амвол ва асбобин қизга топшуруб, ўзи ором олиб, ибодат қилмоқ учун бир гўшада ўлтурди, то бир кун ул макондин кўчуб яна бир яйлоқга бормоқни прода қилди. Хайр ул сандал дарахтининг остига бориб, икки шохасидин ёпроқ олиб, икки сожни тўлдирдиким, бири бош оғригининг давоси, яна бири кўр бўлгоннинг давоси эрди. Ул сожни ҳеч кишига кўргузмай бир тева юкининг орасинда пинҳон жой қилди. То кўчуб ўтлуғ на сувлиқ манзил қилиб, кўч ба кўч юруб бир шаҳарга бордиларким, ул шаҳар подшосининг қизи бош оғриғи аламиға мубтало эрди. Кўп табиблар анга муолижа қилур эрдилар, асло фойда қилмас эрди. Ҳамма ҳақимлар онинг дардиға илож қилолмай ҳайрон бўлур эрдилар. Эрса подшоҳ шарт қилмиш эрдиким, агар ҳар киши мунинг иложин қилиб, қизим дардиға шифо еткурса, они куёв қилиб, қизимни анга берурман ва ҳар кишиким, қизимнинг жамолин кўруб дардиға чора қила билмаса, они ўлтурурмен, дебдур. Эрса бу сўзни эшитиб атрофдағи вилоятлардин кўп табиблар қизни олмоқ ҳаваси бирла келиб, кўп муолижа қилиб, қизнинг дардиға ҳеч даво тополмас эрдилар, бошларин берур эрдилар.

Эрса Хайр бу сўзларни эшитиб, подшоҳнинг олдиға киши юбориб, арз қилдиким: «Мен бу мушкул ишни, ҳақ таолонинг фазли бўлса, иншоолло, осон ҳал қилурман ва муҳлиқ маразға сиҳат берурман; подшоҳнинг шартин бажо келтурурман. Аммо менинг шартим улдуким, худойи таоло учун қилурмен, қизни олмоқ умиди учун қилмасмең. То худойи таоло ўз карами бирла менга бу ишда раҳнамо эрди, шикаст бериб шарманда қилмағай.»

Эрса Хайрнинг бу сўзи подшоҳға етишуб дарҳол они талаб қилдилар. Хайрға фармон етушқач, подшонинг хизматиға келди. Эрса подшоҳ деди: «Отинг недур?» Ул деди: «Отим Хайрдур».

Эрса подшоҳ онинг отин эшиткөч, «Яхши ихлос бирла қароғил, ишингга машғул бўлғил, иншооллоҳ, ишинг оқибати хайрлидур», деди. Ондин сўнг подшоҳ Хайрни бир маҳрами бирла қизнинг хилват саройига юборди.

Хайр бориб ул қизни кўрдиким, жамоли офтобдек оламга барқ уродур. Аммо бош оғриғи шиддатидин кеча ва кундуз алам ва озор тортиб, кўзига бир дам уйқу келмай бағоят ожиз бўлубдур, балки ўлар ҳолатга келибдур. Хайр сандал дарахти япроғинким, ёнида сақлаб эрди, ҳовонга солиб, тугуб майда қилиб, сувга эзиб, шарбат қилиб ул нозанинга ичурди. Ул қизнинг касаликим, савдо ғалабасидин эрди, дарҳол савдоси заҳил бўлуб, бош оғриғи кетиб, ётуб уйқуга борди. Хайр онинг уйқуга барғонин билиб, сиҳат бўлғонин кўруб, хушҳоллиқ бирла маҳрам саройидин чиқиб ўзининг манзилига борди.

Эрса ул қиз уч кеча-кундуз уйқуда ётди. Учинчи кун уйқудин туриб кўрдиким, дарди сиҳат бўлубтурур. Шодлиқ бирла бошин кўтариб, таом еб қувват топди.

Эрса подшоҳ они эшитиб, югуруб ҳарам саройига келиб кирса, қизи тахт устинда хушҳол ва тавоно ўлтурур. Подшоҳ қизидин сўрдиким: «Касалинг нечукдур?» Эрса қизи жойидин туруб, таъзим бажо келтириб, шукр қилиб дедиким: «Бошимнинг оғриғи йўқ бўлди ва аввалгидин ҳам яхшироқдурмен ва тавонодурмен.»

Эрса подшоҳ хушвақт бўлуб ҳарамдин ташқари чиқти. Андин сўнг қизи отасига бир маҳрами бирла айтиб юбордиким: «Подшоҳ бўлғон кишининг аҳди бир бўлғусидир, асло аҳду паймон хилоф қилмоғусидир. Шарт қилиб эрдингизким, ҳар киши менинг қизимнинг дардига дармон қилса, қизимни анга берурмен, дедингиз. Бул орзу бирла кўп кишилар менинг дардимга чора қила олмай, бошин бердилар. Ва ул кишиким, менинг дардимга илож қилди ва мушкул ишимнинг тугуни анинг тадбири бирла ечилди ва анинг ҳунари қадрин ва донолиқи мартабасин билмак каракдур. Бу жаҳонда менга ондин ўзга жуфт йўқтурур. Эмди яхши иш улдуким, бизлар аҳдимизга вафо қилғоймиз ва ул кишининг куёвлигини ўзимизга ғанимат билғаймиз. Ул бу ишдин ибo қилса ҳам они ўз ҳолига қўймағайсиз.»

Эрса подшоҳ ўз ваъдасига вафо қилмоқ учун Хайрни олдига чақириб заррин хилъат ва мурассаъ камари афсар бериб, деди: «Бизнинг фармонимиздин бош чекмагил ва куёвликни қабул қилғил!» Эрса Хайр подшоҳнинг илтимосин қабул қилди. Подшоҳ анга мусаффо қаср айвон

тайин этиб улуғ тўй бирла қизин никоҳ қилиб берди. Хайр мусаффо қаср ичинда тахт устида подшоҳнинг қизи бирла айш-ишратга машғул бўлуб, қизнинг гавҳари хази-насин қуфлин лаълигун калид бирлан очиб, муродин ҳосил қилди...

Алқисса, бир неча кунлар подшоҳнинг давлатидин ҳар нечаким, коми эрди-сурди.

Иттифоқан, ул айёмда подшоҳнинг бир мустаҳкам ва мукаррам вазири бор эрди. Они сарвқомат гулжабин қизи бор эрди. Чечак чиқиб, кўзи кўр бўлмиш эрди. Вазир подшоҳдин рухсат олиб, подшоҳнинг ўз қизининг касали бобида қилғон шарти бирла Хайрға қизининг кўзиға илож қилдурди. Хайр вазир қизининг дардиға ҳам сиҳатлик еткурди ва они ҳам никоҳиға киргузиб, ёқутгун мисқаб бирла носуфта гавҳарин тешди.

Хайр ул уч зебо аруси бирла кеча-кундуз айш-ишратга машғул бўлди. Гоҳо вазирнинг қизи бирла, гоҳо подшоҳнинг қизи бирла, гоҳо бойнинг қизи бирла айш-ишрат қилур эрди. Эрса ҳаммалари анга фармонбардор бўлдилар. То охир ул шаҳарнинг салтанати анга барқарор тутиб, подшоҳнинг тахтида ўлтурди ва адл ва инсоф бирла мамлакатни обод қилиб, фуқароларнинг кўнгиллариға роҳат ва шодлик-омонлик еткурди.

Кунлардин бир кун қасридин чиқиб боғ сайриға борур эрди. Ногоҳ анга ибтидоий ҳолатда ҳамроҳ бўлуб сафар қилгон ва кўзин кўр қилиб, сув бермай, лаълларин олиб, биёбонға ёлғуз ташлаб кеткан, зулм эткон кишини узоқдин кўрдиким, бир жуҳуд бирла сўзлашиб турубтур. Чокарининг бириға деди: «Ул кишини тутуб, менинг изимдин боғқа олиб борғил!» Узи бой бирла ҳамроҳ бўлуб, боғқа бориб бир хушҳаво жойда ўлтурди. Чокар ул вақтда Шаррни тутуб Хайрнинг олдиға олиб борди. Хайр Шаррдин сўрдиким: «Отинг недур?» Шарр деди: «Отим Бажардур.» Хайр деди: «Рост айтғил, йўқ эрса бошингни баданингдин жудо қилурмен.» Шарр деди: «Менинг мундин ўзга отим йўқтур. Хоҳ тиг бирла ўлтурғил ва хоҳ ўзга уқубат еткурғил, ихтиёр ўзингдадур.» Онда Хайр деди: «Эй ҳаромзода, сенинг қонингни тўкмак барча халқға ҳалолдурким, сен халойиқни шадидроқисен ва отинг Шаррдур. Ул Шарр эрмасмусенким, сафарда йўлдошиға не жафолар қилиб, икки кўзин ўйиб ва икки лаълин олиб, бир қатра сув бермай чўлда ёлғуз ташлаб, кўксига ўт солиб кетдинг. Ул йўлдошинг мендурменким, сен меци ўлсун, деб ташлаб кетдинг. Ҳақ

таоло мени ўлтурмай ўз карами бирла кўзимга шифо ва равшанлиқ берди ва подшоҳлиқ мартабасига еткурди. Вой сенинг ҳолингаким, манинг қўлимга тушдинг ва қилгон жафоларинг жазосига етушдинг. Эмди агар минг жонинг бўлса ҳам омон қутулмассен.»

Шарр Хайрга яхши назар қилиб таниди ва зор-гирён йиғлаб, ўзин Хайрнинг оёқи остига ташлаб, деди: «Менга омон бергил. Мен агарчи сенга ёмонлиқ қилдим, сен яхшилик қилгил. Нединким, фалак менинг отимни Шарр ва сенинг отингни Хайр қўюбдур. Мен ўз отимга лойиқ иш қилдим. Сен доғи ўз отингга мувофиқ иш қилгил!»

Эрса Хайр Шаррдин бу сўзларни эшиткондин сўнг камоли мардликдин Шаррни озод қилди. Шарр ўлимдин қутулуб, Хайрнинг олдидан туруб, шод бўлуб борур эрди. Бой орқасидин бориб, бир тиг зарби бирла бошин ерга тушуруб деди: «Хайр агар сени ўлтурмаса мен ўлтурурмен. Нединким, сен Шаррдурсен. Шаррнинг олдиға шаррдин ўзга нимарса келмагусидур.» Бой либосларини очиб ахтариб, камаридин ул икки гавҳарни топиб олиб, Хайрнинг олдиға келтуруб қўйди ва деди: «Гавҳар яна гавҳар эгасига етушди.» Хайр гавҳарни қўлиға олиб, бўса қилиб яна бойнинг қўлиға берди.

Ондин сўнг Хайр бир неча йил подшоҳликда ўлтурди ва адл бирла халқнинг кўнгуллариға роҳат ва осойиш еткуруб, неча йил айш-ишрат қилиб ётди ва мурод-мақсадлариға етди.

Чун, нозанин бул ҳикоятларни тамом қилғоч Баҳромшоҳ они шавқ бирла жон янглиғ оғушиға чекиб, тахт устида коми роҳатни солиб, айш-ишрат қилиб ётдилар.

Еттилончи ҳикоя

БАҲРОМНИНГ ЖУМЪА КУНИ ОҚ ГУМБАЗГА КИРИБ, ОҚ ХУЛЛА КИЙГОН НОЗАНИНГА АФСОНА БУЮРҒОНИ

Жумъа куниким, қуёш хусрави субҳи содиқ оқ ҳулласининг фалак қасри ишратгоҳиға азм бўлди. Баҳром сандалгун гумбаздин чиқиб, ҳарирдин либос кийиб, оқ гумбазга кирди ва оқ жомалиғ нозанин бирла сиймин қадаҳ ичинда кофургун бода ичиб, нашот додин берди ва кеч бўлгондин сўнг ул нозаниндин афсона эшитмак тилади. Ул нозанин шоҳ Баҳромға таъзим этиб, сўнг ширин тилидин шакарафшон бўлуб, мундоғ афсонахонлиқ қилди.

Афсона оғози. Онамдин ёш вақтимда эшитиб эрдим-ким, ошно ва қариндошларимдин бир жамоа хушрўй ва хушхўй нозанинлар бирла мени уйига меҳмон қилиб, улуғ зиёфат тартиб бериб, турлук-турлук таомлар, гуногун шарбатлар, ранго-ранг мевалар, табақ-табақ наботлар ва қандолатлар муҳайё қилмиш эрди. Таом ва шарбатдин иштаҳомиз борича еб, ичиб, бир-биримизга дахл қилишиб, ўйнаб-кулушиб, ҳар ким навбат бирла бошдин ўткан ишин айтишиб ўлтурмиш эрди. То навбат бир сиймин бадан ва ширин сухан нозанинға етди. Ул нозанин ширин лабин рангин такаллумға очиб, ошиқона оҳлар бирла ҳар тарафға унлар сочиб деди:

«Бир зебо суврат ва мусаффо сийрат йигит бор эрдиким, ҳусну малоҳат бозорида Юсуфи мисрий анга гирифтор ва харидор эрди. Порсолиқ ва донишмандликда ягонаи рўзгор эрди. Анинг бир мусаффо боғи бор эрдиким, боғи эрамдек ҳамиша тоза ва хуррам эрди. Анда неча турлук сарву шамшодлар камолға етишмиш эрди ва гуно-гун мевалар пишиб ва ранго-ранг гуллар очилиб ва хушоҳанг булбуллар нола қилур эрди. Боғ ўртасида биҳиштосо қасрлар олинда кавсар монанд ҳавз ичинда оби ҳайвондек жон берур, зилолдек сув тўлуб, ичкон кишига тоза ҳаёт берур эрди. Ул йигит ҳар ҳафтада бир мартаба шаҳардин чиқиб ул боққа бориб атроф жавонибин айланиб, бўстон, гулистонларни сайр қилиб, хуррам ва хушҳол бўлуб қайтур эрди.

Бир кун пешин вақтида ул дастур бирла боққа бориб кўрдиким, боғнинг эшики ичкаридин илиниб, маҳкам бўлубдур ва боғнинг ичинда турлук созлар садоси ва хушилҳон мутриблар овози ва соқийлар алолоси камоли дилкашлик бирла келадур. Ул йигит ҳамул ошиқона овозни эшиткондин сўнг, воқеа не эрконин билмай, изига қайтиб кета олмай эшикни бир неча мартаба қоқти, ҳеч киши эшитмади. Охири боғнинг атрофин айланиб киргудек йўл топмай, деворнинг бир ериндин раҳна қилиб ичкари кирди. Боғнинг қасри саҳнида бир неча нозанинлар жамъ бўлуб, ишрат базмин тузуб, номаҳрамнинг кўзи тушмасун, деб эҳтиёт юзидин икки канизакни атрофга қоровулликға буюрмиш эрдилар. Ул икки каниз қўлларига таёқ олиб боғнинг ичинда айланиб, хабардор бўлуб юрмиш эрдилар. Ул йигит раҳнадин боққа киргач, канизлар кўруб, ўғри гумон этиб, югуруб келдилар ва ғазаб бирла кўп таёқ уруб, аъзосин мажруҳ қилдилар. Эрса икки қўлин орқасига боғлаб,

дедиларким: «Сен начук бадбахт, бадкирдор ўғридурсен-ким, бул боғнинг деворин тешиб ичкари кирибсен? Бу ерда боғнинг эгаси йўқ турур ва онинг учун бизлар сени кўп урмай ва озор бермай боғладук. Агар боғнинг эгаси бўлса эрди, сенинг пўстингни тириклойин сўяр эрди.» Анда ул йигит деди: «Боғнинг эгаси мандурман. Бу боғ менинг боғимдур. Эшикин қоқиб кўп қичқурдим, ҳеч киши эшик очмади. Охир деворни тешиб ичкари кирдим.»

Эрса канизлар бул киши боғнинг эгаси эрконин билдилар. Эрса хижолат бирла кўп узрлар айтиб, олдида ер ўпуб оёқиға йиқилдилар ва қўлларини банддин бўшатиб, йиғлаб бўсалар қилдилар ва таёқ зарби озорин кўнглидин чиқордилар. Ондин сўнг икки қучоқ чангал топиб боғнинг девори тешукига ёпиб раҳнани маҳкам қилдилар. Ондин сўнг ул йигитнинг олдида ўлтуруб, ўз қиссаларин бошладиларким: «Букун бу боғда гулчеҳра нозанинларнинг зиёфати бортурур. Бу шаҳарнинг ичинда ҳар на қизу хотинким, соҳиб жамол бўлсалар, барча букун бу боғда жамъ бўлмишлар. Сенинг табъинг бизларнинг табъимизға мувофиқ ва юзунг кўзимизға ошно кўрунур. Эмди бизлар сенга густохлиғ қилгонимизнинг узри учун олдинда ихлос бирла хизмат қилиб, айш-ишратдин кўнглунг тилаганча комингға еткурурмиз, турғин бизлар бирлан ҳамроҳ юргил ва нозанинлар суҳбатининг бир тарафиға бориб, ўзингни кўргузмай йироқдин тамошо қилиб ўлтурғил. Агар кўнглунг ул нозанинларнинг бирин тиласа, бизлар они сенинг қошингға келтурурмиз. Сен анинг бирла кўнглунг тилаганча ишрат суруб муродингни ҳосил қилғил.»

Ул йигит агарчи бағоят порсо эрди, аммо онинг кўнгли шаҳватға ошно эрди. Ул икки канизакнинг шаҳватангиз сўзларидин анинг оромида бўлган шаҳвати ҳаракатға кириб, умидворлиғ бирла аларға ҳамроҳ бўлди. Ул нозанинлар ўлтургон қасрнинг бир тарафида бир болохона бор эрдиким, равзонасидин нозанинларнинг базмгоҳи кўрунур эрди. Ул йигит ўзин пинҳони ул болохонаға еткуруб, ичкари кириб, эшикни маҳкам қилди. Ул нозанинларнинг соз суҳбату айш-ишратларин туйнукдин қараб, тамошо қилиб ўлтурди. Меҳрибон канизлар анинг қошидин кетиб, ўзларин нозанинлар базмиға еткурдилар.

Ул қасрнинг олдида бир гўшада ҳавз бор эрди. Ул нозанинлар бир оз вақт соз базмин тамошо эткондин сўнг, иттифоқ бирла базмгоҳдин туруб, юз ноз ва ғамза бирла

қадам уруб, ұзларин ҳавз канориға еткурдилар ва юзлариндин ниқобларини ва баданларидин либосларини ташлаб, кумушдек оқ пайкарларин урён ва замину замон кўзин ишларига ҳайрон қилиб, сиймгун балиқлардек юз турлук ўйин ва шўхликлар бирлан сувга тушуб, бир-бирларин тутуб сувга босар эрдилар. Биров бировин чўмуруб ўзгаси қочар эрди. Барчаси иттифоқ бирла ул тутулгонни сувга чўмуруар эрдилар, ул қувуб яна бировин тутар эрди, они доғи чўмуруб қочар эрди. Гоҳо сувдин мусаффо балиқдек ўйнаб ташқари чиқор эрдилар ва гоҳо обдори гавҳардек қочиб сувга кирар эрдилар.

Бул ҳолда ул йигит болохонада ўлтуруб, мундоғ ишларни кўруб, уларнинг ишларидин ҳайрон қолур эрди. Эrsa шахвати галаба қилиб, қирда қолгон балиқдек бетоқат бўлур эрди ва ўзин беихтиёр сувга уруб нозанинлар орасига кирмак тилар эрди. Яна густохлик қилмоқни ўзига лойиқ кўрмай, ўзин куч бирла тўхтатор эрди.

Ул нозанинлар бир замондин сўнг сувдин чиқиб, баданларига оқ ҳуллаларин кийиб, яна қасрнинг саҳнида ўлтуруб суҳбатларни созлиқ ва нозанда, бозандалиқ ва гўяндалиқ бирла қиздуруб ўлтурдилар. Аларнинг орасинда бири андоқ хушрўй ва хушгўй эрдиким, ҳаводағи қушларни соз овози бир ерга тушурур эрди ва гамзаю ноз бирлан хушмандаларини девоналиқ мақомига еткурур эрди.

Ул йигит узоқдин тамошо қилиб, ул нозаниннинг жамолига ошиқ бўлди. Бир соатдин сўнг ул икки каниз йигитнинг қошига келиб сўрдиларким: «Бу париваш нозанинларнинг қайси бирига кўнглунг мойил бўлди?»

Эrsa ул йигит деди: «Ул нозанинким, қўли чанг олиб соз қилур, гамзаю ноз бирла кўнглумни олди.» Эrsa, бул сўзларни эшиткоч, ул икки каниз қайтиб нозанинларнинг мажлисиға бориб, ул чангнавоз нозанинни юз макру афсун бирла ўзга нозанинларға билдурмай мажлисдин чиқариб, ул йигитнинг қошиға олиб бордилар. Ул каниз паривашға ишқибозлиқ қилиб, ул йигитни кўп таъриф қилиб, бир неча сўзларни айтиб эрдилар. Ул париваш ондин сўнг они кўрмай ғойибона анга ошиқ бўлди. Эrsa они кўруб эшиткондин ҳам зиёдароқ топди ва ул йигитнинг олдида таъзим шартларин бажой келтурди. Йигит они кўруб бесабру беором бўлуб паривашға дедиким: «Отинг недур?» Ул деди: «Отим Бахтдур». Йигит деди: «Маконинг недур?» Ул деди: «Тахтдур». Йигит деди: «Аслинг недур?» Ул деди: «Аслим нурдур». Йигит деди: «Шеванг недур?» Ул деди:

«Ноздур.» Йигит деди: «Бўса бергил!» Ул деди: «Ина, олғил.» Йигит деди: «Қўлга кирармусен?» Ул деди: «Ина, кирдим.» Йигит деди: «Муродимни ҳосил қилурмусен?» Ул деди: «Ина, қилдим.»

Бул савол-жавобдин сўнг йигитнинг шавқи ва завқи ғалаба қилиб, аъзойи андоми ларзага кирди ва нафс ўти шуъласидин шаҳвати жўшға кириб, анга қаттиқ бетоқатлиғ даст берди. Охир юзидин шарм пардасин кўтариб, париваш нозанинни қучоқлаб лабидин бўса қилди. Эrsa онинг бирла ором топмай муродин ҳосил қилмоқ учун ханжари обдорини ғилофи нигорнинг оғзиға еткурди. Эrsa айди: «Уройинму?» Ул нозанин деди: «Урғонинг йўқми?» Шул чоғда иттифоқо ул болохонанинг девори кўҳна эрди, аларнинг қаттиқ ҳаракатларидин ларзон бўлуб, деворининг бир тарафи йиқилди. Алар ўз муродларин хосил қилолмай ондин хавотир тортиб, киши кўрмасун деб, болохонадин чиқиб ҳар бири ҳар тарафға қочиб кетдилар. Йигит ул боғнинг бир гўшасиға бориб ғаму ҳасрат бирла ўлтурди. Париваш нозанин ҳам юз кулфат ва андуҳ бирла ўзин ўз ёрлариға еткурди. Бориб қўлиға созин олиб ўтлуғ ноалар пайдо қилди ва ҳар ноласида юз кўнгилини шайдо қилди. Эrsa шавқангиз ва дардомиз байтлар ўқуб, бир неча имо ва ишоралар бирла ўзини ёр васлидин маҳрум бўлғонларин ва офат етиб, муродиға ета олмоғонин изҳор қилди.

Ул икки канизким, икки ёр орасида миёнчи эрдилар, фалақдин бир ҳодиса воқеъ бўлуб икки ёр бир-бирининг васлидин ком ололмай айрилишғонини билиб, ахтариб ул йигитни топдилар. Эrsa, канизаклар аларнинг ҳолиға таасуф қилиб, дедиларким: «Бу кеча боғда бўлурмиз ва сенинг ишингга тадбир қилурмиз ва нозанинларнинг ҳеч бирин ўз уйига юбормасмиз. То бу оқшом бизлар комингга еткурғаймиз. Бас, бул оқшом боғда вақтға мунтазир бўлиб фалон дарахтнинг остида ўлтурғил, то бу кеча ёринг бирла огуш бўлғайсен. Нединким кечанинг қоронғуси ошиқлар ҳолининг пардасидур.»

Бу сўзларни айтиб онинг қошидин туруб кетдилар ва кеч бўлуб қоронғу тушкондин сўнг, ул икки каниз ваъдасиға вафо қилиб, ул паривашни йигитнинг қошиға юбордилар. Йигит уни кўруб, ташна киши оби ҳаёт кўрғондек ва ўлук бадан жон топғондек еридин сачраб туруб паривашни қучоқлаб, оқ сийнасиға сийнасин қўюб, икки лаби шаҳидин шакар сўрмоқға машғул бўлди. Онинг бирла ҳам

собр қила олмай мурод ҳосил қилмоқ учун мулла якназарни тўғрилаб эрди. Ул чоғда бир пишак дарахтнинг бир баланд шохасида бир сичонни сайд қилмоқ учун ўлтурмиш эрдиким, ул пишак сакраб шиддат бирла ерга тушди. Ул садодин икки ёри нигор кўнгуллариға биров келди, деб ҳар бири бир ёнға қочиб кетдилар. Ул йигит боғнинг бир гўшасида қолди. Париваш ул мажлис аҳлининг оросиға келиб, яна қўлиға созин олиб ўзининг йўлиға ноалар қилиб, ул икки канизни ўз ҳолидин огоҳ қилди. Алар яна ул йигитни ахтариб топиб, на бўлди, деб аҳволин сўрадилар. Анда йигит ул бўлгон воқеаларни бир-бир баён қилди. Эrsa йигитдин бу сўзларни эшитиб, айтдилар: «Булар зиёда танг бўлгон эрконлар.» Ондин сўнг канизлар ул паривашнинг олдиға бориб, мажлис аҳлиға бўлгон ишларни бир-бир баён қилдилар. Эrsa булар айдилар: «Бул йигит хафа бўлгон эркан, борғил, сурнайни албатта бўшатиб келгайсен. Улум берган, ҳарна нимарсадин кўрқормусен?», деб яна ул йигитнинг қошиға юбордилар. Эrsa нозанин неча ишва бирла йигитнинг ёниға борди. Йигит қўлин тутиб ҳавозаға чирмошгон узум токининг остиға олиб борди ва фароғат ётгудек жой тузатди. Эrsa паривашни қучоғиға олди. Эrsa иштонларин чиқардилар, бир-бириға яқин бориб жуфтлаган вақтда, беш-олти сув каду бир ипга терилиб бир токдин осилиб турмиш эрди. Иттифоқо, бир сичқон кадуларни кўриб, токнинг устиға чиқиб тиши бирла ул ипни қирқди. Кадулар ерга тушуб ҳар бирининг овози бир кўснинг ва ё бир таблнинг садосидек баланд бўлуб чиқти. Эrsa, буларнинг садоси узоқ ерларға етушди. Ул садонинг эшиткоч, ул йигит бирла паривашнинг юраки ёрилиб, сачраб турдилар. Гумон қилдиларким, муҳтасиблар ва ё миршаблар аларнинг қасдиға келибдур. Дарҳол йигит бош яланг ва оёқ яланг қочиб, боғнинг бир тарафиға кетди. Париваш доғи қочиб ўз ҳамсуҳбатларининг базмгоҳиға борди. Қўлиға яна созин олиб, ўтлиғ ноалар қилди. Уз холиға мувофиқ ошиқона, дардмандона ғазалларни ўқуб, эшитконларни беқарор қилиб, зор-зор йиғлади. Ул икки канизлар ғазаллар мазмунидин икки номуроднинг муродлариға етмай бир-бирларидин жудо бўлгонларини фаҳм қилиб, хижолатдин бошларин кўтара олмай, ул йигитни ахтариб топдиларким, оёқларин узатиб туфроққа булғониб ётибдур. Анга дилдорлик ва гамгусорлик кўргузуб мулойимлик бирла ҳолин сўрдилар. Ул йигит бўлган воқеаларни зор-гирён йиғлаб, аларнинг қулоғиға еткурди.

Эрса булар бу сўзларни ул йигитдин эшитиб яна аларнинг ҳолига чорасозлик қилмоқ учун кўп ваъда бирлан кўнгул бериб, дедиларким: «Эй йигит, мардона бўлғил, меҳрингни зиёда қилғил. У иш вақтида эмди борича офатлардин пинҳон жойга киргилким, бизлар сенга посбонлиқ қилиб, узоқдин хабардор бўлуб турармиз.» Бу сўзлардин сўнг қайтиб паривашнинг қошига келиб, ани яна йигитнинг ёнига юбордилар. Эрса йигит чобуклик бирла анинг қўлидин тутуб, бир қойим паноҳ жой ахтариб, боғнинг гўшасига етдиларким, ток ва ёсуман бир-бирига чирмашиб, дарахтларга ёпишиб қалин кўкариб эрди, кўп ерни тутуб эрди, ул боғнинг девори бирла баробар бўлмиш эрди ва орасига шамол йўл топмас эрди.

Эрса йигит ул ерни ётмоққа муносиб кўруб, қалин токнинг орасинда зўр бирла икки киши ётқудек жой очиб паривашни онда киргузди. Шармни ородин кўтариб, пойжомасин бандин узди. Мурод ҳосил қилмоқ учун оқ сийнасининг устига миниб, ҳануз милни сурмадонга суқмомиш эрдиким, фалакнинг иши ўзга турлук ҳодиса ошкор этди. Андоққим, бир сурук тулку боғнинг бир гўшасида жамъ бўлуб турмиш эрдиларким, бир бўри узоқдин кўруб аларнинг устига ҳамла қилиб югурди. Ул тулкулар жон ҳавлидин шитоб бирла қочиб, бул икки номуроднинг ётгон жойига қараб юз урдилар. Аларнинг губурдуси жаҳонни тутди ва ғубори фалакдин ўтди. Эрса йигит ул тарафга қараб кўрдиким, бир улуг лашкар суръат бирла аларнинг устига келадур. Дарҳол ериндин сачраб туруб, ҳайрон ва гирён бўлуб, жон ҳовриндин қочиб боғдин нечук чиқорин билмади. Юз дарду доғ бирла афтон ва хезон, урён ва гуризон ҳар тарафга югурур эрдилар*.

Эрса париваш қочиб ул нозанинлар мажлисига юз урди. Ул икки канизакким, аларга посбон эрдилар, булар ҳам на иш бўлди, деб ҳайрон бўлуб турмуш эрдилар. Паривашнинг олдига чиқиб ётоқидин тутуб, қаттиғ овоз бирлан хитоб қилиб, анга дедиларким: «Нечук бадхўйлиқ ва сахтрўйликдурким, сен қилурсен ва бу не турлук макр ва ғадрудурким сан қилурсен. Бу йигитга кўп жафолар еткурдинг ва бизларни хижолат остида ўлтурдинг. Бу кеча анга нечанчи маротаба фириб бердинг? Сен начук бераҳм, ҳийлагар ва афсунгор эрдинг? Бир покиза ва обрўлиғ ва содаллиғ иигитни мунча хижил ва шармсор қилдинг?»

Эрса ул париваш онт ичиб узрлар айтди: «Ўзимнинг танг бўлғонимни кимга айтайин?», деб зору гирён йиғлади.

Алар париваш сўзига қулоқ солмай яна дашном азоб бердилар. Шул вақтда ул йигит узоқдин кўрдиким, икки каниз ул паривашни ўртага олиб, дашном бериб, азоб берадурлар. Эrsa ул йигит яқин келиб аларга дедиким: «Анга озор еткурманглар. Бизларнинг ҳеч биримизда гуноҳ йўқтур. Бул воқеада бир иш қилмоқ керакдур. Барча ишни тангри тақдирин билмоқ керакдурким, ҳамоно бизларнинг аслимиз ва зотимиз покдур. Ҳақ таолонинг инояти бизларни мундоқ хатолардин пок тутди. Кўзимизни ибрат ва порсолиқ нури бирла ёрутди. Ҳар кишиким, ҳаром ишга кўнгул қўюб, мундоқ покдомон паривашга беникоҳ бадназарлик қилиб, ўзига бу ёнглиғ зулми раво кўрса, албатта харомзодадур. Эмди мен ёмонлиғ қилгон афъолимдин тавба қилдим ва гафлат шаробидин ойилдим. Агар ажалим таъхир топиб, умрим муддати узун бўлса ва ул париваш қабул этса, они никоҳ қилиб ҳалоллиқ бирла ўзимга жуфт қилурмен ва анинг иззатларин ўзимга лозим билурмен».

Алқисса, ул кеча саҳар вақтида борча нозанинлар суҳбат асбобларни йиғнаб, боғдин чиқиб уйга кетдилар. Тонг отиб, қуёш нури жаҳонни ёрутгондин сўнг йигит доғи боғдин чиқиб, шаҳарга бориб ўзининг мақомида ором тутди. Утган оқшомдағи воқеа ёдиға тушуб, ишқ ўти бирла хотириға жўш ва хуруш тушти. Вафодорлиқ бирла ул пари рухсорин талаб қилиб, қобин боғлаб, они никоҳига киргузди ва фароғат бистарида ётиб, носуфта гавҳарин олмоси саҳти бирла тешди. Бир неча кун айш-ишратлар қилиб мурад ва мақсудиға етушти».

Ул афсонахон нозанин бу лотнишон афсонани мундоқ хушбаёнлиқ бирла ҳикоя қилгондин сўнг, шоҳ Баҳром они қучоғиға чекиб, жони ичинда жой бериб, ором топди. Бу тариқада ҳар кун бир гумбазда ўлтуруб, ишрат жоми бирла базми қиздуруб, неча замонлар давлат суруб айш-ишрат додин берди.

ШОҲ БАҲРОМНИНГ ВАЗИР ЗУЛМИДИН ОГОҲЛИҚ ТОПИБ, СИЕСАТҒА ЕТКУРГЕНИ

Шоҳ Баҳром бир куни баҳор вақтида подшоҳона мажлис тузуб, айш-ишрат қилиб ўлтурмиш эрди. Ногоҳ жосусларининг бири келиб хабар бердиким, Хоқони Чин аҳду паймонин синдуруб, ниҳоятсиз лашкар жамъ этиб, Эрон мамлакатининг қасдида Чин вилоятининг чиқиб суръ-

ат қадами бирла сахрою биёбонларни қатъ этди. Қасрат бирла ер юзини тутуб, балойи ногихондек Жайхун канориға етди. Агар тезроқ аларнинг дафъи чорасин қилмасангиз, Чин халқининг жафосидин хонумонимиз вайрон ва қонимиз ёмғур селидек ҳар тарафға равон бўлғусидур. Шоҳ Баҳром ул қиссадин огоҳлиқ топғондин сўнг, дафъ чорасин қилмоқ учун жоми майдин илик чекиб, ул бобда андиша қилиб, ўз кўнглига дедиким, бу ишнинг чораси кўпроқ ва қаттиқ лашкар бирла бўлғусидур. Нединким, душманға зафар топмоқ асбоби ганж ва лашкардур. Бу андиша бирла лашкарни талаб қилди — эшикида бир киши топа билмади; хазиналарни ахтарди — кўзига бир танга илинмади. Яроғни борлади — қўлига бир кўҳна газлик илинмади. Ложарам тишсиз қоплондек кенг жаҳон бошиға зиндон бўлди.

Ул замонда Баҳромнинг бир вазири бор эрди. Бағоят пастҳиммат, бадқирдор, золим ва ситамкор эрди. Шоҳ Баҳром айш-ишрат бирла ётди, мамлакат бирла иши бўлмади. Бу ишлар бўлғондин сўнг, зулм ва фитна бедоди кўп бўлди ва вазир мулку мол жамъ этмакка машғул бўлди. Баҳромнинг нойибиға зар ва хилъатлар бериб, фитна турғузмоқ учун фириб бериб, дедиким: «Халойиқ бу замонда бағоят давлатманд ва молдордур, паст, густох ва беадаб бўлмишлар. Агар аларға танбиҳ ва гўшмол еткурмасанг, бир фитна турғузуб мамлакатни хароб қилурлар. Андоқким, Жамшидға хорлиқ еткурдилар ва вазири қаҳр бирла ўлтурдилар. Эмди бизларга аларнинг гўшмол тадбирин қилмоқ керакдурким, подшоҳ кечаю кундуз душманларға ҳушёрдур. Шаҳаншоҳ субҳу шом уйқуда, ўғрилар бедордур. Агар подшоҳнинг сиёсати бўлмаса мамлакат вайрон бўлғусидир ва агар подшоҳ сиёсат зоҳир қилса, душман манкуб ва гуризон бўлур. Агар фуқаро ва риоёға мулойимат кўргузуб, ўз бошиға юборсанг, албатта, бошингға бир бало келтирур. Эмди сиёсатға жаҳду кўшиш қилғил ва раҳмдиллик бирла обрўйингни тўкмагил. Ҳеч кишининг ошнолиғиға олдонмағил ва қўлингдоғи қилични ўзингга ошно билғил. Ондин сўнг ўзга кишини ўзингга ошно қилмағилким, подшо бизларга инониб, фароғатда ўлтуруб, бодапарастлик бирла айшу тарабға машғулдур. Менинг қўлумда ва сенинг қўлингда тиг бордур. Сендин сиёсат ва мендин тадбир воқеъ бўлсун ва мен ҳар сўз десам они қилғил. Молдорнинг молин олмоқ бирла ва молсизнинг қонин тўкмоқ бирла танбиҳ ва гўшмол бергил ва ҳар

тариқа бирлан халқни хор тутғил, аларнинг кўзига азий бўлғойсен. Агар райят ожиз ва хор бўлса, мамлакат обод бўлур.»

Баҳромнинг ноиб вазирнинг бу фирбларига олди-ниб, анга мувофиқ халойиққа андоқ зулм ва ситам қилдиларким, андак мурувват қолмади, мамлакат харобалиқға юз қўюб, ҳеч кишида молу мулк қолмади. Ноиб райятға жафо қилур эрди. Вазир фуқаронинг мол ва асбобин қору ва ришва учун олур эрди. Ҳеч кишида зар, гавҳар, мулк ва ўзга асбобдин ҳам асар қолмади. Халойиқ доғи вилоятдин чиқиб даштларға юз уруб, оворавау бехонумон бўлдилар. Борча ерлар зироатдин қолди ва хазона пулдин холи бўлди. Вазир бошқа ерда бир тангалик важни истаб топмади.

Шоҳ Баҳром танг бўлуб, қошиға келган халқдин мамлакат харобалиғин сабабин сўрар эрди. Вазирнинг зўридин қўрқуб, ҳеч киши рост сўзни айта олмай, ҳар ким бир турлук ёлғон сўзни айтиб қочиб кетар эрди. Эрса шоҳ Баҳром кўп фикр қилиб, ҳеч ишнинг саранжом чорасин қила олмай тангдил бўлуб, ўзига дедиким: «Мамлакатга мундоғ вайронликлар ўзимнинг беқарорликимдин келди, ҳар на танглик оло таоло тақдири эркан бўлди. Ҳар подшоҳким, инон-ихтиёрин ўзга кишининг қўлиға бериб, мамлакат ва райят аҳволидин беҳабар бўлса, икки дунёда зиёнкорлиқға гирифтор бўлур, юз ҳасрат ва надомат бирла жаҳондин борғусидир.»

ШОҲ БАҲРОМНИНГ ШИКОРҒА ЧИҚИБ УЗ ҒАФЛАТИДИН ОГОҲ БУЛҒОНИ

Шоҳ Баҳром ишиға чора топа олмай танг ва малул бўлуб, ҳар кун ёлғуз ўзи шикорға чиқиб жониворларни сайд қилур эрди ва кўнгли ғамин дафъ этиб шодлик бирла қайтиб келур эрди.

Кунлардин бир кун бир сайднинг изидин от чошиб, ҳаво иссиғлиқидин ташна бўлуб, сув ахтариб бир тарафға от сурди. Асло сув топмай, ул ҳолда кўрдиким, узоқдин бир қалин тутун чиқиб фалакка етадур. Ул тутун жонибиға маркаб сурди. Бориб кўрдиким, бир улуғ хиргоҳ ва хийма барпо бўлубтур ва ҳар тарафида бир сурук ориғ мурда бўлғон қўй қуёш ҳароратидин ётибдур. Бир итнинг қўлоёқи боғланиб бир дарахтга осилибдур. Ул хиргоҳ бир дав-

латманд молдор чўпоннинг хиргоҳи эрди. Ул чўпон кўрдиким, эшикка бир иззатнишон меҳмон келибдур. Дарҳол очиқ юз бирла кулуб хиргоҳдин чиқиб меҳмоннинг оти инонин тутуб хиргоҳга тушурди. Таъзим ва хизмат шартин бажо келтурди. Олдида нон-сув қуюб, дедиким: «Хозир таом ушбудур. Агарчи сенингдек азиз меҳмонга бу бир неча қуруқ нонни чиқормоқ лойиқ эрмастур, аммо маъзур тутғилким, менинг маконим биёбондур, шаҳар ва ободон жойлар бағоят узоқдур».

Баҳром онинг суйин ичти ва таомига қўл урмай дедиким: «То бу осилиб тургон итнинг воқеасин менга этмасанг, нонингни емасмен.» Чўпон деди: «Эй зебо йигит, бу ит менинг қўйларимнинг посбони эрди. Мен анго эминликинни бериб, вафодорлик учун қўйларим топшируб ва анго эътимод қилиб ўзим фароғат бирлан ўлтурмиш эрдим. Кўп йилдин бери бу қўйларимни боқиб, бўрилар офатидин омон сақлаб келар эрди ва қўйларни ўзи саҳродин уйга келтируб, уйдин саҳрога элтар эди. Мен қўйларимни анга инонур эрдим. Токим, бир кун қўйлар кўзимга оз кўруниб санадим, етти қўй кам чиқти. Бир ҳафтадин сўнг санадим, яна етти қўй кам чиқти. Алқисса кўп ҳафталар эҳтиёт қилиб санадим, бурунғидек ҳар ҳафта етти қўй кам бўла берди. Охир ўғридин гумон этиб, оқшомлар уйқудин кечиб, огоҳлиқ бирла посбонлиғ қилдим. Ўғридин асло асар топмадим. Қўйлар тамом бўлурга ёвуқ етди. Итни ҳиёнат қилур, деб ҳаргиз гумон этмас эрдим. Ҳайрон бўлуб ҳамиша ғам ва ғусса ер эрдим. Иттифоқо, бир кун қўйларнинг ёвуқида сувнинг канорида этиб уйқуломиш эрдим. Уйқудин уйғониб кўрдиким, ит бошин бир чўпга қуюб, қўл ва оёқин узотиб фароғат этибдур. Ул чоғда бир урғочи бўри бир тарафдин итнинг муқобиласига келиб қаттиқ овоз чиқариб, ўз тили бирла итни чақирди. Ит жойидан сачраб туриб бўрининг атрофин айланиб, қуйруқин тебратиб, бўрининг устига миниб жуфт бўлди ва ишин буткоргондин сўнг қўйларни бўрига ташлаб яна ўз жойига келиб ётди. Бўри қўйларнинг оросидин бир семиз қўйни олиб кетди ва оз вақтда еб тамом этди. Мен неча мартаба камингоҳда ўлтуруб, имтиҳон қилиб итнинг хиёнат қилгонин кўрдим ва мундоқ хиёнатин неча марталаб ўткордим. Асло ит бу ишни қўймади. Охир они бўри бирла тутуб уйга солиб қўйдим, сўнгра чиқориб дарахтга осдим. Ҳар кишиким, кўруб библиб, қудрати етиб волимларга, гуноҳкорларга мундоғ жазо бермаса, охир мулки вайрон

ва лашкар паришон, ўзи бехонумон бўлуб, кўп ҳасрат ва пушаймонлиқ бирла ўлгусидир.»

Шоҳ Баҳром бу сўздин сўнг ибрат олиб, ўзига дедиким: «Ман бу чўпоннинг сўзин эшитиб ўзимнинг гафлатимни билдим. Подшоҳлик қоидасин мундин ўргандим. Андоқким, чўпон мендурмен, қўй раиятдур ва ит вазирдур. Мен вазирни ўз тарафимдин мамлакат ва раиятга эмни этиб қўймишмен. Эмди мамлакат харобалиғи, ганж ноёблиғи ва раият паришонлиғи сабабин андин сўраб, мундоқ бесаранжомлиқнинг аслин билмак керакдур.»

Шоҳ Баҳром бу андиша бирла саҳродин қайтиб шаҳарга келди. Ҳақимларни ва зиндонбонларни олдиға чақириб, алардин мужримларнинг дафтарларин олиб кўрдиким, бир жаҳон мажруҳ ва мазлумларнинг отлари дафтарларда бир-бир ёзилибдурким, ҳар бири уқубат занжириға гирифтордур. Подшоҳни жабру ситам бирла бадном, ўзини афв ва карами бирла неқном қилибдур. Шоҳ Баҳром дафтарни кўргач кўзига жаҳон қоронғу бўлуб, дедиким: «Подшоҳ ҳар вақт бир маҳрамға қатл ҳукмин буюрса, вазир шафоат қилиб онинг қаҳри ўтиға таскин еткурса керак эрди. Менинг юртимни вайрон қилғучи ўғри ўз уйида эркан.»

Бу сўздин сўнг вазирни банд ва ҳибс этмакни маслаҳат кўрди. Сўнгғи кун улуғ даргоҳда ўлтуруб кўриниш берди. Барча ақобир келиб, ҳар ким ўз жойинда саф чекиб ўлтирдилар. Вазир доғи густохона барчадин юқори чиқиб ўлтурди. Шоҳ Баҳром анга газаб бирла қараб, қаттиқ овоз бирла итоб қилиб, дедиким: «Эй кўрнамак золим, сен менинг неъматимдан тарбиятлар топибдурсен. Менинг давлатимдин олий мақомларға етушдинг. Мен сени эмни билиб мамлакат, мол, раият ва лашкаримнинг ихтиёри зимомин иқтидоринг қўлиға топшурдим. Сен омонатға хиёнат кўргузуб, зулм ва ситам бирла менинг мулкимни хароб этмишсен. Лашкаримни пароканда қилибсен, хазиналаримнинг нақдиға ғорат ва торож еткурмишсен ва ўз уйингни нақд зару асбобдин ва яроғдин тўлдирмишсен. Зулм ўти бирла фуқаронинг жамеъ хизматин куйдирмишсен. Мени маст ва гофил билмишсен ва ўзга шаробхўрлардек гумон қилмишсен. Мен агарчи зоҳирда маст ва бодахўрдурмен, аммо ботинда ҳушёр ва фалакулқуллобдурмен. Сен мунча хизмат қилмоқда ҳақдин ва халқдин уёлмадингму ва менинг сиёсатимни ёдингга солмадингму?»

Шоҳ Баҳром мундоғ сўзаларни кўп айтмоқ бошлади ва борча гуноҳни вазирнинг бўйнига ташлади. Андин сўнг буюрди, то вазирнинг дасторин бошидин олиб бўйнига боғладилар ва қўл-оёқин занжир бирла банд этиб зиндонга ташладилар. Андин сўнг шоҳ Баҳром шаҳар ва саҳрода мунодий қилдурдиким, ҳар ким вазирдин ситам кўрган бўлса, даргоҳга келиб додин талаб қилсунким, подшоҳ адл бирла анинг додин бергусидур. Бундай хабарни эшиткач жамеъ пароканда ва афтода бўлгон сипоҳ ва лашкар келиб Баҳромнинг остонасига бошларин қўюб зор-зор йиғладилар, вазирдин кўрган жабру жафоларин бир-бир баён этдилар. Андин сўнг Баҳром зиндонбонларга буюрди — бандиларни ҳибсдин чиқариб даргоҳга келтурдилар. Бандиларнинг адади минг нафардин зиёда эрди. Баҳром алардин етти кишини интихоб этиб, олдиға чақириб, ҳар бирининг гуноҳин, аслин ва касбин танҳо-танҳо сўраб, дедиким: «Рост сўзлаб, банддин халос бўлгунглар!»

Аввалги мазлумнинг шикоят. Аввалги мазлум шоҳ Баҳромнинг олдида ер ўпуб, зор-зор йиғлаб, дуо қилиб дедиким: «Мен сенинг вилоятинг раиятларидин биридурмен. Менинг бир зебо суврат ва пок сийрат биродарим бор эрди. Вазир они ҳеч гуноҳсиз кўп азоблар бериб, зуам бирла ултурди ва барча моли асбобин олди. Биродарим ўлгони учун ҳамма хешу ақраболарим ҳасрат бирла йиғлашдилар. Мен ҳам сабр қила олмай қаттиқ ун бирла фарёд қилиб йиғладим. Бу сабабдин вазир мени тутуб, сен душманларга бош қўшмишсен, деб ёлғондин тухмат қилиб уйимни хизматкорларига буюруб талатди. Қўл-оёғимни банд этиб зиндонга ташлади. Биродарим онинг зулми бирла ўлди. Мен бир йил бўлдиким, қўл-оёғим банд бўлуб, зиндонда маҳбус ётибдурмен.»

Шоҳ Баҳром онинг сўзин эшитиб, вазирнинг анга қилгон жафосин маълум этиб, вазирнинг ондин олгон нимарсиларин қайтиб олиб, онинг қўлига бериб, хушҳол қилиб ўз ихтиёрига йиборди.

Иккиланчи. мазлумнинг шикоят. Иккиланчи мазлум йиғлаб, шоҳ Баҳромга дуо қилиб дедиким: «Мен бир боғбондурмен. Отамдин мерос қолгон бир дилкушо боғим бор эрдиким, неча алвон гуллар очилиб, турлик мевалар анда топилур эрди. Андин ўзга ҳеч мулким ва давлатим йўқ эрди. Ани бағоят яхши кўрар эрдим, кеча-кундуз масканим ул боғ эрди. Авқотгузорлиқимга сабаб онинг мевалари эрди.

Бир кун вазир бетакаллуф боғимга келиб меҳмон бўлди. Мен ихлос бирла меҳрибонлик қилиб, қудратим етканча турлук таом тартиб бериб олдиға келтурдим. Вазир таомдин фориг бўлгондин сўнг боғнинг атрофин айланиб, сайру тамошо қилиб, менга деди: «Бу боғни менга сотғил!» Мен дедим: «Бу боғни нечук сотурменким, муни жонимдин азиз тутармен. Бу жаҳонда менинг бор ватаним ушбу боғдур. Аҳли аёлимнинг авқотгузорлиқи ушбу боғ сабабидандур. Агар мен бечора бу боғдин айрилсам хонавайрон бўлғумдур. Ёш тифлларимнинг ҳолиға раҳм этгил! Бу боғни менинг қўлумдин олмағилким, боғ ўзингнинг боғингдур. Мен бечора сенинг боғбонинг, балки ғуломингдурмен. Олдингда жон бирла хизмат қилурмен.» Ул золим менга деди: «Бу баҳоналарни қўйғил, боғни менга сотғил!» Мен яна ёлбориб узрлар айтдим. Алқисса боғимни анга сотмадим. Охир менга гина қилиб, ёлгон туҳмат бирла бўйнимга бир улуғ журмни ташлаб, ул журм учун ул боғни қўлумдин олди. Подшоҳға бу ҳолни арз этмасун, деб мени зиндонға солди. Икки йил бўлдиким, мен зиндондадурмен.»

Шоҳ Баҳром андин бу сўзни эшиткоч, боғин ўзига бериб шод қилди ва ғаму андуҳдин озод қилди.

Учланчи мазлумнинг шикоят. Учланчи мазлум дуо қилиб, саргузаштин мундоқ маълум этдиким, дарё сафариға азм булбтурмен. Гавҳар келтуруб сотиб, кўп фойда қилур эрдим. Бир мартаба бир неча луълуъйи обдор келтуруб сотмоқ тиладим. Вазир эшитуб мени олдиға чақириб, луълуъларни олиб баҳойи учун андак нимарса бермак ваъда қилиб, мени қўрқутуб рози қилди. Неча муддатлар ўтди. Луълуъларнинг пулин бермади. Мен анинг олдиға талаб қилиб борур эрдим. Ул турлук баҳоналар айтиб, мени қайтарур эрди. Бу янглиғ мен онинг олдиға умид бирла борур эрдим. Вазир мени ул баҳона бирла ноумид қилиб қайтарур эрди. То мени бир кун олдиға пинҳоний чақириб туҳмат этиб, хунийларға қўшуб зиндонға солди. Бу баҳона бирла луълуъларни ҳам бебаҳо олди. Уч йил бўлдиким, ул золимнинг зулмидин зиндон азобиға мубтало дурмен.

Шоҳ Баҳром анинг луълуъларин олиб берди ва озод қилиб, шодлик ғўшасин қуёш афсаридин ошурди.

Тўртланчи мазлумнинг шикоят. Тўртланчи мазлум дуо қилиб, дедиким: «Мен бир ошиқ мутрибдурмен. Хунарим уд, барбатнавозликдур. Бир канизакка ошиқ бўлмиш эрдим

ва ани баҳойин тамом бериб эгасидин сотқун олиб ўзим-га никоҳ қилмиш эрдим. Ул канизак ниҳоятсиз соҳиб-жамол эрди. Муҳаббатим анга кундин-кунга зиёда бўлуб, анга барбатнавозлиқ ва нағмапардозлиқ ҳунарин ўргатмиш эрдим. Гоҳ-гоҳ икковимиз бир уйда ўлтуруб, соз бирла базмимизни қиздируб вақтимизни хуш қилур эрдик. Мен анга ошиқ эрдим. Ул менга мувофиқ эрди. Вазир ани мендин зўр бирла босиб олди ва жонимга ҳижрон ўтун солди. Мен ул ўт ҳароратиға тоқат қилолмай гоҳ-гоҳ вазирнинг базмгоҳиға бориб, йироқдин ул канизакнинг жамолиға назар қилур эрдим. Бу тадбир бирла фироқ ўтиға таскин берур эрдим. Ул золим мени тутуб, банд этиб, ҳеч гуноҳсиз зиндонға солди. Тўрт йил бўлдимки, мундоғ балоға гирифтордурмен.»

Шоҳ Баҳром бу сўзларни эшиткондин сўнг, анинг канизакин келтуруб, қўлиға топшуруб, нақд зар ато қилиб, зиндон бандидин озод қилди.

Бешланчи мазлумнинг шикоят. Бешланчи мазлум шоҳ Баҳромнинг олдида зорлиқ бирла дуо қилиб, дедиким: «Мен сизнинг вилоятингизда фалон кентнинг кадхудосимен. Сизнинг давлатингиз баракатидин ҳақ таоло менинг мулку молу нақдимни зиёда қилди. Зироатгоҳим ҳосилиға баракат берди. Мен сизнинг хайрингиз учун, неъматим шукронаси учун очларға таом ва яланғочларға либос берур эрдим. Афтодаҳолларға дастгир бўлур эрдим ва дармондаларнинг мушкулин осон қилур эрдим, бева ва етимларға нафақа бериб, кўнгулларин олур эрдим. Барча зироатгоҳимдин ҳосил бўлгон ғалла меҳмонларға сарф бўлур эрди ва ҳамиша мендин худо рози ва халқ хушнуд эрдилар. Вазир бу ҳолни билиб зулм ва ситамлар қилур эрди. Менинг мулк ва молимға тамаъ қўлин еткурди. Мени олдиға чақириб, итоб бирла дедиким: «Сен мунча мулк ва молни ранжу меҳнатсиз бир оз вақтда нечук пайдо қилдинг ва халқға мунчаким, хайру эҳсон қилурсен, ё бир бойни ўлтуруб молин олмишсен ва ё бир ердин ганж топмишсен. Эмди ул молдин менинг ҳиссамни бергил, йўқ эрса бошингни бари қилурмен.»

Мундоқ сўзларни айтиб, неча турлук азоблар бериб, менинг борча мулку молимни олди ва ўзумни банд этиб зиндонға солди. Беш йилдирким, мулку молу хонумонимдин айрилиб, зиндон уқубатиға мубталодурмен.»

Шоҳ Баҳром анга раҳм ва шафқат кўргузуб, озод қилиб, ўз мулкининг устига юборди.

Олтиланчи мазлумнинг ҳикояти. Олтинчи мазлум дуо қилуб, дедиким: «Мен сизнинг лашкарингиз жумласидан бир ихлосманд баҳодирнинг ўғлидурмен. Отам сизнинг хизматингизда ўлди. Мен анинг ўрнига хизматингизда бўлур эрдим. Кеча-кундуз душманларингизнинг қасдида қўлимга ҳам жон ва ҳам тиг олиб югурур эрдим. Сиз менга хизмат ҳаққимни вақтида берур эрдингиз. Мен ани аёлу атфолим бирла еб, баҳузур авқот ўткарур эрдим. Андин бошқа дахл ва насибам йўқ эрди. Золим вазир соҳиб иштиёр бўлгондин сўнг, улүфимни кесиб ҳеч нимарса бермади. Мен неча маротаба анинг олдига бориб йиғлаб дедимки: «Худо учун дастгир бўлғил; аёлу атфолим ҳолига раҳм қилғил!» Ул чоғда ул золим қаттиғ овоз бирлан менга арз қилиб, дедиким: «Подшоҳга навкар керак эрмастур. Ҳоло шаҳарнинг дарвозасига душман келмашидур. Бориб муздварлик қилиб фарзандларингга нафақа топиб берғил!» Мен дедим: «Эй вазир, ожизлиқимга раҳм қилғил ва худодин қўрқғил. Мен манглойи қаттиқнинг ҳақимда бу миқдор қаттиқлик қилмағил! Сен кеча-кундуз оёқ узатиб ётиб роҳатдадурсен ва мен ҳамиша қўлумда қилич, душман бирла урушуб меҳнатдадурмен. Сен агар варақ юзига қараб қалам урсанг, мен қўлумга тиг олиб душман юзига урармен. Сен аҳли сафонинг қонин тўкмакка қалам сурсанг, мен шоҳнинг душманларин бошин кесмакка тиг сурармен. Эмди сен подшоҳнинг тайин эткон вазифасин мендин кесмагилким, агар кессанг подшоҳга арз қилурмен».

Вазир бу сўзларни эшиткондин сўнг, ғазаб бирла ўтдек туютиб дедиким: «Эй аблаҳ, нодон, сен мени подшоҳдин қўрқузурмусенким, подшоҳни тахт устида ўлтурғузгон мандурмен. Подшоҳнинг боши менинг оёқим остидадур. Анинг бирла гил қиламен. Агар менинг этагимга қўл урмаса эрди, қачон хослуқларин қарғалар еб кетар эрди». Бу сўзни айтиб қўлига қалам олиб, дафтардин отимни ўчирди ва қўлимдин яроғимни олиб ғазаб бирла зиндонга топшурди. То мени юз минг уқубат бирла хунийларнинг уқубатгоҳига еткурди. Бу йил олти йилдурким, мен зиндонда турлук азоб бирла нотавон ва хастажондурмен».

Баҳром анга, от, яроғ ва хилъат инъом бериб, улүфасин икки чандон қилиб, ҳаддин афзун шодмонлиғ еткурди.

Еттиланчи мазлум шикояти. Еттиланчи мазлум шоҳ Баҳромнинг олдида қўл кўтариб дуойи давлат қилиб, дедиким: «Мен бу жаҳоннинг ошноларидин илик чеккан бир

худопараст зоҳидменким, менда мулку молу зану фарзанд йўқтурур. Кечалар намоз ўқуб, кундузлар рўза тутар эрдим. Ҳақ таолонинг ибодатиға машғул бўлуб, ҳеч киши бирла ишим йўқ эрди. Ҳар ким кўзумға кўрунса ризолиқин тилар эрдим ва ҳар киши ёдимға тушса дуосин қулур эрдим.

Бир куни вазир менг олдиға чақириб, ҳақорат бирла ошоқда ўлтурғузуб, юзумға ёмон кўз бирла қараб, дедиким: «Сенинг ҳаққингда менинг гумони бадим бордур. Сенға ҳар начук азоб берсам лойиқи сазовордурсен». Мен дедим: «Эй сайид, гумонинг надур, айтғил, то мен они тарк этиб, сенинг райинг бирла иш қилайин.» Ул деди: «Бад гумоним улдуким, сен менинг ҳақимда дуойи бад қилурсен. Худодин менинг ўлумимни тиларсен ва мен кўрқорменким, сенинг дуойинг қабул бўлғой. Эмди сенинг дуойи бадинг таъсиридин менға бир офат етушмасун, деб мен сенинг қўлуни дуоға кўтармакдин боғлармен ва оёқингни банд этиб, бўйинингға тасбеҳ ўрниға занжир солурмен.» Ул зolim бу сўзларни айтиб дарҳол оёқимни занжирбанд этиб зиндонға солди. Етти йилдуким, мен зиндонда ҳақ таолонинг шуқр ва ибодатиға машғулдурмен. Ул менинг қўлумни дуодин боғлади ва мен онинг қўлин мамоликдин ва риёдин боғладим. Оҳи сардим бошидин дасторин учурди, дуойи бадим баданидин бошин ерга тушурди.»

Шоҳ Баҳром бу сўзларни эшиткондин сўнг, вазирнинг барча амволин келтуруб зоҳиднинг олдинда қўюб деди: «Муни олғил!» Зоҳид деди: «Менға бул нимарсалар даркор эрмасдур. Менға яхшироқ нимарса бергилким, мен сенға яхшироқ нимарса бердим.» Бу сўзни айтиб мастонавор кулуб бир чарх уруб, қуёш янглиғ учуб халойиқнинг кўзидин ғойиб бўлди. Ондин сўнг они ҳеч киши кўрмади.

ШОҲ БАҲРОМНИНГ ВАЗИРГА ХИТОБ ҚИЛИБ, ДОРҒА ОСТУРҒОНИ

Шоҳ Баҳром бир неча вайрон бўлган мамлакатларни адл бирла обод этмак андишасида ўлтурмиш эрдиким, вазирнинг қилғон зулму бедоди ва ўзининг ғафлат ва бепарволиқи ёдиға тушуб ниҳоятсиз хижил ва шармисор бўлди. Ғам ва надомат ғалабасидин тонг отғунча уйқуси келмади. Тонг отқондин сўнг буюрди, улуғ боргоҳ барпо қилдилар. Боргоҳнинг олдинда баланд дор қурдилар ва ўзи

боргоҳда ўлтурди. Барча умаройи ақобир доғи келиб атрофида ўлтурдилар. Эраса жаллодшиор ва чобукдаст хизматкорлар қўлларига тиғи обдорни олиб, оёқ устида хизмат учун саф чекиб турдилар. Барча улуғу кичик тамошо учун боргоҳ атрофида жам бўлуб, маҳшаргоҳ ўз жомин ошкор қилди. Баҳром жаллодларга буюрди. Ул жафокор вазирни қўл оёқинда занжир, бўйнида гул бирла келтуруб, борча саркашларга ибрат етурмак учун дорға осдилар.

Шоҳ Баҳром дедиким: «Ҳар кишиким, ўз ҳаддидин ўтуб саркашлик қилса, жазоси будур ва ҳар одамким, ўз валинеъмати ҳаққиға хиёнат этмакни ўзига лозим билса жазоси ушбудур.»

Ондин сўнг ул чўпонниким даштда кўруб онинг сўзидин ибрат олмиш эрди, олдиға чақириб кўп лутф ва навозишлар қилиб, мартабасин баланд ва халойиқ орасида аржуманд қилди. Ондин сўнг адолат ва саховат ишига саъй ва кўшиш бирла илик урди. Фуқаро ва риоё аҳволиға рафоқат ва осудалиқ еткурди. Бу жиҳатдин саҳл вақтида ганж ва лашкари кўпайиб, мамлакати ободлиққа юз кўйди.

Хоқони Чин бу хабарни эшитиб Жайхундин ўтмай, ўз юртиға қайтди ва узрхоҳлиқ бирла элчи йибориб дедиким: «Подшоҳким, ул фитнахез ва фасодангиз вазирни ўлтурди — борча фитна ва фасод ўтин ўчурди. Эмди кетган давлати келди, ҳарнаким мақсуди эрди ҳақ таоло ҳосил қилди. Ул кўрнамак вазир менга кўп ваъдалар бирла номалар юбориб, дедиким: «Эрон вилоятининг эгаси йўқтурур, тезроқ етушгулким, мен сенга вилоятни топширурмен. Подшоҳ кеча-кундуз мастдур, жаҳондин хабари йўқтур. Агар мамлакат кераклик бўлса, бетавқиф ҳаракат қилғилким, тиғ чекмак сендиндур, бош кесмак мендин!» Мен, чун ҳоло подшоҳнинг адл ва инсофин ва ҳушёрлиқин эшитдим, ул фасодангиз вазирнинг борча сўзларига ва макру фирибига олданиб келмиш эрдим. Эмдиким ҳоли ҳақиқатни билдим, деганимга пушаймон бўлубдурмен. Эмди ўз вилоятимға мурожаат қилдим. Мен ҳам подшоҳнинг фармонбардори ва бандасидурмен ва қизим давлатлиғ ҳарамининг хизматкор канизакидур.»

Хоқони Чин бу сўзларни айтиб, вазирнинг онга юборган номаларин жамъ этиб бериб юборди. Шоҳ Баҳром ул номаларни ўқуб кўруб, вазирни ўлтурғони учун бошин саждага қўюб худонинг меҳрибонлиғига шукр қилди.

ШОҲ БАҲРОМ ВОҶЕАЛАРИНИНГ ИТМОМИ ВА РУЗҶОРИНИНГ САРАНЖОМИ

Чун ҳақ таоло шоҳ Баҳромнинг аслин хок яратмиш эрди, олтмиш ёшиға киргонидин сўнг комил ақлининг даст-ёрлиқлари бирла ўз кўнглиға андиша қилиб билдиким, олам подшоҳлиқининг давлати вафосиз, умр шарбатининг лаззати бақосиздур. Борча нолайиқ афъолидин пушаймон бўлуб, жамъларидин қўл кўтариб ва жаҳоннинг ташвишидин этак силкиб, етти гумбазни етти донишманд воҳидға берди. Ўзи сидқ ва ихлос бирла тангри таоло ибодатин қилмоқ керак, деб билди. Онинг учун бир гўшаға бориб, бир неча муддат риёзат чекиб, тақво ва тоатға машғул бўлди.

Бир кун тахту тожни ташлаб ов қилмоқ учун шикорға чиқди. Сайдгоҳда бир қулонни кўруб изиндин қувлади. Лашкари анга ҳамроҳ ва тенг бўла олмай кейинга қолди. Шоҳ Баҳром икки маҳрами бирла қулоннинг изидин от чопдилар, кўп биёбонларни ва харобаларни қараб топмадилар. Ул харобаларнинг оросинда бир ғор бор эрди. Қулон қочиб бориб ул ғорға кирди. Шоҳ Баҳром ҳам унинг изидин ғорға кирди. Эrsa ондин чиқмади. Ул икки маҳрам ҳайрон бўлуб шоҳ Баҳромнинг изиндан ғорға киролмай ғорнинг оғзинда посбонлиқ қилиб ўлтурдилар.

Эrsa бир оз вақтдин сўнг лашкари ҳам келиб ул ғор оғзида жамъ бўлуб, ул икки маҳрамдин шоҳ Баҳромнинг воқеасин сўрдилар. Алар кўрган воқеани баён этдилар. Лашкар аҳли аларнинг сўзларин бовар қилмай, дедилар: «Бу начук сўздурким, сизлар нодонлиқдин подшоҳнинг ҳолидин гофил бўлуб, қайси ерга кетганин билмайдурсизлар?» Алар онт ичиб кўрган воқеаларин айтдилар. Лашкар сарҳанглари аларға дашном қилиб, озор бермакка машғул бўлдилар. Ул чоғда ғордин бир гуруҳ чиқиб, гуруҳ орасидин мундоқ садо келдиким: «Кетингла, шоҳ ғордадур, анда иши бордур!»

Бул садони эшиткондин сўнг сарҳанглар ғорнинг ичига тушуб кўрдиларким, ости ердур, шоҳ Баҳромдин ҳеч асар йўқдур. Ҳамма ғорнинг атрофида саф чекиб ўлтуруб эрдилар, кулфат бирла йиғлашмоққа машғул бўлдилар.

Шоҳ Баҳромнинг онаси бу ҳодисани эшитиб келиб, кўзи ёшидин даштни дарё қилиб, оҳи дудидин фалак юзини қаро этди ва кўп зар бериб, ул ғорни то сувға еткунча қоздуруб, то қирқ кунгача атроф жавонибин ковлатди.

Аммо ўглидин асло ному нишон топмади, юзин йиртиб, яқосин чок этди. Ул вақтда онинг қулоғига ҳотифдин мундоғ овоз келдиким: «Эй ғофил хотун, ҳақ таоло сенга бир омонат топширмиш эрди. Вақт еткондин сўнг ул омонатни сендин олди. Мундоғ беқарорлиқни қўйғил ва ўз ишингга борғил ва беҳуда ранж чекмагил!»

Ҳотифдин бул нидони эшиткондин сўнг, онаси Баҳромдин умидин узуб, ҳайрат ва маломат бирла шаҳарга муурожаат қилди. Анда кулфат бирлан ўз ишига машғул бўлди. Фалаки кажрафторнинг ул кирдори будурким, агар киши минг йил подшоҳлиқда ўлтуруб, етти иқлимга ҳукумат сурса ва юз йил муруд бодасин ичиб, кўнгли комига хушҳол ва масрур бўлса, охир анинг комин ажал заҳри бирла бирлаштурур, мақомин тийра гўр қилғусидур. Оқил киши бу ҳолдин ибрат олғай ва ўзин фақру фане тариқиға солғай. Тамматул китоб, баавнул маликул ваҳдөб.